

डॉ. स्वाती गानू

द
व
बिंदू

दरबिंदू

डॉ. स्वाती गानू

ई साहित्य प्रतिष्ठान

दवबिंदू

ललितलेखसंग्रह (पूर्वप्रसिद्धी : महाराष्ट्र टाईम्स)

डॉ. स्वाती गानू

ganooswati@gmail.com

020/25422700/ Mob. 9922399199

न्यू अजंठा अँव्हेन्यू सोसायटी , बिल्डिंग नंबर ३ब-१, फ्लॅट नंबर ३,

कृष्णा हॉस्पिटलजवळ , पौड रोड, कोथरूड, पुणे ४११०३८

ब्लॉग : 'संवाद '

लिंक: swatiganoo.blogspot.in

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क लेखिकेकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रूपांतर करण्यासाठी लेखिकेची परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई होऊ शकते.

प्रकाशक :ई साहित्य प्रतिष्ठान

www. esahity. com

esahity@gmail. com

प्रकाशन :८ मार्च २०१७ (आंतरराष्ट्रीय महिला दिवस)

©esahity Pratishtan®2017

- विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध.
- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फॉरवर्ड करू शकता.
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ईसाहित्य - प्रतिष्ठानची परवानगी घेणे आवश्यकआहे.

जगावं कसं कण्हत कण्हत की गाणं म्हणत

"दिल है छोटासा, छोटीसी आशा"

ह्या गीतातल्या शब्दांसारखेच छोटेछोटेसे आनंदाचे नि समाधानाचे क्षण आपल्याला प्रत्येकाला हवे असतात. साधं, निर्मळ, प्रसन्न नि हसरं आयुष्य जगताना काही गोष्टी जपाव्या लागतात. काहींचं भान ठेवावं लागतं, जाणीवांचे पदर उलगडावे लागतात, नात्यातलं चैतन्य फुलवावं लागतं. जगणं समरसून जगावं लागतं.

आयुष्यातल्या इवल्या इवल्या आनंदाच्या परागकणांची पखरण सगळीकडे करून आयुष्य भरभरून कसं जगावं या विचारांमधून ह्या छोट्या ललितलेखांचे लेखन केलंय. समुद्रकिनाऱ्यावर रंगीबेरंगी दगड, शंख, शिंपले वेचताना अचानक मोती मिळावा तसंच जगताजगता रुपेरी क्षणही आपल्या ओंजळीत येतात, अशीच काहीशी भावना यात मांडली आहे. 'नात्यातलं पॅशन, मनाचं शुद्धपण, गॉसिप, चेहऱ्याची गोष्ट, आवाजाची नाना रूपं, आधी ऐकून तर घ्या' ह्यातून छोट्याशा गोष्टींनी जीवन किती सोपं होतं हे जाणवतं तर गणपती, दिवाळी ह्या सणांनी लोकजीवन कसं आनंदून जातं त्याचं चित्र उभं राहतं. लहानपण, तरुणाई, मैत्री, बालक-पालक, राग, सॉरी, सखीची रूपं, पालकत्वाची जबाबदारी, हरी-वरी ही तर कॅलिडोस्कोपमधली विविधरंगी आकर्षक डिझाईन्सच जणू. अशा ललितलेखनातून साधेसे पण विचार करायला लावणाऱ्या लेखांचे हे 'दंबबिंदू' मनाला नक्कीच प्रसन्न करतील.

डॉ. स्वाती गानू

अर्पणपत्रिका

शब्दांचे सामर्थ्य जाणून त्यांच्यावर प्रेम करणाऱ्या,
त्या माध्यमातून शब्दांची फुले देऊन आमची ओंजळ भरणाऱ्या ,
कवितांमधून आमच्या आयुष्याला सुरेल नाद आणि लय देणाऱ्या ,
साहित्याच्या सहवासाने आम्हाला समृद्ध करणाऱ्या
माझे वडील श्री वसंत निनावे ह्यांना आदरपूर्वक अर्पण .

डॉ. स्वाती गानू

अनुक्रम

- 'लहानपण देगा देवा'
- 'फोकस शिफ्ट झालाय'
- 'आधी ऐकून तर घ्या'
- 'ही प्रत्येकाची जबाबदारी'
- 'मैत्रीची सप्तपदी'
- 'एफवीवर बाप्पा अवतरतात तेव्हा'
- 'भरजरी आनंदाचं कलेक्शन'
- 'आवाजाची नाना रूपं'
- 'व्हाय शुड आय से सॉरी '
- 'नाकावरच्या रागाला औषध काय '
- 'बालक जेव्हा पालक बनतात'
- जपा नात्यातलं पॅशन
- 'सखीची रूपं'
- 'मन शुद्ध तुझं'
- 'इगो 'ला दूर ठेवा
- 'नो हरी नो वरी'
- 'दिवाळी आकाशाच्या नक्षत्रांची'
- 'गॉसिपला म्हणा बाय बाय'
- 'चेहऱ्याची गोष्ट'
- 'पन्नाशीत विशीचे चैतन्य'

द्वविंश

'लहानपण देगा देवा'

मुलांचा खेळ रंगात आला होता. जसजसे रंगीबेरंगी फुगे आकाशात सोडले जात होते तसतशी मुलं आनंदाने टाळ्या वाजवत होती. लाल, निळे, हिरवे, पिवळे, जामुनी..... प्रत्येक जण आपला फुगा आकाशात किती उंच जातो हे टक लावून पाहत होता. त्यांच्या चेहऱ्यावरचा आनंद, उत्साह, ऊर्जा पाहून मनात आलं, खरंच किती आगळंवेगळं समाधान, आनंद आणि इनोसंट एक्सप्रेसन्स आले होते त्या मुलांच्या चेहऱ्यावर. खरं सांगू मला खूप हेवा वाटला त्यांचा. छोट्टुशी दुनिया, छोटे-छोटे आनंद, लटके रुसवे फुगवे, कधी रडणं, कधी हसणं. सारं काही श्रावणातल्या सरीसारखं नाजूक आणि चटकन निघून जाणारं, तरीही मनाला सुखावणारं.

आज हे वाटलं त्याला कारणही तसंच घडलं. रेवा आणि निखिलच्या लग्नाचा २५वा वाढदिवस. फिशपाँडचा गेम सुरु होता. त्यामध्ये सुनील आणि नीलाला असा फिशपाँड दिला गेला ज्यात अर्थातच चेष्टा मस्करी होती आणि तो ऐकल्यावर ते दोघंही खूप रिअॅक्ट झाले. खेळ बाजूलाच राहिला. वातावरण एकदम डिस्टर्ब झालं. ज्या मायाने हे फिशपाँड लिहिले आणि रेशम-शशांकने ते पास केले होते त्यांनी परोपरीनं त्यांना सांगितलं की “डोन्ट टेक इट पर्सनली. इटस जस्ट अ गेम, हॅव फन”. पण बिनसलंच सगळं. मग आपापसात चर्चा सुरु झाली. काहीजण फिशपाँडच्या बाजूने तर काही विरोधात.

मग जाणवलं खेळात असणारा आनंद, स्पोर्टिंगस्परिट, लाफ अँट युवरसेल्फ आणि एनर्जी आपण मोठी माणसं जणू काही विसरूनच गेलोय. कुणी कौतुकानं काही सांगत असेल तर शिष्टासारखा चेहरा करून आपण किती बिझी आहोत आणि समोरचा किती बोअर करतोय असं वागणारे पदोपदी भेटतात. आमच्या ऑफिसमधला अमोल साध्याशा जोकला असा काही

खळखळून हसतो की आम्ही त्याच्याकडे पाहतच राहतो आणि पाहतापाहता आम्हीही खूप हसतो. लहान मुलाला त्याच्या मनाचं मिळालं की तो कसा मनसोक्त हसतो तसं हसल्याला किती वर्ष झाली कुणास ठाऊक. आठवायचं असेल तर मेंदूला ताण द्यावा लागेल.

मग त्या लाईन्स आठवतात

एक मुद्दतसे मैं नहीं हँसा ।

चलो फिर हम ढूँढ लेते हैं उसी बचपन को ।

माणसं मोठी झाली की त्यांचे चेहरे इस्त्री केल्यासारखे कडक होतात. छोट्या छोट्या गोष्टींना दाद दिल्याने, कोणाशी उगाचच बोलल्याने विनाकारण हसल्याने आणि कधीकधी विनोद झाला म्हणून हसल्याने फेसवर रिकल्स पडतात. मोठं झाल्याने फेसवर एक टेन्शन सतत ठेवलेलं असतं आणि ते कायम पाळायचं असतं म्हणजे आपण कोणीतरी आहोत असं स्टेटस ठेवणारे देखील बरेच असतात. मोठं झालो की हसणं, रुसणं, व्यक्त होणं हातातून निसटून जातं का? त्याला मुठीत अलगद धरून ठेवायला हवं ना. अगदी तसंच जसं आपण लहानपणी रंगीबेरंगी फुलपाखराला पकडण्यासाठी नादिष्ट होऊन लांबवर जायचो. फुलपाखराच्या त्या रंगांनी, त्याच्या उघडझाप करणाऱ्या मखमली पंखांनी जसं काही आपण हिप्रोटॉइज होऊन जायचो.

आता असं निर्व्याजपणे एखाद्या गोष्टीच्या मागे लागता येणार नाही का? त्या छांदिष्टपणाने निखळ आनंदाच्या शोधात लांबच लांब आपल्याच धुंदीत जाता येणार नाही का? अगदी चिखलाने गढूळ झालेल्या पाण्यात हात पाय खराब होतील, कपडे ओले होतील असा कुठलाही मोठ्या माणसांसारखा विचार न करता पाण्यात सुळकन इकडून तिकडे पळणारे केशरी, सोनेरी, काळेभोर मासे दोन हातांच्या पकडीत घेऊन प्लास्टिकच्या पिशवीत नाहीतर काचेच्या गोलगोल बरणीत टाकल्यावर खुश होता येणार नाही का? मुळात असे प्रश्न न पडता आपण सगळेजण लहानपणी करत असायचो तो येडचॅपणा परतपरत करावा असं वाटायला हवं.

हो! हो! ठाऊक आहे की लाईफ खूप स्ट्रेसफुल आहे, टेन्शन आहे, आयुष्याचा पेस फार स्पीडी आहे. जगण्यासाठी, स्वतःला जगात पुव्ह करण्यासाठी रोज लढाई आहे. घरातलं करायचं, मुलांची स्कूलस, स्टडीज, क्लासेस, जीवघेणी कॉम्पिटीशन, बॉसचं टेन्शन, घराचं लोन, गाडीच स्वप्नं, रिलेटिव्हज, फेस्टिव्हल्स ही न संपणारी लिस्ट आहे. मोठं होणं म्हणजे कर्तव्यात आणि कामात स्वतःच जगणं विसरून जाणं असं तर असू शकत नाही न. खूप स्ट्रेस्ड असल्यावर कधी साबणाच्या पाण्याचे फुंकर मारल्यावर उडणारे फुगे काढले की वाटतं पिसासारखं हलकं झालंय मन. नीरजा, माझी मैत्रीण आनंदाने, उत्साहाने नुसती भरलेली असते. म्हटलं तुला कधी वाईट वगैरे वाटत नाही का ग? म्हणाली अग मन भरकटलं न की मी पोरांना घेते. मग समुद्रावर जाऊन आम्ही लाटांशी खेळतो. मस्त वाळूचा किल्ला करतो. मी आणि माझा मुलगा रौनक त्या किल्ल्याला असा दरवाजा करतो की दोघांचे हात एकमेकांना शेकहेंड करतात. तो स्पर्श न मला खूप आवडतो. खरंच हे माझं कन्फेशन आहे की राजस आणि साराबरोबर मी सगळं विसरते. म्हणजे मला तर असं लहान होऊन मोकळं हसायला, रंगीत फुगे घ्यायला, पिपाण्या वाजवायला, साबणावर, चष्म्यावर रिंग टाकून बक्षीस जिंक्यायला, मेरी गो राऊंडमध्ये बसायला फार आवडतं.

ही नीरजा कितीही सिरियस सिच्युएशन असली तरी असं काही मजेदार बोलते की भल्याभल्यांचे चौकोनी लांबट चेहरे गोल मटोल होऊन त्याच्यावर स्माईल येतंच येतं. लहानपणी आपण जितकं ट्रान्सपरन्ट होतो तसं नेहमी नाही पण दिवसभरात एकदातरी मनासारखं वागलो की एक वेगळंच फिलिंग येतं आणि ते असतं बचपनचं. मग पुढचं सगळं सोपं होतं. आरशासमोर उभं राहून फेशियल एक्सरसाईजच्या नावाखाली तोंडं वेडीवाकडी केली की जी काही मजा येते आपले फनी फेसेस पाहताना ती औरच.

वुमन्स स्पेशलला गेलेल्या माझ्या तीन मैत्रीणी जेव्हा दूरवरून परत आल्या तेव्हा त्या इतक्या फ्रेश आणि हॅप्पी होत्या की जणू १० वर्षांनी लहान झाल्या होत्या. त्यांच्या दूरलीडरने

जो एक, यंग मुलगा होता तो त्यांना म्हणाला की तुम्ही आजपासून तुमच्या मनाला आवडेल, वाटेल तसं वागायचं, अँडल्टहूडमधून चक्क चाइल्डहूडमध्ये ट्रान्सफर व्हायचं. मोठेपणाचा मुखवटा काढून जस्ट भन्नाट जगायचं. तुमच्या आवडीचे कपडे घालायचे. मजा म्हणजे अगदी ज ला ज अशी मज्जा करायची. त्या टूरवर त्या मनमुराद हसल्या, लहानपणच्या मैत्रीणींसारख्या मनसोक्त खेळल्या. एवढं कमी म्हणून की काय रात्री १२ वाजता चक्क सगळ्यांच्या रूमच्या बेल वाजवून पळाल्या. चूक काय बरोबर काय याचा हिशोब थोड्या वेळासाठी बाजूला ठेवला तर आयुष्याचं गणित काही लगेच चुकत नाही कारण दुसऱ्या दिवशी ब्रेकफास्टला ही चर्चा झाली तेव्हा त्या तिघी अगदी शहाण्या मुलासारख्या शांत होत्या आणि मग त्या काहीच बोलत नाहीत असं का म्हणून त्यांना विचारलं तर त्यांनी सिरियसली सांगितले की रात्री १२ वाजता प्रत्येकीने किती रूमच्या दरवाजांवरची बेल वाजवायची हे आम्ही वाटून घेतलं होतं त्यानंतर सगळ्याजणी ज्या काही बुडून गेल्या हसण्यात.....

जगणं सोपं नाही. खूप प्रश्न आहेत, प्रॉब्लेम्सची लिस्ट मारुतीच्या शेपटासारखी वाढतच असते. रिलेशनशिप्समध्ये कोल्डवॉर असतं आणि बरेचजण मोठे झाले की लाईफ असंच ओढत असतात आणि म्हणूनच हे समजून घेतलं की आपल्या सगळ्यांमध्ये एक लहान मूल दडून बसलयं. त्याला वाटतं तसं कुठलेही ग्रजेस मनात न ठेवता, फार फॉर्मलिटीज न ठेवता काही क्षण जगलो तर लगेच गिल्ट नको यायला मनात.

लहानपणी लोक काय म्हणतील याचं टेन्शन नसतं. भातुकली खेळताना बर्थ-डे पार्टीचा मेन्यू पटकन ठरतो, छत्रीचं घर असतं, पाल्याची भाजी, दगडांचा रस्ता, बाहुलीचं लग्न सारं सोपं असतं. जे आपल्याजवळ आहे त्यात आपण खुश असतो. मैत्रीण निवडण्यासाठी फ्रेंडशिप टेस्ट नसते. कोणाशी पटकन बोलताना इगो नसतो. कोणी आपलं कौतुक केलं की कसं मस्त हसतो आपण. हम्बलनेस वगैरे दाखवायचा नसतो. गिफ्ट दिलं की ते पटकन उघडायचं असतं. काचा, रंगीत खडू, कॉईन्स, पिसं, स्टॅम्प्स, डॉल्स, कार्स, गॅदर करण्याचं पॅशन असतं. सोपं सोपं असतं सगळं.

आता मनासारखं घर आहे, पॉश फर्निचर, स्मार्ट इलेक्ट्रॉनिक गॅझेट्स, ब्रॅण्डेड कार, आधुनिक आऊटफिट्स आहेत पण निर्जीव गोष्टींना सजीव, चैतन्यमय बनवण्यासाठी लागणारं मन खूप नाराज आहे. उदास आहे. त्याला उत्फुल्ल बनवायचंय म्हणून तर दिवसातला एक क्षण तरी लहान मुलांसारखं काहीतरी करायचंच. भरभरून जगायचं, न लाजता बोलायचं, पुढाकार घ्यायचा, काटेचमचे सोडून हातानं जेवायचं, थोडंसं सांडलं तरी हसायचं, हसू आलं तर खळखळून हसायचं आणि 'Live Life King Size'. असंठरवायचं आणिधमाल करायची म्हणजे लहानपणचं निरागस हसू ओठांवर येईल आणि नकळत म्हटले जाईल हँसो, मुस्कुराओ, जियो जी भरके!

'फोकस शिफ्ट झालाय'

राजसचे वडील त्याला क्लिनिकला घेऊन आले तो दिवस इतर दिवसांपेक्षा निराळाच म्हणावा लागेल. टीनएजर्सच्या प्रॉब्लेम्सशी डील करताना जग वेगाने बदलतंय ह्याची जाणीव आपल्या सगळ्यांना होतच असते. गेम्सचे अॅडिक्शन, लव्हअफेअर्स, पब्स, पार्टी, नाईटआऊट आणि फोन, गर्लफ्रेंड मुख्य म्हणजे स्टडी प्रॉब्लेम्स हे आईबाबांसाठी मोठे चॅलेन्जेसच असतात आणि अर्थातच माझ्यासाठीही काऊन्सिलिंग करताना ह्या गोष्टींनी भारलेल्या तरुणाईला बोलतं करणं ही कसोटीच असते. राजसने मात्र निराळाच प्रश्न उभा केलेला होता. पठूळ्याने डिक्लेयर केलं होतं. मला गॅंगस्टर व्हायचंय. सुरुवात झाली होती ती सिरिअलमधली कॅरेक्टर्स पाहून आणि त्यांच्या सारखी स्टाईल मारून. तो अगदी त्या रोल मध्येच घुसायचा आणि ज्या दिवशी त्याने एक फिल्म पहिली तेव्हापासून त्यातल्या हिरोचा जो अर्थातच गॅंगस्टर असतो त्याचा इतका जबरदस्त प्रभाव त्याच्यावर पडला की तोच त्याचा आदर्श ठरला. पिकचरचा हिरो चांगलाच होता पण समाजाने त्याला गॅंगस्टर बनवलाय आणि त्याच्या दोन्ही बाजूला त्याचे पॅटर्स असतात काय सॉलिड वट आहे. सगळे कसले टरकतात, असं पाहिजे भन्नाट लाईफ, असे आपले विचार ते सद्गुणी बाळ मांडत होते. त्याच्या वडिलांनी हतबल होऊन त्याला काऊन्सिलिंगला आणले होते.

याच टीनएजर्स ग्रुपचं दुसरं उदाहरण सांगताना मला पूर्वाच्या स्वभावातील वेगळाच विचार खूप कौतुकाचा वाटला. १० वी ला ९५ %पर्सेंटेज मिळवल्यावर आई -वडिलांनी मेट्रो सिटी मधल्या मोठ्या नामांकित कॉलेजमध्ये तिची अॅडमिशन घेतली. तिला एक मोबाईलही घेऊन दिला. मैत्रिणींनी तिला मुद्दामच टॉट मारत विचारल हा जुना डब्बा फोन का वापरतेस

तू? स्मार्ट फोन नाहीये का तुझ्याकडे? ती जराहीडिस्टर्ब न होता शांतपणे म्हणाली पुढच्या आयुष्यात मला काय करायचंय हे मला निश्चितपणे माहीत आहे. आणि स्मार्ट म्हणाल तर मी असं एके ठिकाणी वाचलंय व्हॉट इज स्मार्ट- स्पेसिफिक. मेझरेबल, अॅग्रीड, रिअलिस्टिक, टाईमबाऊन्ड. राजस आणि पूर्वा हीदोन विरुद्ध टोकं.

निहारिका 'बडे बाप की बेटी'. पैसा नुसता वाहतोय घरात. शिवाय एकुलती एक. प्रचंड लाडावलेली. ऑनलाईन शॉपिंग आणि ब्रँडेड वस्तू घेणं हे तिचं वेड इतकं वाढलं की शॉपोमेनियाची केस म्हणूनच ती आणली गेली. कॉलेज मधल्या फॅशनस आणि मैत्रिणींशी कॉम्पीटिशन करताकरता तिच्याकडे वॉचेस, परफ्यूम्स, पर्सेस, कपडे यांचा वॉकइन वॉर्डरोब तयार झालाय. आता तर तिच्याघरी रोज कशाचं न कशाचं पार्सल कुरिअरने डिलीव्हर होतंच नाहीतर ती अस्वस्थ, इनसिक्युअर्ड फील करते. आपल्याला आयुष्याचं काय करायचंय याचा तिला जणू विसरच पडलाय.

निशाचे वडील अतिशय दुर्दैवी अपघातात ३ मुलांना आणि पत्नीला मागे ठेवून गेले. वडिलांच्या मृत्यूचा अचानक धक्का पचवूनही १० वी ची परीक्षा ९७ %पर्सेंटेजने पास होण्याच्या वर्षात तिचे डोळे पाणावले फक्त एकदाच. तिच्या नजरेतला खंबीरपणा पाहून आपल्यालाही धैर्य वाटावं अशी ती मुलगी. घरात आपण मोठे आहोत. पुढच्या दोन भावंडांसाठी आपल्यालाच आयुष्याची वाट तयार करायची आहे म्हणून आपले फूटप्रिंटस जाणीवपूर्वक तयार करणारी निशा भावनेपेक्षा बुद्धीने विचार करणारी नि वागणारी, संयत आणि डेडिकेटेड आहे.

योगेंद्र कॉलेजमध्ये दरवर्षी पहिलायेणारा. ऑलवेज कनफ्यूज्ड पण करिअर बाबत नव्हे तर रिलेशन्सबाबत. घरातल्या विचित्र वातावरणाचा बळी. ८वी त असल्यापासून इंजिनियर वडिलांसाठी सकाळी उठून वाईन शॉपमधून ड्रिंक्सची बाटली घेऊन येणारा. रोजची भांडणं,

वादविवाद, आईचंआणिबहिणीचं घुसमटणंपाहून अतिशय हळवा झाला आहे. त्याच्याशी जर कोणी चांगलं वागलं तर ती व्यक्ती आपल्याला सोडून तर जाणार नाही न ही इमोशनल इनसिक्युरिटी त्याला सतत छळत असते.

'अनीश' त्याच्या मावशीकडे बंगलोरला असतो. मावशीला मूल नसल्याने जे म्हणेल ते सारं काही त्याला मिळायचं. तो इतका मोबाईल अॅडिक्ट की त्याला खाण्यापिण्याचं, कॉलेजचं कशाचं भान नव्हतं. कॅडीक्रश, टेंम्पल रन, फ्रूट निंजा आणि आता पोकेमॉन गो. गेम्स हीच त्याची दुनिया. मी गेम्स तयार करणार आहे आणि तेच काम पुढेही करायचं असं आहे त्याच्या मनात. त्याच्या या अॅडिक्शनमधून खरंतर या वेडातून कसं बाहेर काढावं हा मोठा प्रश्न.

वेगवेगळ्या गोष्टीत, विचारात, वेडात अडकलेल्या या मुलांची ही प्रातिनिधिक उदाहरणं देताना वाटतं की खरंच 'युवास्पंदन' ऐकलं तर त्यांच्या आवडी निवडीची ही वेगवेगळी सुरावट ऐकू येते पण कधीकधी ती बेसूर होते आणि तरुणाईच्या जीवनातील सूरच हरवून जातात. बहुतेक वेळा आपण सगळे जण म्हणतो की आजकालची मुलं बिनधास्त, बेजबाबदार झाली आहेत. ह्यांचं काही होऊ शकत नाही. ही जनरेशन पार बिघडून गेलीये. रिसपेक्ट, रिस्पॉन्सिबिलिटी नाही. जरा काही झालं की डिप्रेसन मध्ये जातात. नाही ऐकण्याची तर सवयच नाही. आपणत्यांच्याविषयी बोलताना खूप जजमेंटल होतो कारण लेबलिंग करणंफार सोपं असतं.

नीट विचार केला तर लक्षात येतं की मुलांचा फोकसच शिफ्ट झालाय. फोकस म्हणजे काय?

F –Follow

O -One

C -Course

U -Until

S -Successful.

प्रत्येक अेजमध्ये आपला एक रोल असतो. आपण आता स्टुडंटच्या रोल मध्ये आहोत आणि पुढचे रोल करण्यासाठी लाइफमध्ये पुढचे टप्पे येणारच आहेत. मान्य आहे की मिडिया, इलेक्ट्रॉनिक गॅझेट्स खूप मोठ्या प्रमाणात मुलांवर परिणाम करत आहेत. त्याचे एक कारण असेही आहे की आज मुलांचे ऐकून घ्यायला, त्यांच्याशी संवाद करायला कोणाकडे पुरेसा वेळ नाहीम्हणून ही युवा मंडळी एका वर्हच्युअल दुनियेत बुडालेली आहेत. ह्या दुनियेतून बाहेर यायचे असेल तर मुलांना हे समजावून घ्यावं लागेल की ही गॅझेट्स वापरताना आपण माणसं आहोत मशीन्स नाहीत. आपल्या आयुष्याचा रिमोट कंट्रोल कोणा दुसऱ्याच्या हाती द्यायचा नसतो ह्याची जाणीव त्यांनी ठेवायला हवी.

प्रत्येक नवीन टप्प्यावर प्रॉब्लेम्स येणारच म्हणून लगेच डिप्रेसन मध्ये जायचं नाही कारण तुम्ही प्रॉब्लेम्सवर फोकस केलं तर प्रॉब्लेम्स आणखी वाढतील तुम्ही जर पॉसिबिलीटीजवर फोकस केलंत तर आणखी ऑपच्युनिटीज वाढतील. मान्य आहे आजूबाजूला असं बरंच काही घडतंय जे पाहून मन खिन्न होतंय. पण भन्नाट जगणं म्हणजे फक्त पार्टी, पब्स, मोबाईल, फॅशन्स, वेग, शॉपिंग इतकंच मर्यादित नाही. निसर्गात रमणं, ट्रेकिंग, आदिवासी एरियात काम करणं, मेडिकल एड, एज्युकेशन, कॉम्प्युटरचं नॉलेज हे सारं इंटिरियर, रिमोट एरियात पोचवणं, दुष्काळाने होणाऱ्या आत्महत्यांमुळे अनाथ झालेल्या कुटुंबांसाठी काही करणं. निर्भया, कोपर्डी सारख्या दुर्दैवी घटनां नंतर नुसती हळहळ व्यक्त न करता आपल्या गुपमधल्या

५-१० मित्रमैत्रिणींच्या विचारात, वृत्तीत जाणीव आणि संवेदनशीलता निर्माण होईल असा संवाद घडवणे. हे सारं करता येणार नाही का? खूप मोठी मुमेंट नाहीपण अगदी छोट्याछोट्या गोष्टींवरसुद्धा फोकस करू शकतो न आपण? नुसती इच्छा नाही तर कृती करायला हवी म्हणून म्हणतात stop wishing start doing.

मला आयुष्यात काय करायचंय ह्याचा विचार न करता नुसतं पुढे चालत राहणं म्हणजे दिशाहीन प्रवासच. गो श्रू युवर लाइफ नाही तर ग्री श्रू युवर लाइफ असं जगता येईल. आपण प्रवासाची तयारी केली पण डेस्टिनेशनच ठरलेलं नाही मग एफर्टस कसे होणार. एका विशिष्ट डेस्टिनेशनला पोचायचं असेल तर फोकस असणं खूपच आवश्यक आहे म्हणूनच keep calm, make plan, get to work, stick to it, reach your goal. काय करावं, काय करू नये अशा गुंत्यात अडकलेल्या तरुणांना एक नवी सुरुवात नक्की सापडेल त्यासाठी त्या युवांना आपल्या मनाची, हृदयाची स्पंदने ऐकायला हवीत. पटतंय ना..... फिर दोस्तों सुनो अपने दिलकी आवाज !!!

'आधी ऐकून तर घ्या'

'रेणुका ' बोलक्या डोळ्यांची, शिस्तप्रिय, लांबसडक केसांच्या दोन वेण्या. योग्य गणवेशात टापटीप राहणारी पण आज तिने वर्गातल्या एका मुलाला मारलं होतं. अपमानाने तो चांगलाच दुखावला होता. तिच्या मनात साठलेला खदखदणारा संताप कोणत्याही क्षणी लाव्हारसाप्रमाणे कधी बाहेर पडेल सांगता येत नव्हतं. कौन्सिलिंगच्या सेशनमध्ये जेव्हा ती ओपनअप झाली तेव्हा कळलं की तिच्या मनाची कोणी पर्वा करत नाही. लहानपणापासून ती एकटी होती. कोणी तिच्याशी मैत्री करत नव्हते. तिला एकही मैत्रीण नव्हती. ताई गोरी, भाऊ धाकटा म्हणून त्याचे लाड. ताई गोरी म्हणून सुंदर, भाऊ मुलगा आहे म्हणून कौतुक. या सगळ्या गोष्टींचा तिला इतका त्रास व्हायचा. तिची अस्वस्थता, घुसमट इतकी वाढली की तिला वाटलं कोणीतरी आपल्याला विचारावं, कोणाशी तरी आपण आपल्या मनातलं बोलावं. हे एकटेपण नको झालं तिला आणि त्यातूनच तिच्या मानाने ठरवलं की का मुलांना इतकं महत्त्व. या मुलांचा सगळं नक्शाच उतरवते. मी मुलगी असले तरी काही कमी नाही. त्यांच्यापेक्षा चांगली खेळते मी. एका खेळात तीन-चार प्लेअर्स सहज आऊट करते. मी कबड्डीत सर्व्हिसिंगला आले तर हे सगळे मित्र ग्राउंड सोडून मागे पळतात आणि मला रंगावरून चिडवतात. आता कळलं असेल माझ्यात काय ताकद आहे.

संध्याकाळ झाली की आपोआप खिडकीतून लांब, जिथवर नजर जाईल तिथपर्यंत डोळे ताणून वैभवचीवाट पाहणारे बाबां. सारखे घडाळ्याकडे पाहत राहायचे. दोन महिन्यांपासून पॅरालिसिसने आजारी बिछान्यावर. वैभवची आर्थिक परिस्थिती जेमतेम, महिकाच्या रोजच्या कटकटींना तो वैतागलेला होता. वडिलांच्या खर्चावरून ती इतकं बोलायची की त्याला काही सुचयचं नाही. त्याच्या भिडस्त स्वभावामुळे तो गप्प गप्प असायचा. बाबांची नोकरीही बंद झाल्याने पैशाची अडचण. आईचा अपराधी चेहरा, तिचं रात्रंदिवस काम करणं पाहवत नव्हतं. कोणाला तरी सांगावं की मिहिकाला समजावून सांगा. मी माझ्या आईवडिलांना असं वाऱ्यावर नाही सोडू शकत. ते म्हातारे झालेत, आजारी पडलेत म्हणून तर त्यांना माझी जास्त गरज आहे.

पण तसं झालं नाही. परिस्थिती इतकी चिघळली की महिका भांडून माहेरी गेली. डिव्होर्स साठी नोटीस पाठवली. मनातल्या गोष्टी मनातच राहिल्या. वैभवच्या मनावर या सगळ्याचा इतका ताण पडला की त्याने आत्महत्या करण्याचा प्रयत्न केला.

अभिनंदनने आपल्या बिझिनेससाठी बँकेकडून एक कोटीचे लोन घेतले. बिझिनेस उत्तम चालला होता तोपर्यंत सारं स्मूथली घडलं. फॅमिली लाईफही हॅपी होतं. जसजसे लोकांनी पैसे बुडवायला सुरुवात केली. लोनचे हप्ते थकायला लागले. अभिनंदनने नातेवाईक, मित्रांना पैसे मागायला सुरुवात केली. लोक त्याला टाळायला लागले. आता तो एकटाच बसून राहतो. स्वतःतच गुंग असतो. त्याच्या मनावर परिणाम झालाय.

आयुष्याचा पेस इतका फास्ट झालाय की कोणाला कोणाचे ऐकायला वेळ नाही. शरीराला थोडी जरी दुखापत झाली तरी लगेच फर्स्ट एड करतो. प्रथमोपचार तातडीने केले जातात. पण मनालाही उपचार करण्याची गरज असते असा विचार होत नाही. रोजच्या डे टू डे लाईफमध्ये आपल्या अवतीभोवती अशा अनेक घटना घडतात. अशी अनेक माणसं असतात. त्यांच्या छोट्याशा आयुष्यात काही ना काही घडत असतं. अशी अनेक माणसं असतात. त्यांच्या छोट्याशा आयुष्यात काही ना काही घडत असतं. माणूस सोशल ॲनिमल आहे. त्याला लोकांबरोबर राहायला हवं असतं. मनातलं सांगायला कोणी हवं असतं कारण आपण आपल्या मनातले कागदावर लिहिलं तरी ते एकतर्फीच असतं पण त्या गप्पा नाही होऊ शकतं. आपण एकटे आनंदी होऊ शकतो पण एकट्याने सण साजरा नाही करू शकत. एकटे हसू शकतो पण एन्जॉय करू शकत नाही.

माणसाला ऐकणं, आणि अगदी मन लावून ऐकणं ही खरंच एक प्रायोरिटीलिस्टवर टॉपला असणारी गरज बनलीय. कोणी काही बोलू इच्छित असलं तर हमखास दिसणारं दृश्य म्हणजे समोरचा काय सांगतोय ते समजून घेण्यापेक्षा त्याच्या बोलण्यावर ताबडतोब रिप्लाय देण्यासाठी लोक तयार असतात. तुम्ही जर समोरच्या व्यक्तीवर मग तो तुमचा पार्टनर असो, मित्र असो किंवा कुणी अशी व्यक्तीवर मग तो तुमचा पार्टनर असो, मित्र असो किंवा कुणी अशी व्यक्ती ज्याला आपलं मन मोकळं करण्याची नितांत गरज आहे त्याच्यावर तुम्ही माया करत असाल तर त्याला ऐकणं, लिसन करणं ही तुमची पहिली ज्युटी आहे. समोरच्याचं ऐकून घेणं ही सुद्धा एक कला आहे कारण स्पष्ट कम्युनिकेशनकरता आवश्यक असणारं ते एक स्किल आहे असं म्हणता येतं. तुम्ही समोरच्याचं ऐकून घेतलंत तर त्या व्यक्तीसाठी टी खूप मोठी मोलाची मदत ठरते. आपलं कुणीतरी ऐकून घेतंय आपल्याला समजून घेतंय, आपण त्याच्यासाठी महत्वाचे

आहोत ही भावना त्याची सेल्फ एस्टीम शूट करते. 'लिसनिंग' हा एक दुसऱ्याला रिस्पेक्ट देण्याचाच भाग आहे. समोरच्याच्या पर्सनलिटीला आपण रिस्पेक्ट करतो हे तुम्ही दुसऱ्याला आपुलकीने लिसन करून व्यक्त करू शकता. हा एक प्रकारचा एक्सरसाईज आहे. शरीराला व्यायामाची गरज असते तशीच माणसाच्या मनालाही या ऐकण्याच्या एक्सरसाईजची आवश्यकता असते.

अगदी सकाळी उठल्यापासून ते रात्री झोपेपर्यंत दिवसभरात असंख्य माणसांशी आपला संबंध येत असतो. ओळखीचे, काही अनोळखी प्रत्येकाला वाटत असतं कुणी आपलं ऐकावं. लहान मुलाला वाटतं आम्ही सुट्टीत काय केलं ते शिक्षकांनी ऐकावं. पालकांना वाटतं शिक्षकांनी आमच्या अडचणी ऐकाव्या. बॉसने आमचे ऐकावं असं एम्पॉलयीजना वाटत असतं. कधी घरातल्या काम करणाऱ्यांनाही ऐकलं तर त्यांचं घराशी एक निराळंच नातं जुळतं. आजूबाजूला इतकी माणसं असूनही जे एकटेपण येतं त्यासाठी खरंच 'लिसनिंग' आवश्यक आहे.

दिवसभर काम करून थकून येणाऱ्या नवऱ्याला आपल्या ऑफिसमधल्या गोष्टी बायकोने ऐकून घ्याव्या अशी इच्छा असते. वृद्ध आई -वडिलांना वाटतं मुलांनी आपल्याशी फोनवर आठवड्यातून एकदा बोलावं. पण खूपदा असं होतं की हे बोलणं, दुसऱ्याला ऐकणं काही ना काही कारणानं घडत नाही आणि मग माणसं स्वास्थ्य गमावून बसतात. देवाने आपल्याला दिलेले तोंड बंद ठेवून कान दिले आहेत ते ऐकण्यासाठी हे विसरून चालणार नाही.

दलाई लामांचे सुंदर वाक्य खूप काही सांगून जाते. when you talk, you are only repeating what you already know,. But if you listen, you may learn something new.

उत्तम मित्र बनवण्यासाठी सुद्धा हे सूत्र खूप उपयोगाचे ठरते. बिइंग अ गुड फ्रेंड तुम्ही फक्त बोललंच पाहिजे असं नाही. तर कधीकधी एक गुड लिसनरची भूमिका सुद्धा बजावायला हवी. खरंच माणसाचं शहाणपण कुठून येतं ठाऊक आहे का? जास्त काही नाहोच 'हवंय फक्त स्थिर राहणं दुसऱ्याकडेही लक्ष देणं आणि मनापासून त्याचं ऐकणं. यातून तुमच्यात एक असा समंजसपणा, विस्डम येतो जो कनस्पेच्युअल नसतो. कारण जे शब्दात सांगितलेलं नसतं तेही ऐकण्याची, पाहण्याची दृष्टी तुम्हाला 'लिसनिंग' मधून मिळते. अनेक वर्षांच्या संसारानंतर नवरा-बायकोंमध्ये शब्दांशिवायची जी भाषा असते तीही अशीच

जगातील विविध क्षेत्रातील सक्सेसफूल मंडळी आपल्या यशाचं श्रेय आपल्या 'लिसनिंग' च्या देतात क्वालिटीला देतात. कारण ज्ञानी माणसाचं क्षेत्र बोलणं असतं मात्र 'शहाणपण '

असणाऱ्या व्यक्तीचा म्हणजे 'दुसऱ्याचं ऐकणं' बोलण्यापूर्वी ऐकायला शिकावं. रिअॅक्ट होण्यापूर्वी विचार करायला शिकावं. क्रिटीसाईज करण्यापूर्वी थांबायला शिकावं, प्रार्थना करण्यापूर्वी माफ करायला शिकावं, क्विट करण्यापूर्वी प्रयत्न करायला शिकावं असं म्हणतात. रेणुका, वैभव, अभिनंदन यांच्यासारख्या खूप साऱ्यांना एकूण घेणं ही आजच्या फास्ट लाईफची सगळ्यात मोठी गरज आहे. 'लिसनिंग' हे आर्ट आहे आणि त्या आर्टच्या माध्यमातून माणुसकीचं सुरेख चित्र रेखाटणं आपल्या हातात आहे.

ज्याच्या मनात भावनांचं काहूर उठलंय, शब्दांचं ओझं झालंय, विचारांचा गोंधळ उडालाय अशा माणसाला मोकळं करणं, त्याचं मन हलकं करणं खूप पुण्याचं काम. त्याच्या एकाएका श्वासाला नवी संजीवनी देत जाणं हे 'लिसनिंग'. आपल्या माणसाच्या मनाला फुंकर घालणारे मनाचे प्रथमोपचारही खरंच खूप महत्वाचे आहेत. आपली फॅमिली, मुलं, पत्नी, नोकरी, बिझिनेस, मनी, स्टेटस जपताना रिलेशनशिप्सही तितक्याच आत्मीयतेने सांभाळता यायला हव्या. त्याच्यासाठी फक्त थोडा वेळ दिला तरी टिकेल. ज्यांना ऐकू येत नाही त्यांनीही इतरांना समजून घेण्याचा प्रयत्न केला मग आपण तर.....

You have two ears and one mouth. Use them proportionately.

'ही प्रत्येकाची जबाबदारी'

संध्याकाळचे सहा-साडेसहा झाले की सोसायटीतली लहान मोठी मुलं सगळीकडे खेळताना, गप्पा मारताना दिसतात. वेगवेगळ्या अेजगुपची मुलं नुसती रंगीबेरंगी कपड्यातच नव्हे तर वेस्टर्न फॅशन्सच्या कॅज्युअल मध्ये दिसतात. अगदी छोटी मुलं बहुतेकवेळा आयांच्या सुपरव्हिजनमध्ये घसरगुंडी, झोका, सी-सॉवर खेळतात. त्यांच्यावर लक्ष ठेवताना खरं तर मोबाईलमध्येच त्या जास्त गुंग असतात. मुलं खेळताना त्यांच्या आवाजाचा व्हॉल्यूम इतका वाढतो की तिथेच गप्पा मारत बसलेल्या सिनियर सिटिझन्सच्या कट्ट्यावर संताप, चिडचिड सुरु होते. कधीकधी मुलं खेळताना त्यांचा बॉलही कुणाला लागतो तीन- चार मुले आणि एक - दोन मुली गप्पा मारत असतील आणि 'सातच्या आत घरात ' ची वेळ टळून गेली असेल तर मग कमेंट्सचा पाऊस पडतो. मुलांच्या वागण्यातील दोष, त्यांच्या चुकांचे खापर पॅरेन्ट्सवरच फोडलं जातं. मुलांनी गाडीवर स्कॅच मारल्या, गाडीची, घराच्या खिडकीची काच फोडली, भांडणं, मारामाऱ्या केल्या, अभ्यासात मुलं मागे पडली, प्रेमात पडली, चोरून सिगरेट पिताना दिसली, फॅमिलीव्यतिरिक्त मित्रांबरोबर कॉलेज -शाळेच्या वेळात मुव्हीला गेलेली दिसली की इमिजिएट रिअॅक्शन्स येतात आणि त्या असतात आईवडिलांबाबत.

मुलांना वागण्या-बोलण्याचं, खाण्याचं, राहण्याचं जे वळण लागतं किंबहुना लावलं जातं ते घरच्यांकडूनच हे अगदी सर्वश्रुत आहे. मुलांना सकाळी शाळेत सोडायला येणारे आई-बाबा, त्यांना ट्यूशन्स, ग्राउंड, क्लासेसला घेऊन जाणारे पॅरेन्ट्स पहिले की असं वाटतं दिवसरात्र धावपळ करत 'पॅरेन्टिंग' ची इतकी अवघड जबाबदारी पार पाडूनही खूपदा पालक फार 'हेल्पलेस'वाटतात. कोणत्याही आईवडिलांना आपलं मूल हे सिन्सिअर, कमिटेड, टॅलेटेड

असावं असं वाटतं. त्याचबरोबर त्याला सोशल अवेअरनेस असावा, वागण्याचे मॅनर्स असावे असं मनापासून वाटतं. मुलीमुलांनी त्रासदायक वागावं अशी इच्छा कुणाचीच नसते. मग मुलं चुकीचं वागतात याचं कारण फक्त पॅरेन्ट्सच असतात हे कनक्लूजन काढणं कितपत योग्य ठरेल याचा विचार करायला हवा.

एका शाळेत पंधरा ऑगस्टच्या आदल्या दिवशी मुलामुलींना सिव्हिल ड्रेसमध्ये यायला परमिशन होती. सगळेजण तऱ्हेतऱ्हेच्या ड्रेसमध्ये आले होते. ५ वी च्या क्लासमध्ये एक छोटीशी मुलगी 'सानिया' सुंदर फ्रॉक घालून आली होती. मात्र तो बॅकलेस फ्रॉक होता. प्रिन्सिपल नेहमीप्रमाणे राऊंडला गेल्या. क्लासमध्ये फिरताना त्यांचं लक्ष सानियाकडे गेलं. त्या सानियाला घेऊन बाहेर आल्या. "सानिया, यू आर लूकिंग रिअली ब्यूटिफूल". "हा फ्रॉक कोणी दिला तुला घालायला सानिया?" "आईने दिला का?" त्यांनी विचारलं. तसं ती निरागसपणे म्हणाली, "मॅडम आई नाहीये मला आणि हा फ्रॉक माझ्या कझनचा आहे. त्याच्यावरची फुलं मला खूप आवडतात म्हणूनमी तो घातला." तिचं उत्तर ऐकल्यावर प्रिन्सिपल जणू तिच्या आई झाल्या. तिच्या बाबांना त्यांनी फोन करून सांगितलं की सानियाला छान कपडे घालून पाठवा ज्यात तिचं सौंदर्य खुलून दिसेल पण डोळ्यात येईल असे कपडे टाळा. पॅरेन्टसना शाळेने काही सूचना केल्या तर वेगवेगळे अनुभव येतात. पण प्रिन्सिपल मॅडम म्हणाल्या की "माझ्यासाठी तो फार निराळा अनुभव होता." माझ्याशी फोनवर झालेल्या बोलण्यानंतर सानियाच्या वडिलांनी ते ज्या ठिकाणी नोकरी करत होते तिथे कोर्टातल्या आपल्या इतर वकीलमित्रांबरोबर निसंकोच चर्चा केली. त्यांच्याएका मित्राने शाळेत फोन केला आणि प्रिन्सिपलमॅडमचे आभार मानले की त्यांनी पोरक्या सानियासाठी इतक्या काळजीनं तिच्या बाबांना निरोप दिला. ह्या प्रसंगी अगदी सहज आईला जबाबदार ठरवून कनक्लूजन काढता आलं असतं.

'विवान' जमशेटपूरचा राहणारा. एज्युकेशनसाठी त्याने पुण्याच्या इंजिनियरिंग कॉलेजमध्ये अॅडमिशन घेतली. चार मित्रांबरोबर तो शेअरिंगच्या फ्लॉट मध्ये राहत होता. घरच्या स्ट्रिक्ट वातावरणातून इथे आल्यावर त्याला जे स्वातंत्र्य मिळालं त्याने तो वाहवत गेला. त्याचे पॅरेन्ट्स त्याला फोन करायचे तेव्हा तो त्यांना अगदी खरं वाटेल असं सिन्सियरली सगळं काही स्मूथ चाललय असं सांगायचा. घरून आलेले पैसे चैनीत उडवायचा. जवळचे पैसे संपले की फ्रेंड्स कडून बॉरो करायचा. त्यांचे पैसे जेव्हा तो परत करू शकला नाही तेव्हा

मित्रांनी त्याला धमक्या द्यायला सुरुवात केली. तो खूप फ्रस्ट्रेटेड झाला होता. पाचशे रुपयात अनलिमिटेड बिअर मिळायची तिथे जाऊन तो बिअर पिऊन बाहेर पडला. त्याला नशा तर होतीच पण आता काय करावं? घरी जावं तर मम्मी पप्पांना काय सांगायचं? आणि मित्रांना पैसे कुठून आणून द्यायचे ते कळेना. तो अक्षरशः रस्त्याच्या कडेला फूटपाथवर बसून रडत होता. 18 वर्षांचा 'विवान' नक्कीच चुकला होता. खूप आश्चर्य वाटेल पण त्याच्या एका फ्रेंडने अवनीने विवानच्या घरी फोन केला त्याच्या पॅरेंटसना बोलावलं. हे सर्व ऐकल्यावर त्याच्या पॅरेंटसची नॅचरल रिअॅक्शन भयंकर रागाचीच होती पण अवनीने त्यांना सांगितलं 'सर प्लीज डोन्ट गेट अॅग्री ऑन हिम. ही नीड्स युअर हेल्प' विवानच्या आई वडिलांनी आपला राग गिळला. त्याची अवस्था पाहून त्यांना फार वाईट वाटलं. ते आपल्याबरोबर त्याला घरी घेऊन गेले. पंधरा दिवसांनंतर 'विवान' कॉलेजमध्ये परत आला. आपण चुकलो ह्याची त्याला जाणीव आहे. आपण आपल्या ध्येया पासून दूर गेलो होतो हे त्याला कळलं. 'विवान' चं आयुष्य भरकटलं होतं पण अवनीच्या हिंमतीने आणि आईवडिलांच्या समंजस वागण्याने ते सावरलं.

होय, कधीकधी पॅरेंटसच्या पॅम्परिंगने, अतिस्वातंत्र्याने, जास्त पॉकेट मनी दिल्याने मुलं चुका करतात. कम्युनिकेशनच्या अभावानं, विशिष्ट करिअर निवडीच्या पालकांच्या हट्टानं, पॉवर, मनी यांच्या गैरवापरानं मुलं वाईट मार्गाला लागतात. आता एकूणच पॅरेंटिंगचं जे चित्र दिसतंय त्यामुळे बऱ्याचदा पालकांचे 'लक्ष नाही' हे लेबल लावलं जातं. पालकांकडून काही वेळेला नकळत तर काही वेळेला दुर्लक्ष केल्यानं मुलांचे प्रश्न निर्माण होतात. जेव्हा पॅरेंट्सशी या बाबत इंटरअॅक्शन्स झाल्या तेव्हा बऱ्याच बाबी समोर आल्या. पालकांच्या म्हणण्यानुसार चांगल्या पद्धतीने आयुष्य जगायचे असेल तर अलिकडच्या काही वर्षांत पती-पत्नी दोघांनाही अर्निंग असावं लागतं. जॉईंट फॅमिलीज मागे पडून नॅनो फॅमिलीज आल्या आहेत. प्रायव्हेट जॉबमध्ये वर्किंग अवर्स, जबाबदाऱ्या, कमिटमेंट्स खूप आहेत. लॉग डे नंतर कुटुंबाच्यासाठी वेळ देणं सहजपणे शक्य होत नाही. आपण आपल्या मुलांना वेळ देऊ शकत नाही तर मग पैशाने विकत घेता येणारी सारी सुखं नकळत दिली जातात. रागावणं, समज देणं, योग्य -अयोग्य काय ते शांतपणे बसून समजून सांगणं हे करायला वेळ मिळत नाही त्यामुळे मनात गिल्टी फिलिंग येतं. वाटतं मुलांबरोबर घालवायला थोडासाच तर वेळ मिळतो त्यातही रागवायचं कसं? मग

दुर्लक्ष करावं हा उपाय ठीक वाटतो. काही सिच्युएशनल अडचणी आहेत तरकाही जेन्युइन. काही गंभीरपणे विचार करून त्यावर निर्णयघेण्यासारख्या ही आहेत. म्हणून त्यावर पर्याय शोधायलाच हवेतहे पटतंय आम्हाला.

लग्न झाले की पती-पत्नी हे नातं निर्माण होतं. आतापर्यंत फक्त एकट्याची जबाबदारी असते. स्वतःचं आयुष्य स्वतःच्या पद्धतीने जगणं असतं पण आता आयुष्यात एक बरंच मोठं आणि पहिलं-वहिलं ट्रान्झिशन होतं. या नात्याला फार थोडा वेळ मिळतो. २-३ वर्षे होतात न होतात तोच घरात मूल जन्माला येतं. अर्थातच लग्नाची हूरहूर, मूल जन्माला येऊन कुटुंबाला पूर्णत्व येण्याचा अमूल्य आनंद असतो. ह्यावेळेला आयुष्यात पहिल्या संक्रमणापेक्षा अधिक मोठं आणि अवघड ट्रान्झिशन सुरु होतं. एकीकडे बाळाच्या बाललीला, त्याच्या डेव्हलपमेंटचे माईलस्टोन्स, आई -बाबा होण्याचं सार्थक फिलिंग आणि दुसरीकडे रात्रीच्या झोपेचं सॅक्रिफाईस, त्यानंतर कंपलसरी असलेले लॉग जॉब अवर्स, कधी बाळाचं आजारपण, पोलिओ डोसेस. पर्सनल लाईफ संपून फॅमिली लाईफ सुरु होतं. हॉटेलिंग, मूव्ही, फॅमिली गॅदरिंग्ज, ट्रिप्स सर्व ठिकाणी बाळ आणि त्याची बॅग सोबत असतेच. मूल तर हवंच असतं पण त्याच्या बरोबर जबाबदाऱ्या सुद्धा वाढतात.

मूल ३-४वर्षांचं झालं की शाळेचा शोध सुरु होतो. कित्येकवेळा यंग कपल माझ्याकडे सल्ला मागायला येतात की मुलाला कोणत्या शाळेत टाकावं. मिडियम कोणतं घेऊ? सी. बी. एस. ई, आय. सी. एस. ई, की एस. एस. सी. बोर्ड घेऊ? ३-४वर्षात मुलाबाबत असे प्रश्न पडलेले पॅरेंट्स पाहिले की ते अॅन्क्वशस आणि हेल्पलेस वाटतात. मुलांना क्लेशमध्ये ठेवून जांबला जाताना मुलांबरोबर पॅरेंटसचेही चेहरे रडवेले असतात. १०-१२तासानंतर मुलांना घरी घेऊन जाण्यासाठी जेव्हा पालक तिथे येतात तेव्हा मुलं धावत येऊन त्यांना बिलगतात. पण एक दोन मुलं अशीही होती की ती आईवडिलांना गो -गो म्हणत होती. घरी यायला तयार नव्हती. खूप जास्त तास दूर ठेवण्याचा तो राग असावा. पालकांपैकी एकाने घरी रहावं असं ठरवावं तर एकाच्या पगारात भागत नाही. कधीकधी मात्र घरून कामकरण्याचा ऑप्शन सुद्धा घेतला जातो. घरातील सिनियर मंडळी सुद्धा मुलांना सांभाळतात पण वाढत्या वयानुसार काही रिस्ट्रिक्शन्स येतात शिवाय ग्रँड पॅरेंटसचा वापर 'बेबी सिटिंगसाठी' होतो असा आरोपही

त्यांच्यावर होतो. आमच्यावेळेला असं नव्हतं. आम्हीही नोकऱ्या केल्या पण तीन-तीन मुलं सांभाळली असंही ऐकायला मिळतं.

मुलं मोठी होत असताना पालक ३५-४०च्या एजमध्ये असतात. मुलं- मुली टीन्स मध्ये एन्ट्री करत असतात. जसा मुलांच्या लाईफमध्ये बदल होत असतो. तसाच बदल पॅरेन्टसच्याही आयुष्यात होत असतो. मुलं स्वतःतील फिजिकल, इमोशनल, मेंटल चेंजेसमुळे डिस्टर्ब असतात. त्याचवेळी पॅरेन्टस आयुष्यात सेटल होण्याची लढाई लढत असतात. घर आणि घरातील हौशीच्या, चैनीच्या वस्तूंचे लोनचे इ. एम. आय सुरु असतात. मुलं १० वी १२वी च्या उंबरठ्यावर आलेली असतात. कॉलेजच्या अॅडमिशनस, मेट्रोसिटीत राहण्याची, कॉलेज - क्लासची फीज, मंथली पॉकेटमनी, घरापासून दूर म्हणून एकीकडे हूरहूर तर दुसरीकडे चुकीची संगत लागू नये अशी एक ना असंख्य कारणंपालकांच्या बाबतीतही असतात. हे सारं आधीच्या पिढीनेही केलंय. यातून साऱ्यांनाच जावं लागतं हे ही तितकंच खरं आहे तरीही आताच्या आईबाबांसाठी आणि मुलांसाठीही मूलपण आणि पालकपण पूर्वी इतकं सोपं नाही हे खरंय.

म्हणूनच मुलं चुकीची वागली की सरळसरळ फक्त आईबाबांना जबाबदार धरणं, त्यांना टॉटस मारून हर्ट करणं आणि आमच्या वेळी असं नव्हतं हे म्हणणं यापेक्षा आपल्या मुलांना, नातवंडांना आपला आधार मिळेल यासाठी आपण काय सहयोग देऊ शकू याचा विचार करता येईल. काही मुलांचे, सुनांचे मोठ्या वयाच्या लोकांना आलेले अनुभव कटूही असतील पण म्हणून सगळीच तरुण पिढी आणि नातवंडं तशी नाहीत. एका कवितेतील नातू म्हणतो

मला आजी बरोबर चालत जायला आवडतं,

कारण तिची पावलं माझ्यासारखी छोट्टशी आहेत

ती कधीच घाई करत नाही.

ती शांतपणे माझ्याबरोबर चालत राहते.

माझ्यासारखेच तिलाही शंखशिंपले दिसतात

मजेदार आकारांचे ढग, दवाचे थेंब तिलाही मोहवतात

माझं आणि तिचं जग सारखंच आहे

बाहेर सगळीकडे उन असलं तरी ती माझी सावली आहे.

नातवंड म्हणजे काय असतं? आयुष्यभर चांगलं वागणाऱ्या माणसाला परमेश्वरानं दिलेलं एक सुंदर स्वप्न असतं. त्याच्यावर मायेची पाखर घालण्यात, त्याच्या मऊशार हाताच्या बोटांना आपल्या हाताने धरून ठेवण्यात स्वर्गीय आनंद असतो. म्हणूनच नव्या पिढीतल्या मुलांना वाढवताना आणि आपल्याच मुलांना आश्वासकतेचा मदतीचा हात दिला तर तिन्ही पिढ्या एका विलक्षण, सुंदर रेशमी बंधनात बांधल्या जातील आणि नाती दृढ होतील आणि म्हणता येईल

Grandparents are the dots that connect the lines from generation to generation.

'मैत्रीची सप्तपदी'

निहारिका आणि समीर कॉलेजपासून मित्र होते. दोघांची मैत्री साऱ्यांनाच कौतुक वाटावी अशी होती. डॉक्टर होतानाच आपण मुंबई सोडून छोट्या शहरात जिथे डॉक्टर्सची जास्त गरज आहे तिथे जाऊन काम करायचं असं ध्येयही पुढच्या आयुष्याच्या दृष्टीने ठरलेलं होतं. दोघांही ब्रिलियंट आणि रसिक कलावंत मनाचे. लग्नही ह्या मैत्रीतूनच झाले. नात्याला पूर्णत्व आलं पण लग्नानंतर ३ वर्षांनी त्यांचे पटेनासे झाले आणि आता त्यांना एकमेकांपासून वेगळं व्हायचं आहे म्हणून डिव्होर्स घेण्याच्या प्रक्रियेतल्या समुपदेशनासाठी ते आले होते.

हर्मन आला कौन्सिलिंगला, तोच मुळी ही कम्प्लेंट घेऊन. “मॅडम शादीमें कोई स्पाईस नहीं रहा । कोई मजा नहीं । मेरी बीबी एकदम टिपीकल बीबी बन गयी है । बच्चों की माँ है लेकिन मेरी दोस्त नहीं बन पायी।”निशाला वाटतं हर्मनचा हा शुद्ध वेडेपणा आहे. मैत्री वगैरे लग्नापूर्वी असते.

घरातल्या रोजच्या वादविवादांनी निराशेत गेलेली नयनिका तिच्याही नकळत आपल्या बालमित्राशी सारं काही शेअर करायला लागली. तिचं म्हणणं, माझा नवरा विवेक, माझा नवरा बनण्यापेक्षा मित्र झाला असता तर जगणं सोपं झाले असतं. आता माझ्या मित्राबद्दल त्याला जेलसी वाटतेय, डाऊट येतोय .

आशना आणि अभिजीत कॉलेजच्या ड्रामाकॉम्पीटिशनमध्ये भेटले. नाटकाच्या वेडाने दोघांना एकत्र आणलं. शिक्षण संपल्यावर त्यांनी लग्नही केलं. आशनाला नाटकात उत्तम ब्रेक मिळाला. तिचं करिअर वेगात सुरु झालं. मुलंही झाली. अभिजीतने संसारातल्या जबाबदाऱ्या सांभाळल्या. तीनचार वेळा याबद्दल आशनाने खंत व्यक्त केली तेव्हा अभिने आशनाला त्यांच्या फ्रेंडशिपची आठवण करून दिली. त्यांचा संसार, खरं म्हणजे मैत्रीचा प्रवास म्हणायला हवा कारण तो मनाला ताजं आणि प्रफुल्लित करून जातो.

मैत्रीची अनेक रूपे दिसतात सभोवार. आई-मुलगा, वडील-मुलगी, बहीण-भाऊ, मुलगा-मुलगी, जुन्या मैत्रीणी. मात्र पती-पत्नीमधील मैत्रीचं नातं अलवार, हळूवार, कधी मोरपिसासारखं रेशमी स्पर्श करणारं, तर कधी एकमेकांवर प्रेमाची बरसात करणारं, कधी हट्ट करणारं तर कधी हट्ट पुरवणारं असतं. लहान मुलासारखं रुसणारं, हसणारं, रागावणारंही, प्रॉब्लेम आले की धीर देणारं, आपल्या बरोबरीने उभं राहणारं.

पती-पत्नी म्हणून आयुष्याच्या कोणत्याही टप्प्यावर असलो तरी मैत्रीच्या नात्यावर उभी राहिलेली रिलेशनशिप लॉगटाईम टिकते. प्रेमात मैत्रीचा शोध घेण्यापेक्षा मैत्रीत रुजलेले प्रेम हे आपल्या नात्याला बांधून ठेवते. गंमत अशी आहे की, का निघून जातोय स्पार्स? कुठे जातेय ती हूरहूर? , ते एकदुसऱ्यासाठी अहमहमिकेने सारं करण्याची धडपड, ती मस्ती, चेष्टा, कधी कधी चक्क भांडणं, परस्परांच्या आवडीच्या गोष्टींची आठवण ठेवणं. असं होतंय कारण, गृहीत धरताहेत हे सारे जण एकमेकांना. लग्नाआधी ते दोघं असतात एकमेकांचे मित्र. आपण फ्रेश, प्रेझेंटेबल दिसावं, एकमेकांना पाहून खुश व्हावं म्हणून मनापासून तयार होतात. एक दुसऱ्याच्या आवडीच्या रंगाचे, फॅशनचे कपडे घालतात, फुलांची, सुगंधाची उधळण होते, गिफ्ट्स एक्सचेंज होतात. फोनवर गोडगुलाबी मेसेजचा पाऊस बरसतो. नाटकं, चित्रपट, वीकेन्ड सेलिब्रेशन, बर्थडेस्पेशल पार्टी होतात. थोडाही विरह, दूर जाणं झेपत नाही मनाला.

लग्नानंतर काही दिवस मैत्रीचेच असतात. हळूहळू हा हँगओव्हर उतरतो आणि मग स्पाईस, मजा सारं सारं ओसरायला लागतं कारण रोजचं आयुष्य स्वप्नांवर आधारलेलं नसतं. त्यात फॅण्टसी नसते. पण ज्याला फ्रेंडशिपचा खरा अर्थ उमगलेला असतो त्या लाइफ पार्टनरला लग्नाचं नाते टिकवणं, ते पुढे नेणं अगदी सहजपणे जमू शकतं कारण मैत्रीत असते अटॅचमेंट, एकमेकांच्या मनाशी जवळीक. एकाला जखम झाली तर दुसऱ्याला वेदना होतात. नवरा बायकोचं तसंच असतं. दोघांपैकी एक आनंदी तर त्याचं प्रतिबिंब दुसऱ्याच्याही चेहऱ्यावर दिसतं. एक आजारी पडला तर दुसरा उदासहोतो, काळजीत पडतो. हो, वेळप्रसंगी फाईटसही होतात कारण फ्रेंडशिपमध्ये हे होणं ऑबव्हियस आहे. असं असलं तरी जशी मैत्रीमध्ये दोघांची कितीही भांडणं झाली तरी तिसऱ्या कुणी नावं ठेवलेली जसं चालत नाही अगदी थेट तसंच आपापसात कितीही नोकझोक झाली तरी थर्ड पार्टी कमेंट्स अजिबात चालत नाहीत पती-पत्नीच्या नात्यात. कारण त्याचा बेस मैत्रीचाच असतो नं.

फ्रेंडशिपमध्ये एकमेकांविषयी रिसपेक्ट असतो तो आदरलग्नाच्या नात्यात मात्र टिकवावा लागतो कारण बहुतेक वेळा नवऱ्याला भीती असते की मैत्रीच्या या नात्याला आपण मान्य केलं, जरा जास्त इम्पोर्टन्स दिलं तर आपली बायको आपल्यापेक्षा डोईजड होईल की काय म्हणून मैत्रीतल्या समान दर्जाला ते थोडे घाबरतातच. पण मित्र जसा स्पष्ट आणि योग्य सल्ला देतो, कमेंट्स करतो तसंच पती-पत्नी सुद्धा बेस्ट फ्रेंड होऊ शकतात.

लग्नाच्या पार्टनर्सनी सुखदुःखातच नाहीतर लाइफच्या प्लॅनिंग मध्येही एकमेकांना मित्रांसारखंच इनक्लुड केलं तर नात्यात विश्वास निर्माण होतो. वेगवेगळ्या क्षेत्रात काम करताना कधी डिप्रेशन येतं तर कधी थकवा. मार्ग सापडत नाही. गोंधळल्यासारखं होतं. बऱ्याच वेळेला आपण 'गिव्ह अप' करण्याच्या मनस्थितीत असतो. अशा वेळेला मैत्रीच्या नात्याने

आपल्या जोडीदाराला 'एनकरेज' केलं तर लग्नाचं बॉन्डिंग अधिक टिकतं. कारण जगाने कितीही कौतुक केलं तरी पार्टनरने केलेली स्तुती जास्त प्रेशियस वाटते आणि बाहेरच्यांनी ब्लेम केलं तरी आपण एकमेकांना सपोर्टिव्ह राहिलो तर जो धीर मिळतो तो खूप एनर्जी देतो. उमेद देतो.

आपण कुणालातरी हवे आहोत. आपल्याशिवाय तो, ती राहू शकत नाही. ही एकमेकांसाठी असण्याची गरज, सवय, भावना मैत्रीला खोल रुजण्याला मदत करते तसंच पतीपत्नीच्या अहंकाराला सुखावते. पण यात गर्विष्ठपणा नसतो असतं ते वेडं प्रेम. लग्नाशिवायच्या मैत्रीत फ्रेंड्स फॉर अ रिझन असतात, फ्रेंड्स फॉर अ सिझन असतात पण फ्रेंड्स फॉर लाइफटाईम हे नवराबायकोच्या नात्याचंच दुसरं रूप असतं. कोणतीही चांगली न्यूज ऐकली की ज्याची आठवण येते तोच खरा आपला फ्रेंड मग तो नवरा किंवा बायकोही असू शकते. आपल्या नवऱ्याविषयी खरा अभिमान असतो तो बायकोलाच. मैत्रीच्या नात्याचा हाही अनोखा रंग. 'ऑंधी' चित्रपटातील शेवटच्या सीनमध्ये संजीवकुमार आपल्या पत्नीला म्हणजेच राजकारणातील प्रभावी व्यक्तिमत्व असलेल्या सुचित्रा सेनला म्हणतो 'मैं तुम्हे कभी हारता हुआ नहीं देख सकता। तुम जरूर जीतोगी।' या शब्दातून दरवळतो लग्नातील मैत्रीचा सुगंध.

मैत्री म्हणजे अलायन्स, अटॅचमेंट, असोसिएशन. मैत्रीत असणारे दोन जीव परस्परांशी प्रेमाच्या धाग्याने एकत्र जोडलेले असतात. आयुष्य जगण्यासाठी आणि त्यातला आनंद घेण्यासाठी, त्यातून समाधान मिळवण्यासाठी हे दोन जीव आपले विवाहाचे नाते मनापासून जपतात.

नवरा-बायकोच्या नात्यातली मैत्री असायला हवी श्रीकृष्णासारखी जी युद्ध न करताही तुम्हाला विजयी करेल, हवी कर्णासारखी जो तुम्ही चुकीचे असतानाही तुमच्यासाठी युद्ध करेल.

इतर सर्व नात्यांपेक्षा पती-पत्नीच्या नात्यातील मैत्री खूप जास्त आनंद देणारी असते कारण ती मॅच्युअर्ड असते. रागारागात जरी म्हटलं, " जा तू नको आहेस मला. लिव्ह मी अलोन" . तरी अशाचक्षणी तुम्हाला तुमच्या रिअल फ्रेंडची गरज असते हे त्यांना माहीत असते. लग्नाच्या नात्याची मूळं ह्या मैत्रीतूनच उगवत असतात, फुलतात, कोमेजतात, बहरतात रंगगंधांनी सजतात. लग्न सुंदर, सुरेखआनंददायी व्हावं तर असावा पती सखा आणि मित्रासारखा. पत्नी बनावी सखी आणि मितवा. मैत्रीच्या सुरेल गाण्याने वैवाहिक जीवनात आनंदाची पखरण व्हावी.

निहारिका आणि समीरचं नातं फुललं होतं मैत्रीतून पण आता ते हरवून बसले होते फ्रेंडशिपमधल्याकेअरिंग, शेअरिंगला, आणि बॉन्डिंगला. हर्मन आणि निशा मैत्रीकडे वेगळ्या दृष्टीने पाहणारे. मैत्री तर सोडाच पण त्यांच्यात पती-पत्नीचं नातंही जुळू शकलं नही. नयनिकाला मैत्रीच्या घट्ट रेशमी मुलायम नात्यात बांधून ठेवणारा तिला समजून घेणारा असा मित्र विवेक बनू शकला नाही पण आशना आणि अभिजीत यांचं नातं पतीपत्नीचं आणि त्याही पलिकडे जाऊन अनमोल मैत्रीचं.

फ्रेंडशिप म्हणजे विश्वास, मदत करणं, प्रेम करणं, जस्ट क्रेझी होणं, त्याचं ऐकून घेताना पेशन्स ठेवणं, तिचे अश्रू पुसून तिला ' हग' करणं, तिच्यासाठी प्रार्थना करणं, त्याला अडचणीतही कम्फर्ट देणं, संकटातल्या काळ्या ढगात त्याच्यासाठी ससरंगी इंद्रधनुष्य बनणं. त्याच्या बेफिकिरीला तिच्या जाणीवांचं कोंदण असणं. एक चुकला तरी दुसऱ्याचं सावरणं, न सांगता समजणं, रडण्याऱ्या तिला वेड्यासारखं बोलून हसवणं. त्याच्यावर श्रद्धा, विश्वास असणं, मी आहे तुझ्यासाठी असं म्हणत परस्परांचा हात घट्ट धरणं. सारं जग विरोधात गेलं तरी मैत्रीच्या नात्याचा साकव अढळ राहू देणं.

'एफबीवर बाप्पा अवतरतात तेव्हा'

मंडप बांधायची तयारी केव्हाच सुरु झालीय. त्यासाठी राजकारणी आणि नेतेमंडळींच्या तरुण गुप्सची वर्गणीही गोळा करून झाली. लगीनघाई सुरु व्हावी तशी जोरात कामं चालली आहेत. कुठे सांस्कृतिक प्रोग्रॅमची प्रॅक्टिस तर कुठे मोठमोठ्या मंडळांची आरास. रात्री जागवल्या जात आहेत. काहींनी तर माझा पासपोर्ट रेडी ठेवलाय. ५ सप्टेंबरच्या फ्लाइटचं बुकिंगही कन्फर्म झालंय फक्त आता मूर्तीबाजारातल्या एअरपोर्टवर मला रिसीव्ह करायचंच तेवढं बाकी राहिलंय. लहान मुलं, बायका, तरुणाई, सिनियर सिटिझन्स सगळ्यांचाच आनंद गगनात मावेनासा झालाय. त्यांचा जल्लोष, जोश, उत्साह, एनर्जी पाहून मीही खूप खुश आहे. भरभरून मिळणाऱ्या या प्रेमानं मनही गहिवरून आलंय. ढोल ताशांच्या गजराने जाग आलीये. मला आता निघायलाच हवं. हो मीच तो तुमचा बाप्पा, गणपतीबाप्पा. ज्याला तुम्ही 'मोरया मोरया मंगलमूर्ती मोरया' म्हणता.

दरवर्षीप्रमाणे माझी स्थापना होणार. विधिवत पूजा होणार. नैवेद्य मला देणार पण खाणार तुम्हीच. जोरदार डी. जे वर म्युझिक थिरकणार पण त्या म्युझिकच्यामागे शब्द ऐकले की जुनेजाणते 'शिवशिव' म्हणणार आणि त्याचा शेवट या वाक्याने होणार 'या पिढीचं कसं होणार गॉड नोज ' हो! हे बाप्पालाच ठाऊक. कारण आपली जाम फ्रेंडशिप आहे तरुणाईशी. कसे गुंग होऊन जातात ते या गणपतीउत्सवात. फक्त त्यांचा एक नवाच प्रांत गेल्या काही वर्षांपासून मला बोलवतोआहे म्हणून या वर्षी मला तिथे जावंच लागेल. पूर्वी सकाळी उठलं की ' कराग्रे वसते लक्ष्मी ' असायचं आता करकमलात वसणाऱ्या एका बॉक्समध्ये माझे भक्त रोज सकाळी उठून काय पाहत असतात कुणास ठाऊक. अलिकडे माझे यंगफ्रेंड्स मला ज्या ठिकाणी भेटायला लावतात त्या प्रांताचं नाव आहे फेसबुक. देव असलो तरी ही जागा मला मजेची वाटली. दोस्तांनो तुम्ही माझे इथे प्लेसमेंट करता. रंगीबेरंगी सजावट करून माझी सॉलिड भारी

इमेज टाकता. 'फेसबुक' हे नाव चांगलंच सार्थ करता. चेहरा वाचण्याचं पुस्तक असेंच म्हणायचंय नं तुम्हाला. किती पोजमधले माझे फोटो टाकता.

ओह! एक सांगायचंच राहिलं, फोटो नाही 'पिक्स' म्हणायचं हे मला यूथने सांगितलं. मी ऐकतो आणि तसंच म्हणतो, फ्रेंडशिप आहे म्हणून यंगस्टर्सचं ऐकावं पण लागतं.

तुम्ही सगळे स्वीट ड्रीम्स, काम स्लीपमध्ये असताना म्हटलं तुमच्या त्या फेसबुकवर जाऊन जरा भटकून यावं. तिथून आलो आणि वाटलं तुमचाशी बोलावं, गप्पा माराव्या, शेअर करावं. आतापर्यंत दहा दिवस मंडपातल्या नाहीतर घरातल्या मखरात अगदी प्लेनमधल्या बिझिनेस क्लाससारखी मोठी जागा मिळायची. तुमच्या मनातही प्रेमाने मी विराजमान व्हायचो. पण आता नवीन प्लेस ती म्हणजे तुमचं फेसबुक अकाउंट. मला असाकधी कधी प्रश्न पडतो की माझी उंची नेमकी किती आहे. प्रत्येक मंडळातले माझे बेस्ट फ्रेंड्स असणारे तुम्ही मला किती भव्य आणि उंच करावं याची कॉम्पिटीशन करता. तेव्हा वाटतं माझ्या उंची आणि भव्यतेपेक्षा काही वेगळ्या गोष्टींसाठी तुम्ही नवीन थॉट्स देऊ शकाल का? मूर्तीच्या उंचीपेक्षा माझा तुमच्या विचारांच्या खोलीवर, उंचीवर जास्त विश्वास आहे.

कधी तुम्ही पौराणिक स्टोरीजवरआधारित प्रसंग तयार करता तर कधी सोशल अवेअरनेससाठी एकत्र इन्फर्मेटिव्ह देखावे माझ्या अवतीभवती सादर करता. कधी ऐतिहासिक पुरुष, घटना, वास्तू यातून स्मृतींना जतन करता तर कधी तुम्ही केलेली अप्रतिम देखण्या मंदिरांची, शिल्पांची सजावट माझ्या सौंदर्यात भर टाकते. तुमच्या या कल्पनाशक्तीचं मला नेहमीच कौतुक वाटतं. मोदकांवर प्रेम असणारे मला मूषकाबरोबर संवाद करताना चित्रित करतात. 'मोदक ' खायला आमंत्रित करतात कारण माझ्याबरोबर त्यांनाही उकडीच्या मोदकाची ट्रीट मिळते. तुमच्याच एका दोस्तने फेसबुकवर माझ्यापुढे मांडलेलं गाऱ्हाणं ऐकून तर मला खुदूखुदू हसायलाच आले. म्हणतो कसा ' बाप्पा ये है आपकेलिए मारवाडी स्पेशल गणेशस्तुती

“गणपती बाप्पा मोरिया

धंदा नही होरिया

खर्चो कईया चालसी
समझ कोनी आरिया
हे बप्पा मोरया
भगत थारा रो रिया”

माझ्याशी अशा गमतीदार पद्धतीने बोलणारा माझा फ्रेंड मला खूप आवडला. क्रिकेटवेड्या तुमच्या एका मित्राने मला चक्रे बॅट धरून खेळायलाही लावलं. 'माय डिअर फ्रेंड्स' तुमचा उत्साह, फॅन्टसी, इमॅजिनेशन मला समजतं, आवडतंसुद्धा पण जेव्हा फेसबुकवर जाऊन आलो तसं वाटायला लागलं की हे आपल्यापेक्षा काही वेगळंच जग आहे. याची थोडी माहितीही घ्यायला हवी.

मूषकाला म्हटलं, तर तो म्हणाला, 'हे बघ बाप्पा तुला हे समजून घ्यायचं असेल ना तर त्यांच्याशीच बोलायला हवं नाहीतर त्यांच्या गप्पा ऐकायला हव्या '. ' अरे बाप्पा बोलतोय म्हटलं तर मग आपल्याला त्यांना जे विचारायचंय ते बाजूलाच राहिल आणि ती एक ब्रेकिंग न्यूज होईल. माणसांची गर्दी आणि मीडियाचे कॅमेरे लखलखाट करतील तेवेगळंच. त्यापेक्षा ह्या फ्रेंड्सच्या गप्पा ऐकणंच योग्य ठरेल असं

मी त्याला म्हटलं.

मित्रांनो, उत्सव साजरा करताना वर्गणी जमा करणं, मूर्तीचं भव्यपण, मंडप, मखराचं डेकोरेशन, लायटिंग, माईक, म्युझिक, कार्यक्रम या सगळ्यांबरोबरच तुमचं एकत्र असणं, भेटणं, कल्पना आणि विचारांना एक्सचेंज करण्याचं एक हक्काचं व्यासपीठ तयार होणं, तुमच्यातल्या गुण, क्वालिटीज बरोबरच माणूसपणालाही समृद्ध करणं, संस्कार, संस्कृतीचं जतन होणं, मोठ्यांकडून तरुणाईपर्यंत तो वारसा सहज पोचणं अपेक्षित आहे.

फेसबुकवर माझे पिक्स पोस्ट करताना त्यात तुम्हीही असताच. आपल्या घरच्या बाप्पाच्या पिकसला किती लाईक्स मिळताहेत याच्यावर तुम्ही तुमची आणि अर्थात माझीही पॉप्युलॅरिटी मेजर करता. रिअली यू थिंक गार्डज की तुमचे फ्रेंड्स तुमच्यावर किती प्रेम करतात हे त्या लाईक्सवरून ठरतं? . चेहरा वाचणारं फेसबुक इतकं इम्पोर्टन्ट झालंय की घरच्यांशी बोलणं राहूनच जातंय, सणाच्या दिवशी आशीर्वादासाठी झुकणं थांबूनच जातंय. त्यांच्याबरोबर नातेवाईकांना भेटणं संपूनच जातंय. घरच्यांच्या आवडीनिवडीपेक्षा आभासी जगातल्या लाईक्सवर तुमचं अस्तित्त्व ठरतंय. आता एक खरंच सांगा तुम्ही पोस्ट केलेल्या इमेजेसना, शेअर केलेल्या गोष्टींना लाइक करणारे ते नीट पाहतात, वाचतात तरी का? थिंक अबाऊट इट.

अशा टेक्रिकल, व्हर्च्युअल जगात आणि आपल्या सच्च्या, खऱ्या आयुष्यात असणारा फरकही अगदी धूसर आहे मित्रांनो. त्या दोघांमधली लक्ष्मणरेषा ओळखून खरा आनंद आणि आभासी खुश होणं यातला डिफरन्स तुम्हाला समजून घेता येईल असं वाटतं मला. कारण Pretentious showy festivals are like empty life and simple but attractive festivals are full of life. उत्सवातून सकारात्मक भावनांचं, विधायक विचारांचं फुलणं, बहरणं होत जाणं हे खूपच आनंददायी असतं मात्र त्यात स्पर्धा, दिखाऊपण आलं की त्यातून नकारात्मक विचार पसरत जाते. इर्षेची मत्सराची साथ पसरत जाते माझ्या निरोपाच्या मिरवणुकीनंतर कधी मूर्तीचे तर कधी निर्माल्याचे अवशेष राहतात त्याबरोबरचचांगले विचारही रेंगाळत राहावेत असे वाटते. आजची ही तुमच्याशी केलेली बातचीत मला आणि तुम्हालाही नवी आहे. डिफरन्ट आहे. वाटतंय की बाप्पाला पुढच्या वर्षी आमंत्रित करताना हा नवा विचार सोबत राहिला तर लाइफ कडे बघण्याचा दृष्टिकोनच बदलेल. आयुष्य खूप सोपं, सहज होऊन जाईल. फ्रेंड्स आर्टिफिशिअल कलर प्रोसेस केलेले असतात पण नॅचरल रंगात आपण सहज रंगून जातो म्हणून गणपतीबाप्पाच्या उत्सवातील आनंदाच्या, सच्च्या रंगात नाहून म्हणूयात की

' बाप्पा मोरयामोरया

पुढच्या वर्षी लवकर या "

'भरजरी आनंदाचं कलेक्शन'

लक्ष दिव्यांचे तोरण लेऊन, उटण्याचा स्पर्श घेऊन, सुगंधी फराळाची लज्जत आणि आकर्षक रंगांची रांगोळी, भरजरी कपडे सोबत घेऊन साऱ्यांना आनंदित करणारी दिवाळी आता अगदी आपल्या उंबरठ्याजवळ येऊन पोचलीये. रोजच्या फास्ट लाईफमध्ये एकमेकांशी बोलायला, शेअर करायला, लिसनिंग करायला, आयुष्यातली सुखदुःख सांगायला खरंच ठरवूनही वेळ मिळत नाही. रोजच्या जेवणाला सुंदर, स्वादिष्ट बनवण्यासाठी, डेली ड्रेसअपला कलरफुल आणि ट्रेंडिशनल करण्यासाठी, त्या हसऱ्या छोट्याशा घराला प्रकाशमान बनवण्यासाठी, घरासमोरच्या अंगणाला देखण्या रांगोळीनेसुरेख करण्यासाठी, नात्यांमधला गैरसमजाचा काळोख दूर करून दिव्यांची एक लखलखती रांग उभी करण्यासाठी जणू ही दिवाळी आपल्या साऱ्यांना आमंत्रित करत असते.

दिवाळी दिसते कुंभारवाड्यात तयार होणाऱ्या वळणदार, सुबक पणत्या आणि दीपस्तंभातून, मिठाईच्या दुकानातील लाडू, करंज्या, चकल्या, शंकरपाळे, अनारसे आणि वैशिष्ट्यपूर्ण स्वादिष्ट मिठायांच्या सुवासातून, भल्या पहाटे रात्र सरताना आणि हलका हलका दिवस येऊ पाहताना मंगल, पवित्र गीतांचे उद्घोष घुमताना, शहनाईच्या स्वरातून, सुगंधी उठण्याच्या दरवळणाऱ्या सुवासातून, अभ्यंग स्नानाच्या गंधित करणाऱ्या तेलाच्या मर्दनातून, अभ्यंगसमयी पाटाभोवती असलेल्या रांगोळीतून, तेवत असलेल्या समईच्या निरामय प्रकाशातून.

दिवाळी गरीबांची की श्रीमंताचीअसं नसतच कधी कारण चंद्रमोळी घरात साजऱ्या होणाऱ्या या दिवाळीच्या सणातही तोच गोडवा असतो. तेच प्रेम, तीच माया सावली धरते. सणाच्या प्रसंगी तेजाचेसौंदर्य तेच असते. तीच आश्वासकता असते म्हणूनच गरिबीने

झाकोळलेल्या लोकांच्या लाईफमध्ये सुद्धा दिवाळीसारख्या सणाने आनंदाचा प्रकाश पसरतो. किंबहुना अगदी साधासाच फ्रॉक, सामान्य खेळणं सुद्धा यागरीब मुलांच्या चेहऱ्यावर हसू फुलवतात.

दिव्यांचा उत्सव म्हणजे नात्यांचं सेलेब्रेशन. नात्यांमधील ऋणानुबंध आणि त्यातील प्रेमाचा गंध यांची उधळण करण्यासाठी हे सण -उत्सव आपल्या आयुष्याचा एक अनमोल हिस्सा बनून गेले आहेत. झेंडूच्या केशरी पिवळ्या फुलांनी त्यात येत असतं एक ताजेपण. एखाद्या सुंदर चित्राला जशी आकर्षक महिरप मिळते तसंच तोरणाने सजवलेलं घराचं प्रवेशद्वार नात्यांचं मनापासून स्वागत करतं. घरातल्या व्यक्तींनी आपल्या लाईफमधल्या क्षणांचा आनंद लुटला तर आयुष्याचा महोत्सव होईल हाच मेसेज साऱ्या नात्यांना या उत्सवातून मिळत असतो.

घराघरातीलच नव्हे तर मनामनातील राग, ईर्ष्या, तिरस्कार, तुलना यांच्यामुळे निर्माण झालेला अंधार सहज अगदी सहजपणे दूर होतो तो दिवाळीतूनच. त्या पवित्र प्रकाशात इतकी पॉझिटिव्ह एनर्जी असते की सारं विसरून पुन्हा नात्यांचे बंध जोडावे असं आतून मनाला वाटायला लागतं. आपापसातले मतभेद पळून जातात आणि सामंजस्याचं चांदणं चेहऱ्यावर खुलून दिसतं. नरक -स्वर्ग, सुर-असुर, सुष्ट- दुष्ट अशा विविध प्रवृत्तींच्या व्यक्तींसाठी दिवाळी येते तोच मुळी धनवर्षावाचा उल्हास घेऊन, गोमातेच्या पूजनाचा वारसा घेऊन, असत्यावर सत्याचा विजय ठसवून. म्हणूनच ह्या सणाचं वेगळेपण उठून दिसतं.

अश्विन-कार्तिक महिन्याच्या या निसर्गातील समृद्ध रूपाने नात्यांना आपण भरभरून द्यावे असा संदेश मिळतो. शेतात डोलणारी पिके, गच्च भरलेली कणसं लाईफच्या शाळेत फार महत्वाचे लेसन देतात. 'जियो जीभरके' असंच जणू ती सांगत असतात. भरगच्चकणसाच्या दाण्यासारखं आनंदाच्या क्षणी व्यक्त होणं म्हणजेच दिवाळी. रोजच्या प्रेमानी नाती जशी फुलतात न् तशीच ती दिवाळीच्या क्षणांनी मुरतात. दिवाळीत घडत असतं नात्यांचं प्रमोशन. नात्यांची सुंदरता जशी त्यांना स्वीकारण्यात आहे तशी त्यांना मोठं करण्यातही आहे. माणूस वयाने लहान असो की मोठात्याला प्रेझेंटचं अॅट्रॅक्शन असतंच. कलरफुल, चमचमत्या पेपर्स मध्ये बांधलेलं आणि नाजूक गुलाबी सॅटिन रिबीनने सजवलेलं प्रेझेंट आपल्यालासुद्धा मिळावं ही प्रत्येकाची अगदी मनापासून इच्छा असते. कारण त्या प्रेझेंटच्या आत दडला असतो लहान मुलाचा इनोसंट आनंद. आणि हा आनंद प्रत्येक माणसात असतो. दिवाळीसारख्या सणातून हा

आनंद आपण शोधत असतो. मुठीत भरभरून घेत असतो. ओंजळभरल्या हातातील या आनंदाने पुढचे कितीतरी दिवस उत्साहात सुरू शकतात. त्याची नवलाई, नाविन्य, नात्यांना अधिकाधिक मजबूत करत असते.

सगळ्याचं एकत्र येणं, सोबत असणं म्हणजेच सेलेब्रेशन. आपलं चांगलं लाईफ म्हणजे अशा हॅपी मुमेंट्सचं भरजरी कलेक्शन असतं. या मौल्यवान क्षणांचं नंतर आठवणींचं पिंपळपान तयार होत असतं. असतात अशी काही माणसं, जी म्हणतात कंटाळा आलाय 'या आवाजाचा, फराळाचा, पाहुण्यांचा, सण समारंभांचा. तोचतोचपणा आला आहे त्यात. पण जर नीट विचार केला तर लक्षात येते की ह्यात काय आहे त्यात काय आहे असं म्हटलं तर जगणंच संपून जातं. जगणं सेलिब्रेट केलं तर आणखी बरंच काही पुढे आयुष्यात साजरं करता येतं आणि ते असतं दिवाळीसारखंसुंदर. आपली संस्कृती आणि संस्कार जेव्हा हातात हात घालून येतात तेव्हा समाधान आणि आनंदाचा वारसा घेऊन येतात कारण आयुष्य म्हणजे फन आणि ब्युटिफूलनेस या दोघांचं अप्रतिम मिश्रण असतं. म्हणून हा विचार करायला हवा की सणांचा आनंद मनसोक्त लुटला पाहिजे.

आपले हे धार्मिक, सांस्कृतिक सण आपल्या पुढच्या पिढीला शिकवत असतात की आपण सामान्याकडून विशेषाकडे, विविधतेतून एकात्मकतेकडे कसे जावे. आयुष्य फक्त जगायचं नसतं तर ते दिवाळीसारख्या सणातून साजरंही करायचं असतं हे कळतं. दिवाळीच्या दिवसात आपण आनंद मिळवायचा असतोच पण तो वाटायचाही असतो. या आनंदातून आपण समृद्ध होत असतो. आनंदाचा गुणाकार करण्यासाठीच हा दिवाळीचा सण येतो. साऱ्या वातावरणाला चैतन्याने, प्रकाशाने भरून टाकणारे हे दिवस असतात.

सण साजरे करताना भान ठेवायलाच हवंय काही गोष्टींचं कारण तुमच्या प्रत्येक शुभगोष्टींचं अनुकरण होत असतं चिमुर्ड्याड्यांकडून. आपला आनंद दुसऱ्याच्या त्रासाचं कारण व्हायला नको. वृद्ध माणसं, मुके प्राणी आवाजाला घाबरतात. त्यांचा जीव छोटासा होऊन जातो. त्रास सहन करण्यापेक्षा त्यांना एन्जॉय करण्याची संधी आपण द्यायला हवी. फटाक्यांची आतिषबाजी, दिव्यांची रोषणाई सगळ्यांचं मन मोहवून टाकते. डोळे दिपवून टाकते. नेत्र विस्फारून टाकते. हे खरं असलं तरीही या आनंदात इतका विचार नक्की करता येईल की आवाज करणाऱ्या फटाक्यांपेक्षा शोभेचे फटाके उडवले तर इतरांना होणारा त्रास कमी करता येईल

आणि फटाके विकत आणणं किंचित कमी केलं तर गरजू, अनाथ कुटुंबाचीही दिवाळी गोड होईल.

सगळीकडे सेल लागलेत. ऑनलाईन खरेदीला तर ऊत आलाय. अशावेळी नव्या कपड्यांचा कोरा वास घेण्याची, अनुभवण्याची संधी गरीबांना देता आली तर आनंद द्विगुणित होईल. घर, घरातली माणसं जेव्हा सुंदर स्वच्छ बनतात तेव्हा मनावरची जळमटंही दूर होतात. 'दिवाळी सण मोठा नाही आनंदाला तोटा ' असं म्हणण्याचं कारणही तेच आहे. आपल्या लोकांसाठी सारेचजण दिवाळी साजरी करणार आहोत पण ज्यांच्यावर कुणाच्या मायेची पाखर नाही अशांनाही हा आनंदाचा प्रकाश आपण द्यायला हवा. अनाथालये, वृद्धाश्रम, हॉस्पिटल्स, कॅन्सरपेशंट्स, एडसग्रस्त, दुर्दैवाने भिक्षा मागण्याचे काम करणारे या सगळ्यांच्या आयुष्यात आनंद फुलवता येईल. 'एक करंजी मोलाची' यासारख्या उपक्रमातून थोडा थोडा फराळ गोळा होईल आणि या लोकांचंही तोंड गोड होईल.

अलिकडे बऱ्याच घरात लोक दिवाळीच्या दिवसात बाहेर फिरायला हिलस्टेशनला नाहीतर परदेशात जातात. काही घरात स्त्रियांना विश्रांती मिळावी म्हणून फराळ बाहेरून विकत आणतात. छोट्या छोट्या उद्योगांना गरजू स्त्रियांना यातून चांगला बिझिनेस मिळतो. सण साजरा करण्याच्या वेगवेगळ्या पद्धती, दृष्टिकोन नव्याने सामोरे येताहेत. यात निराळेपण असलं तरी सर्वांच्या मनात एकच गोष्ट असते 'खुश राहूया'. शुभेच्छांचा वर्षाव, त्यातील भावना यामुळे हा आनंद एकाकडून दुसऱ्याकडे पाझरत असतो आणि जगातल्या कुठल्याही सुगंधित अत्तरापेक्षा आनंदाचं अत्तर सारा आसमंत दरवळून टाकतो.

आयुष्य क्षणभंगूर असतं. बाकी आपल्या हातात काही असेल, नसेल पण हे सण - उत्सवाचे क्षण आपल्याला सांभाळून ठेवले पाहिजेत. या आनंदाचा सुरेख दागिना घडवूनआपल्या आयुष्याला सजवलं पाहिजे. आकाशकंदिलाच्या रंगीबेरंगी प्रकाशलोलकांसोबत आनंदात नाहून निघायला पाहिजे. आकाशातल्या नक्षत्रांच्या चमचमणाऱ्या चंद्रकिरणांची रांगोळी घातलीपाहिजे. नवी उमेद, नवी आशा घेऊन आणि

लक्ष दिव्यांनी उजळून येणाऱ्या दीपावलीचेमनापासून स्वागत करायला पाहिजे.

'आवाजाची नाना रूपं'

लोकमान्य विद्यालयाच्या मुख्याध्यापिका अरुंधती जोगळेकर मॅडम शाळेत नेहमीच्या वेळेवर म्हणजे १० वाजता आल्या. ऑफिसमध्ये शिरल्यानंतर तासाभरात टेबलवरचं बरंचसं काम हातावेगळं केलं. प्यूनने कॉफी आणून ठेवली. ती निवांतपणे घेताना त्यांना जाणवलं आज शाळा एकदम शांत आहे. मुलींचा चिवचिवाट, शिक्षकांची लगबग, बेलचा आवाज, रिक्षांचे हॉर्न्स कशाचाही आवाज नाही. त्या ऑफिसमधून बाहेर आल्या. ग्राऊंडवर चुकार ऊन पडलं होतं. कसलाही गोंधळ नव्हता, दंगा नव्हता. एक छोटीशी मुलगी मात्र आपल्या एका मैत्रिणीबरोबर खेळत होती. त्यांनी तिला जवळ बोलावलं तसं थोडंसं घाबरत, संकोचत दोघीही आल्या. जोगळेकर मॅडमनी त्यांना विचारलं, " शाळेत खेळायला आलात का? " तशी त्यातली एकजण म्हणाली, " मॅडम शाळेला सुट्टी असली ना की ५-६ दिवस बरं वाटतं पण नंतर वाटतं शाळा लवकर सुरु व्हायला हवी. नको ती सुट्टी. " दुसरीने धाडसाने विचारलं, " मॅडम तुम्हाला करमतं का हो शाळेत एकट्याने आम्ही नसलो की? "अरुंधतीला हसूच आलं पण तिनेही त्या दोघींना म्हटलं "छेग, मलाही नाही करमत पण काय करणार शाळेला कोणाचीतरी सोबत हवी ना म्हणून मी रोज येते. तिचं उत्तर त्या छोट्या मुलींना आवडलं, पटलं. अरुंधतीला वाटलं, कसं सांगू ह्या दोघींना? मी तुम्हा सगळ्यांची वाट पाहत असते. तुमच्या आवाजाशिवाय, बडबडीशिवाय, आरडाओरड्याशिवाय शाळा अगदी पोरकी वाटते. आवाज हवाच. त्यामुळे तर शाळेला जिवंतपणा आहे, चैतन्य आहे. मुली असल्या तर कधी किलबिलाट, कधी कलकलाट, कधी गोंधळ, कधी आरडाओरड, कधी मैदानावरचा जल्लोष. त्यांचा 'आवाज' नाही तर कसं सुनंसुनं वाटतंय.

दुपारची वेळ. नुकतंच जेवण झालंय. पेपरचा उरलेला भाग वाचतावाचता गोड झोप डोळ्यावर आली आहे. तेवढ्यात प्लेनचा आकाशातून जाण्याचा प्रचंड 'आवाज'. काय करावं ते काही आगाशे काकांना कळेना. विकासलाही घर घ्यायला ही एअरपोर्टजवळचीच जागा सापडली. या वयात हा आवाज सोसत नाही आणि १ ते ४ सगळी कामं बंद ठेवावी असा सोसायटीचा नियम असला तरी लोक तो नियम बिनदिक्कतपणे मोडतात. खरं म्हणजे इथे सारखं कोणाच्या ना कोणाच्या घराचं रिनोव्हेशन सुरूच असतं. कर्णकर्कश आवाज येत राहतात. कधी ठोकण्याचे, कधी कापण्याचे. मोठ्या मुलांना सांगूनही ती ऐकत नाहीत. खेळतच राहतात. आगाशे काकांना वाटलं, नको हे आवाज. थोडा वेळ तरी शांतता हवी. पूर्वी ऋषीमुनी तपश्चर्येसाठी अरण्यात जायचे त्याचं कारण हेच असेल. ते त्यांच्या बायकोला तसं म्हणालेही तेव्हा उषाताई म्हणाल्या, "तुम्ही म्हणता ते खरंच आहे. रस्त्यावरून चालताना गाड्यांचे वाजणारे कर्कश हॉर्नस् ऐकले की दचकायला होतं. गणपती, नवरात्रात जोरजोरात दणदणाट करणारी गाणी ऐकून तर कानठळ्या बसतात. पण कोणी समजून घेत नाही. खरं म्हणजे हा 'आवाज' नकोनकोसा झालाय अगदी. "

कुणाला 'आवाज' हवाहवासा वाटतो तर कुणाला नकोसा. जेव्हा आवाजाचं कोलाहलात, गोंगाटात रूपांतर होतं तेव्हा अशी प्रतिक्रिया होणं स्वाभाविकच असतं कारण त्यांनी निसर्गाचा आवाज ऐकलेला असतो. चिमण्यांच्या चिवचिवाटाने होणाऱ्या पहाटेचा, कुहूकुहू करणाऱ्या कोकिळेचा, झाडावरून ओघळणाऱ्या प्राजक्ताचा, अंगणात गाणाऱ्या वासुदेवाचा, गाईच्या गळ्यातील मंजूळ घंटेचा, नदीकाठी वाजणाऱ्या मधुर बासरीचा, वेळूच्या बनात वाजणाऱ्या सूं-सूं वाऱ्याचा. देवघरातल्या स्तोत्रांचा, आरतीचा.

आवाजाचीही किती देखणी रुपं. लहान बाळाची बालिश, बोबडी बडबड, त्याने पहिल्यांदा म्हटलेला शब्द ' आई' हे आवाजाचं सगळ्यात देखणं रुपडं. हा आवाज ऐकण्यासाठी आईचे कान आसुसलेले असतात. कधी आवाज असतो हळूवार, मायाळू, जेव्हा तो येतो अंगाईगीत बनून तर कधी नदीच्या प्रवाहासारखा धीरगंभीर, शांत. कधी धास्तावलेला, घाबरलेला भीतीदायक गोष्टी पाहून. आवाजाची पातळी वाढते भांडणातून. जो आवाज मैत्रीचं

'बॉन्डिंग' तयार करतो तोच चढा आवाज शत्रुत्वाची भिंत तयार करतो. जेव्हा आवाज 'स्वर' बनतो तेव्हा कानाला मधुर वाटतो. त्या आवाजाची एक झिंग असते. एक नशा असते. आवाजाचं संगीत झालं की ते हृदयाचा ठाव घेतं. साऱ्यांना डोलायला लावतं. भल्याभल्यांच्या मनाचं परिवर्तन करतं. आवाजाचे अनुकरण झाले की त्याची मिमिक्री होते आणि हा आवाज हसूनहसून मुरकुंडी वळवतो.

एकट्याचा 'आवाज' बहुतेक स्वतःपुरता असतो. पण जेव्हा तो लोकांसाठी बनतो तेव्हा तो होतो राजकारणी नेत्याचा. त्याला नेता बनवणाऱ्या अनुयायांचा सुद्धा एक वेगळा आवाज असतो घोषणा देणाऱ्यांचा, त्यांच्या मिरवणुकीत वाजणाऱ्या ढोल ताशांचा उन्मादाचा आवाज, ताकद दाखवणारा फटाक्यांचा आवाज. मंदिराच्या गाभाऱ्यात कीर्तन, प्रवचनाच्या आवाजात असतं आध्यात्मिक गारुड, ज्यात रमून भक्त साक्षात ईश्वराचं रूप पाहू लागतात. सभागृहातल्या व्याख्यानाचा आवाज सामाजिक प्रबोधनाचा असतो शैक्षणिक असतो, वैचारिक असतो. तो लोकांना चांगल्या, सकारात्मक विचारांची शिदोरी बरोबर घेण्यासाठीचा असतो. शाळा-कॉलेजातला आवाज शिक्षण देतो, संस्कार देतो, नीतीमूल्य देतो.

एक 'आवाज' असतो भाजीपाला मार्केटचा, फुलबाजाराचा, कनस्ट्रक्शन साईटचा, टॅक्सी रिक्शास्टॅन्डवरचा. या आवाजात असते घाईगर्दी, लगबग, आरडाओरडा. एक देणाऱ्यांचा तर एक घेणाऱ्यांचा आवाज. इथल्या आवाजालाही निरनिराळी किनार असते. गाडीची वाट बघताना बडबडण्याची, सुट्ट्या पैशांवरून भांडण्याची, खिडकीजवळ जागा मिळवण्याची. या आवाजाला एक वेगळाच नाद असतो. दिवसातल्या ठराविक वेळेला हा आवाज चढत जातो, तापत जातो. हळूहळू मंदमंद ही होत जातो. रेल्वे स्टेशन, बसस्टॅन्डवरच्या अनाऊन्समेंटला एका खास आवाजाची गरज असते. त्या स्पेशल आवाजातली अनाऊन्समेंट झाली तरच ते गणित जमतं.

भूमिका बदलली, वेष बदलला की आवाजही बदलतो. जेव्हा आवाज मोर्च्याचा बनतो तेव्हा त्या आवाजाची ताकद वाढते. नुसती ताकदच नाही तर हिंमतही. आवाज विरोध करायला लागतो, मरायला, लाठ्या खायला तयार होतो. अन्यायाविरुद्ध पेटून उठतो, समाजाचं

नेतृत्व करतो. सरकारला झुकवतो, प्रसारमाध्यमांना आपली दखल घ्यायला लावतो. लोकांचे समूहात रूपांतर करतो आणि समूहाचे सभेत. एकाच आवाजाला त्या विचारांना उचलून धरण्याची मानसिकता तयार करतो.

आवाजाला रंग असतात भक्तीचे-शक्तीचे, मस्तीचे- आसक्तीचे, विरक्तीचे, मायेचे-प्रेमाचे, द्वेषाचे -तिरस्काराचे, जिंकण्याचे-हरण्याचे, जन्माचे-मरणाचे, सुखाचे-दुःखाचे. पण एक आवाज असतो तो आपला स्वतःचा. 'स्टॉप द नॉईज अँड यू विल हिअर हिज व्हॉईस इन सायलेन्स ' 'ऐकावे जनाचे नि करावे मनाचे' असं म्हणतात ते ह्याच्यासाठीच. कारण ज्याला पब्लिसिटीसाठी काम करायचे असते तो 'नॉईज ऑफ व्हॉईस' असतो आणि ज्याला लोककल्याणासाठी काम करायचे असते तो शांततेचा, आनंदाचा आवाज असतो. माणसाचं आयुष्य ऑक्रेस्ट्रासारखं असतं. ऑर्गन, तबला, ड्रम, गिटार, बासरी, व्हायोलिन, ट्रम्पेट, सारंगी, जलतरंग यांच्यासारखी वेगवेगळी वाद्यं त्यांच्या आवाजात वाजत असतात पण त्यातून मधुर सुरावट ऐकू यावी यासाठी प्रत्येक इन्स्ट्रुमेंटच्या चाव्या कमीजास्त घट्ट कराव्या लागतात तसंच आयुष्यात आवाजाचा कुठला सूर किती, कसा, कधी लावायचा ते आपल्याला कळायला हवं.

मात्र लोकांना आवाजाचं माहात्म्य समजत नाही. 'उथळ पाण्याला खळखळाट फार' तसं ते व्यर्थ आवाज करत असतात. काही व्यक्तींचा आवाज ऐकू येत नाही. अशा व्यक्ती वरवर शांत दिसल्या तरी कदाचित त्यांच्या डोक्यात खूप आवाज घोंघावत असतात. असेही काही आवाज असतात जे अन्यायाविरुद्ध बोलतात. आपल्या आवाजाचं मोल आपल्याला ठाऊक नसतं कारण आपण तसा विचारच कधी केलेला नसतो. मानवी आवाज हे सर्वात ब्यूटीफूल इन्स्ट्रुमेंट आहे पण ते प्ले करणंही तेवढंच कठीण असतं.

आवाजाची जादू दिसते प्रेमात. प्रेमात अखंड बुडालेली तरुण मुले आपल्या आवडत्या व्यक्तीचा आवाज ऐकण्यासाठी तरसत असतात. त्यांच्यासाठी दिवसाची सुरुवात आणि शेवट त्यांच्या या फेव्हरिट बॉयफ्रेंड नाहीतर गर्लफ्रेंडच्या मधाळ आवाजानेच होत असतो. त्या गोड बडबडी समोर सारं जग तुच्छ असतं. त्या आवाजाची इतकी सवय झालेली असते की लग्नापूर्वी असो किंवा लग्नानंतर किंवा अगदी इतर रिलेशन्समध्येही दोघांच्यामधला हा आवाजाचा दुवा

जर बंद झाला म्हणजे दोघात अबोला सुरु झाला, आवाज बंदच झाला की दोघंही मिटलेल्या फुलासारखी होऊन जातात. पहिल्यांदा कुणी बोलायचं यातच गुंतून पडतात.

माणसं संगीतासारखी असतात. काहीजण खरं बोलतात आणि बाकीचे मात्र नुसताच गोंधळ करत असतात. आपला आवाज वापरताना हे भान ठेवायला हवं की 'Be a voice not an echo.' आवाज असतो स्त्रीचा ज्यात 'केअर' असते. नाती आणि जबाबदारी यांना बांधून ठेवण्याची ताकद असते. पुरुषाच्या आवाजात असतो दमदारपणा, आक्रमकता, विश्वास कधी अहंकारी, सुरक्षिततेचा ध्यास, तरुणाईच्या आवाजात बेदरकरी, नाविन्य, जल्लोष, अधिकार, देशप्रेम, असते तर सिनियर सिटीझनच्या आवाजाला किनार असते किंचित भीतीची, असुरक्षिततेची, विचार करण्याची, हळवेपणाची.

पाण्याच्या रिमझिम बरसणाऱ्या सरींचा हलका आवाज, कोसळणाऱ्या पावसाचा जोरदार आवाज, गडगडाट करणाऱ्या ढगांचा नि कडाडणाऱ्या वीजेचा आवाज, हिवाळ्यातल्या पानगळीचा चुरचुरणारा आवाज. पालखीला लय देणाऱ्या भोईचा आवाज, रात्रीच्या किड्यांचा किर् s किर् आवाज, नर्तकीच्या घुंगरांचा आवाज, स्टेडियमवर 'चीअरअप' करणाऱ्या गर्दीचा आवाज. किती सारे आवाज. काही हवेहवेसे - काही नकोसे. कधी विचार केला की ज्यांना बोलता येत नाही, ईश्वराने ज्यांना मूक बनवले आहे, ज्यांना आवाज नाही, जे हाताच्या खुणांनी बोलतात त्यांचा आवाज कुणाला ऐकू येत नाही. दुसऱ्याचं बोलणं ते लिपरिडिंगने समजून घेतात. त्यांच्याबाबतीत हा प्रश्न नसतो की त्यांना ऐकू येत नाही. प्रॉब्लेम हा आहे की 'हिअरिंग वर्ल्ड' त्यांना ऐकू शकत नाही. असा हा 'आवाज' खूप व्हॅल्यूबल आहे.

म्हणून माणसांच्या गर्दीत जो कोलाहल असतो, तो क्षणभर बाजूला सारून तुमच्या मनातल्या वीणेवर सतत झंकारत राहणारा एक 'आवाज' असतो. तो ऐकायला हवा कारण तो असतो परमेश्वरापर्यंत जाणाऱ्या 'प्रार्थनेचा आवाज' आणि तोच असतो 'माणुसकीचा आवाज'.

'व्हाय शुड आय से सॉरी '

“हे काय ग ममा तू कमिट केलं होतंस की या नवरात्रीच्या इव्हेंटला तू मला न्यू ड्रेस, ज्वेलरी घेऊन देशील आणि आता तू चक्क म्हणतेस की डॅडी नाही म्हणतात म्हणून”. ती ज्योतिका रिअली लकी आहे तिचे डॅड जे ती डिमांड करते ते घ्यायला तिला लगेच परमिशन देतात नाहीतर तुम्ही दोघं सारखे काही ना काही प्रॉब्लेम्स सांगत असता. रश्मीच्या बोलण्याला राहुलनेही साथ दिली. ममा ट्रॅडिशनल ड्रेस असेल तर किती छान फील येतो एन्जॉय करायला तुला काय कळणार? आपल्या दोन्ही मुलांना समजावताना सायली म्हणाली 'अरे तुम्हाला कळत कसं नाही तुमचे डॅडी रात्रंदिवस किती कष्ट करतात आणि तुमच्या डिमांड्स संपतच नाहीत. काय ग ममा तुझं सारखं डॅडी किती कष्ट करतात, डॅडीना किती प्रॉब्लेम्स असतात. सगळ्यांचेच आईवडील कष्ट करतात आणि मुलांच्या डिमांड्स पूर्ण करतात. तुम्ही काय वेगळं करता? ते ऐकल्यावर सायलीचा इतका संताप झाला की तिने रागाच्या भरात राहुलच्या थोबाडीत ठेवून दिली. लाज वाटत नाही डॅडींविषयी असं बोलायला. सॉरी म्हण आधी पण राहुल आणि रश्मी आईवर रागावून दुसऱ्या खोलीत निघून गेले.

आपण रिमॅरेज करत आहोतहे रियाच्या आईने तिला आणि मिहिकाला, दोघी जुळ्या बहिणींना सांगितलं तेव्हा रिया जबरदस्त रिअॅक्ट झाली. आपल्या आईवर तिने बेछूट आरोप केले. कॉलेजमध्ये जाणाऱ्या त्या तरुण मुलीला आपल्या आईचे मन समजून घेणे जमले नाही. “ या वयात तुला लग्न करण्याची गरजच काय? आमच्या लाईफपेक्षा तुला स्वतःच्या लाईक्स, डिझायरस, सुख इम्पोर्टंट वाटतं. शेम ऑन यू मॉम. तू असं विचार करतेस म्हणूनच बाबांचा

आणि तुझा डिव्होर्स झाला असणार”. आपल्या मुलींची ही मुक्ताफळं ऐकून हेमाच्या डोळ्यातून घळाघळा अश्रू वाहायला लागले. रियाचं ते बोलणं मिहिकालाही खूप हर्ट करून गेलं. मिहिका म्हणाली ' रिया यू शूड से सॉरी टू आई '. मात्र रिया तिच्याच संतापात होती. मी खरं तेच बोलले असं म्हणून ती बाहेर गेली.

कॉलेज ग्रुप कॅटीनमध्ये बसला होता. मयंकची गर्लफ्रेंड आज त्यांच्याच कॉलेज मधल्या वेदांतबरोबर चॅट करत होती. मयंक जरी मित्रांबरोबर बसला होता तरी त्याचं सगळं लक्ष साक्षीकडेच होतं. मयंक डिस्टर्ब झालाय हे त्याच्या बेस्ट फ्रेंड अमेयच्या लक्षात आलं पण तो मस्तीच्या मूडमध्ये होता. सगळ्या मित्रांसमोर तो म्हणाला, "अरे मयंक काय इतका सेंटी होतोस त्या साक्षीसाठी. तू इथे तडफडतो आहेस आणि ती तिकडे मस्त एन्जॉय करतेय वेदांतबरोबर चॅट करत. अरे एक गर्लफ्रेंड गेली तर दुसरी येते जस्ट लाईक अ बस. ती साक्षी टाईमपास करते सगळ्यांबरोबर “. अमेयचं बोलणं इतकं इन्स्लटिंग आणि ऑकवर्ड फील करणारं होतं की मयंकचा चेहरा खरकन उतरला आणि तो ताडदिशी उठला तसं अमेयला गौरी म्हणाली अमेय तू काय बोलतो आहेस कळतंय का तुला? अमेयला आपली चूक कळली तो मयंकला सॉरी म्हणण्यासाठी पळत गेला पण तोपर्यंत मयंक निघून गेला होता.

'सॉरी' हा शब्द खरंच इतका जड आहे का वजनाने की जो उच्चारताना आपलं मन नाराज असतं. सॉरी म्हटल्याने आपलं स्टेटस कमी होतं अशी जाणीव अगदी लहान मुलांनाही असते असं चित्र आपल्याला आजकाल दिसून येतं. लहान मुलं चुकली तर आपण त्यांना किती सहज ऑर्डर करतो. चल, सॉरी म्हण पटकन. पण मूल मात्र सॉरी म्हणायला तयार नसतं मग मोठ्या माणसांनी सॉरी म्हणणं तर फारच कठीण. आपण दुसऱ्याला हर्ट करताना मात्र इतका विचार करत नाही. पटकन बोलून जातो. बोलून विचार करण्यापेक्षा विचार करून बोलायला हवं हे सोईस्कररित्या विसरतो.

कोणीच परफेक्ट नसतो. चूक होते आणि ती मान्य करण्याने सॉरी म्हणण्याने समोरच्याला जितकं बरं वाटतं त्यापेक्षा कितीतरी पटीने आपल्या मनावरचं बॅगेज कमी होत असतं कारण 'सॉरी' म्हणेपर्यंत आपला आपल्याशीच किती संघर्ष चालला असतो. आपली चूक मान्य करताना आपला बेटरमेंटकडे जाणारा प्रवास सुरु होतो. तुम्हाला खरंच समोरच्याला सॉरी म्हणायचं असेल तर तुमच्या वागण्यातील बदल ही त्याची एक छान सुरुवात असते. जेव्हा आपण समोरच्याला टेकन फॉर ग्रांटेड धरतो आणि असे काही बोलून जातो की नकळतपणे त्याचं मन दुखावतो अशावेळी चटकन सॉरी म्हणायलाच हवं कारण ते माणूस आपल्यासाठी खूप प्रेशियस असतं.

कदाचित सॉरी म्हणणं, आपली चूक मान्य करणं, कमीपणा घेणं, नमतं घेणं ही जगातली सगळ्यात अवघड गोष्ट वाटत असेलही पण हेही तितकंच खरंय की आपली रिलेशनशिप जपणं जी आपल्यासाठी सर्वात एक्सपेन्सिव्ह आहे ती जास्त महत्वाची आहे कारण तुम्ही जेव्हा एखाद्याला सॉरी म्हणता तेव्हा तुमची किंमत कमी होत नाही. तुम्ही चूक असता असं नाही तर तुमच्या लाईफमध्ये तो पर्सन खूप प्रेशियस असतो. त्या नात्याला तुम्ही जास्त महत्व देता. तुमच्यातल्या माणुसकीला महत्व देता, अहंकाराला बाजूला ठेवता. चूक आहे म्हणून जेव्हा आपण 'सॉरी' म्हणतो तेव्हा आपण स्वतःशी 'ऑनेस्ट' असतो. मयंकच्या मनाला आपण खूप दुखावलंय ह्याची जाणीव होताच अमेय त्याच्या मागे पळत गेला कारण तो स्वतःशी प्रामाणिक होता. त्याला मयंकची आणि त्याची फ्रेंडशिप अनमोल वाटली म्हणून 'आय शुड से सॉरी' हे त्याला पटलं आणि सॉरी म्हणण्यानी मयंकच्या मनावरचे घाव भरायला मदत होईल असं करणं आवश्यक आहे हे त्याला रिअलाईज झालं.

कधीकधी असंही होत की तुमच्या हातून काही चूक झाली आहे की नाही याबाबत तुम्ही कनफ्यूज असता. मिसअंडरस्टँडिंग झालेलं असतं आणि कोणताही गैरसमज फार काळ तसाच ठेवणं हे खूपच चुकीचं आणि डेंजरस असतं म्हणून अशावेळी सॉरी म्हणणं हे शहाणपणाचं लक्षण असतं. कारण असं म्हणतात की ज्याप्रमाणे फांदीला आलेलं फूल थोडं झुकतं तेव्हा ते अधिक देखणं दिसतं तसंच जे हृदय थोडंसं झुकून सॉरी म्हणतं तेच खरं प्रेम करणारं लव्हेबल हार्ट असतं. मुलं आणि पॅरेन्ट्स, बेस्ट फ्रेंड्स, पती-पत्नी, बहीण-भाऊ ह्या सगळ्या

रिलेशनशिपस म्हणजे दोन व्यक्ती या एकमेकांच्या मनात वाढत, रुजत, मोठ्या होत असतात. त्या कायम रहाव्यात आपल्या मनाचाच एक भाग व्हाव्यात म्हणून 'सॉरी' हा शब्द मॅजिकल ठरतो.

'व्हॉट इज सॉरी?' तुम्ही दुसऱ्याला हर्ट करता ज्या पेन्स देता त्या तुम्ही दूर करू शकत नाही पण कमी नक्कीच करू शकता. काळजाचे घाव नक्कीच भरू शकता. कदाचित समोरची व्यक्ती तुम्ही केलेल्या चुका विसरू शकणार नाही आणि लगेच सारं काही गुडीगुडी, आधीसारखंच होईल असंही नाही पण तुमच्या सॉरी म्हणण्याने आपण काय चूक केली आहे याची आतून जाणीव होण्याची ती एक प्रक्रिया आहे. त्यातूनच आपलं माणूस म्हणून घडत जाणं, मोठं होणं होत असतं. प्रगल्भता यायला लागते. स्वतःशी स्वतःलाच कबूल करणं जमायला लागतं. फार उशीर केला तर एकवेळ सॉरी म्हणणं सोपं होतं पण ते वेळीच न म्हटल्याने, न जमल्याने आपली जवळची व्यक्ती मात्र आपण गमावून बसतो असं वाटायला लागतं. 'सॉरी' शब्द आपल्यातल्या नात्यांना सोपं करतो. त्यातलं अवघडलेपण घालवतो. त्याला सहज बनवतो. आपलं चुकलं तर अगदी आपल्या मुलांनाही नॅचरली 'सॉरी' म्हणणं ज्या पालकांना जमतं त्यांची मुलं 'सॉरी' म्हणण्याचा 'इश्यू' करत नाहीत. मात्र आपलं 'सॉरी' म्हणणं ही दुर्बलता ठरणार नाही याचं भान नक्कीच ठेवायला हवं. 'क्षमा' माफ, सॉरी हे सारे शब्द मला परफ्यूमसारखे वाटतात कारण ह्या अत्तराचा सुगंध तुमच्या नात्यामधल्या अवघड क्षणांना अनमोल भेटवस्तूत परावर्तित करतो. त्या सुगंधाने तुमची मनं पुन्हा एकदा ताजी आणि टवटवीत होतात.

रिया जे बोलली ते खूपच पेनफूल आणि न विसरण्यासारखं होतं पण ते बोलणं आईला गमावण्यातून आलेलं होतं. शब्द हे शस्त्र आहे. शब्दांनी काळजाला दिलेले घाव आणि त्याची जखम दूरवर जाऊन भिनते म्हणूनच मिहिकाने राखलेलं भान योग्य ठरतं. रश्मी आणि राहुल आपल्या तरुण वयातल्या इच्छांना पूर्ण करताना आपण काय बोलून गेलो हे पार विसरून गेले. आईवडील, मित्र, इतर सारी नाती जोडत जाणं, ती टिकवणं, फुलवणं त्यात विश्वास निर्माण करणं हे सारं करताना असे काही क्षण येतात की कळत नकळत आपण चुकीचं वागतो, बोलतो,

दुसऱ्याला दुखावतो पण झालेली चूक दुरुस्त करण्यासाठी प्रयत्न करताच येत नाही असं नाही फक्त पहिली स्टेप कोणी घ्यायची हे जमायला हवं.

थोडं थांबलो, समोरच्याला ऐकून घेतलं, समजून घेतलं, वेळ दिला तर ' सॉरी ' म्हणणं कमी करता येऊ शकतं. आपण स्वतःला आनंद मिळावा म्हणून चांगले फॅशनेबल कपडे घालतो, आलिशान गाडी विकत घेतो, फ्रीक आऊट करतो, डेलिशियस डिशेसचा आस्वाद घेतो, इव्हेन्ट्स सेलिब्रेट करतो पण रिलेशन्समधल्या आनंदासाठी काय करतो? हा विचार केला तर ' सॉरी ' म्हणणं सोपं जाईल. कारण तुम्ही सॉरी म्हटल्याने चूक तर कबूल करताच, जबाबदारीही घेता आणि पुन्हा ते नातं प्रस्थापित करण्यासाठी पुढाकारही घेता .

म्हणूनच

“I am sorry“is a statement.

“Iwon't do it again“is a promise.

“How do I make it up to you? ” is a responsibility.

'नाकावरच्या रागाला औषध काय '

यशदा धावत आली. प्रिन्सिपलच्या केबिनमध्ये बसलेल्या माझ्या पाया पडली आणि चक्रे मिठीही मारली. तिच्या चेहऱ्यावरचा आनंद अगदी ओसंडून वाहत होता. मनासारखं घडलं, भरपूर पैसे मिळाले, शॉपिंग केलं की साधारणपणे असा आनंद, हॅपीनेस मुलींच्या चेहऱ्यावर दिसतो मात्र यशदाच्या आनंदाची होण्याचं आणि इतकं एक्साइटेड होण्याचं कारण काही निराळंच होतं. 'यशदा' चुणचुणीत, अभ्यासात हुशार. कोणतंही काम सांगितलं की ते मन लावून पूर्ण करणारच पण जेव्हा स्टेजवर जायची वेळ यायची तेव्हा तिचा आत्मविश्वास, तिची हिंमत जणू गायबच व्हायची. ती पूर्ण ब्लॅक व्हायची. २-३ वेळा असं झाल्यावर तर ती खचलीच. फ्रेंड्स तिच्यावर कमेंट्स पास करायचे. तिला टाँटस् मारायचे. ती पार कोलमडून गेली होती. यशदाला पुन्हा उभं करणं हे तिच्या पुढच्या लाईफसाठी, फ्युचरसाठी आवश्यक होतं. यशदाच्या मनात भीती बसली होती. तिला वाटत होतं की ती कधीही स्टेजवर जाऊन परफॉर्म करू शकणार नाही. आज मात्र 'यशदा' एलोक्युशन कॉम्पीटिशन मध्ये फर्स्ट आली. ती जिंकली. मनातल्या भीतीवर तिने मात केली होती.

'प्रणव' ब्रिलियंट स्टुडंट. सतत कॉलेजमध्ये फर्स्ट येणारा. त्याच्या पॅरेन्ट्स, प्रोफेसर्स, फ्रेंड्स, सगळ्यांना त्याच्याबद्दल खूप एक्सपेक्टेन्स होत्या. यशस्वी होण्याची, सक्सेस मिळवण्याची त्याला जणू सवयच झाली होती. एक प्रकारे त्याची झिंगच चढली होती पण लास्ट इयरला असणारा 'प्रणव' फायनल एक्झाममध्ये मात्र खूपच मागे पडला. चक्रे सेकण्ड क्लासमध्ये पास झाला. माझा शिक्षणव्यवस्थेवरचा विश्वासच उडाला. मला आता परीक्षा द्यायचीच भीती वाटते. पुढे शिकायचे नाही. 'आय डोन्ट वॉन्ट टू बी अ फेल्युअर' असं म्हणणारा

प्रणव परीक्षेची भीती मनात ठेवून आयुष्यात 'मुव्ह ऑन' व्हायचं विसरून गेला. भीती त्याच्यावर स्वार झाली.

मधुली आणि अभिलाष दोघही अत्यंत कुशाग्र बुद्धिमत्ता असणारे विद्यार्थी. कोणाचं कौतुक करावं असा प्रश्न पडायचा. अभ्यासातच नव्हे तर एक्स्ट्रा करिक्युलर ॲक्टिव्हिटीज मध्येही चुरस कमालीची असायची. कॉम्पीटिशन टफ असायची, त्यांचे पॅरेन्ट्सपण खूप हार्ड वर्क करायचे, सपोर्ट करायचे. त्यात सगळ्यात ग्रेट गोष्ट होती ती म्हणजे मधुली आणि अभिलाषमध्ये मात्र निकोप स्पर्धा होती. मधुली फर्स्ट आली तरी अभिलाषला राग यायचा नाही आणि मधुली तर नावाप्रमाणेच स्वीट. अभिलाषचं असणं तिला बेस्ट फ्रेंडचा सपोर्ट वाटायचा, पण जेव्हा तो मधुलीला कॉम्पीट करून फर्स्ट आला तेव्हा मधुलीच्या आईला संताप आवरला नाही. रागाच्या भरात तिने मधुलीच्या गालावर इतक्या जोरात थप्पड मारली की तिचा कान दुखावला गेला आणि तिला ऐकू येणं बंद झालं. संतापाच्या अतिरेकात आपण हे काय केलं या विचाराने ती अक्षरशः वेडी झाली. राग न आवरल्याने तिने स्वतःच्याच ९वर्षांच्या मुलीचं आयुष्य शॉर्टड केलं होतं.

वीरेन आणि रणजीत दोघही आज बालसुधारगृहात आहेत कारण त्यांच्या मित्रांनी त्यांना उचकवलं. त्यांच्यात सतत चकमकी व्हायच्याच पण सगळ्यात वाईट झालं तेव्हा, जेव्हा रणजीतच्या बहिणीवरून वीरेनचं आणि त्याचं जोरदार भांडण झालं. ते भांडण सोडवायला गेलेल्या समरला या दोघांनी चांगलीच मारहाण केली. त्यांचा राग इतका वाढला होता की आपण काय करतो याचं त्यांना भानच राहिलं नाही. समरचं डोकं भिंतीवर आपटल्या गेल्याने तो एक वर्ष झालं तरी कोमात आहे.

भीती आणि राग या भावना आपल्याला सगळ्यांनाच असतात पण या इमोशन्स कंट्रोल करायला हव्या. त्या कशा कंट्रोल कराव्या हे न समजल्याने हे टोकाचे प्रसंग घडले. जर तुम्ही इमोशन्स कंट्रोल करू शकलात, योग्य पद्धतीने त्या व्यक्त करू शकलात, कुल राहिलात तर हे प्रसंग आपण टाळू शकतो. सचिन तेंडुलकरसारख्या अब्बल दर्जाच्या प्लेअरबाबतच बघा नं. त्याचं कॉन्सन्ट्रेशन लूज करण्यासाठी प्रतिस्पर्धी टीमने तऱ्हेतऱ्हेच्या स्ट्रॅटेजी वापरल्या. त्याला राग यावा म्हणून किती वेळा स्लेजिंग करून प्रयत्न केले. रागाच्या भरात त्याने चुकीचे शॉट्स मारावेत आणि त्याने आऊट व्हावं यासाठी हे सगळं चालायचं. सेंचुरी हुकली तरी आणि सेंचुरी

झाली पण इंडिया हरली, तरीही त्याच्यावर टीका व्हायची पण त्याने कधीही राग व्यक्त केला नाही. राग त्यालाही आलाच असेल मात्र त्याने उत्तर दिले ते बॅटने खेळून, म्हणूनच तो डिफरन्ट प्लेअर ठरला.

लोकांचं आपल्याला आणि आपल्यावर येणाऱ्या सिच्युएशनला क्रिटिसाईज करणं आपण थांबवू शकत नाही. त्यांनी आपल्याविषयी काय बोलावं, काय विचार करावा यावर आपला कंट्रोल नाही. अशा परिस्थितीत या गोष्टींवर आपला मेंदू खर्च करण्यात काय हशील आहे? त्यात आणखी एक महत्वाचा भाग म्हणजे जेव्हा राग येतो तेव्हा जी रिअॅक्शन उमटते त्यातून घेतले जाणारे डिसिजन्स बहुतेक वेळा टोकाचे असतात आणि ते चुकीचे ठरतात. त्यातूनच मग फ्युचरमध्ये पश्चाताप करण्याची वेळ येते. आपल्या मेंदूतल्या जवळजवळ ७०% जागा अशाच गोष्टींनी भरलेली असते ज्या गोष्टींवर आपला कंट्रोल नसतो.

खरं सांगायचं तर राग काय किंवा भीती काय ह्या आपल्या मनातच असतात. प्रत्यक्ष दिसतात का तर नाही. पण त्यामुळे जे काही घडतं ते मात्र स्फोटक स्वरूपात समोर येतं. ह्या रागाची मजा वेगळीच आहे. मला खूप राग येतो म्हणून लोक अँगर मॅनेजमेंट शिकतात पण ह्या अँग्री मॅन ऑर वुमन चे मूळ आपल्या चाईल्डहूड मध्ये असतं. ह्याला फार राग येतो, ही फार अग्रेसिव्ह आहे. मुलं जेव्हा हे ऐकतात तेव्हा मनाशी ठरवतात की मी अँग्री मॅन आहे आणि तो राग तेही पोसतात आणि त्यांचे पॅरेंट्सतर त्यांना खेळणी देतातचक्क'अँग्री बर्ड' सारखी.

राग ही खरं तर एक कल्पना आहे. राग म्हणजे भूक, तहान, झोप आहे काय? जी आली की पूर्ण करावीच लागते. लहान असताना मुलांना काही हवं असलं आणि कुठल्या ना कुठल्या पद्धतीने राग व्यक्त केला की ते मिळतं हे कळलं की मग राग दाखवला जातो. हळूहळू त्याच प्रमाण वाढवलं जातं. मोठेपणी लोक ह्याचा अस्त्र म्हणून उपयोग करतात. राग येतो म्हणजे खरंतर आपणच त्याला आणत असतो. राग आला तर तो व्यक्त करायचा असतो पण किती आणि कसा हाही विचार व्हायला हवा. मुलांवर, बहिणीवर, भावावर, बायकोवर आपण अगदी सहज राग व्यक्त करत असतो. तिथे भीती नसते. बॉससमोर राग आला तरी भिगी बिल्लीसारखे गपचुप बसतो. याचा अर्थ राग येत नाही आपण तो आणतो. रागावर आपल्याला स्वार व्हायचं असेल तर सिरीयसली एक गोष्ट करता येईल.

लाईफमध्ये आपल्या मनाविरुद्ध खूप काही घडतं असतं, पण तेव्हा रिअॅक्ट न होता थोडं थांबलो, ऑबजर्व्ह केलं, बघितलं आणि मगच रिअॅक्शन व्यक्त केली तर रागाची तीव्रता कमी होते. घडलेला इन्सिडंट आणि रिअॅक्शन या मध्ये जो वेळ जातो, जी गॅप असते त्यावेळेत मनाशी काही न बोलता, मनात कोणतेही विचार येऊ न देता थोडासा वेळ दिला स्वतःला, जजमेंटल न होता आपल्या मनाचा आवाज ऐकलात तर राग कुठल्याकुठे पळून जातो. मन शांत होऊन जातं.

एकीकडे राग असतो तर त्याचे दुसरे टोक म्हणजे भीती. भीती ही इनसिक्युरिटी मधून येणारी इमोशन आहे. भीतीपण पाहता येत नाही मात्र रागासारखीच ती सुद्धा पोसली जाते. एखाद्याने काही सांगितलं, तुम्ही हॉरर फिल्म बघितली, रात्री १२ वाजता काही भयंकर पाहिलं की मेंटल ब्लॉक्सच तयार होतात. मग भीतीचं रिलेशन त्या ऑब्जेक्ट किंवा सबजेक्टशी जोडलं जातं 'भित्यापाठी ब्रह्मराक्षस' तशी ती भीती आपल्या मानगुटीवरच चढून बसते. भीती हे एक भूत आहे आणि ह्या भीतीच्या न बघितलेल्या भूताला जर आपण कंट्रोल दिला तर त्या भीतीची ताकद इतकी वाढते की भीती आपला ताबा घेते. मग नुसता पडदा हलला तरी भीती वाटते. रात्री उठून जिन्यावरून खाली येताना आपल्यामागे कुणीतरी येतंय असंही वाटते. भीती इतकी वाढते की ती आपल्यापेक्षाही मोठी होते. हॉरर फिल्म पाहताना थ्रिल वाटतं, एक्साइटमेंट असते पण नंतर मात्र भीती वाटते.

फीअर खरंच काय असते

F-ALSE

E-VIDENCE

A-PPEARING

R-EAL

या भीतीमधून बाहेर पडायचे असेल तर चक्क मागे वळून पाहता येईल आणि असलंच भूत तर लढा ना त्याच्याशी. फीअर आणि अँगर ही काल्पनिक भूतं आहेत त्यांना खतपाणीपण

आपणच घालत असतो. कारण एकदा का भूत आहे, भीती आहे असं तुम्ही मानलं तर जितकं तुम्ही ते मानाल तितकं ते मनात पक्कं होत जातं आणि प्रत्यक्ष दिसायलाही लागतं..... असं वाटतं मनाला. अशावेळी न भिता, न घाबरून जाता, पूर्ण ताकदीनिशी हिमतीने वळून बघा. एकदाच फक्त. मग ह्या भीतीवर आपण विजय मिळवतो. यशदाला ते जमलं, पण प्रणव मात्र त्या भीतीतच जगत राहिला. वीरेन, रणजीत आणि मधुलीच्या आईनेही रागाची मर्यादा ओलांडली आणि त्याचे सिरीअस परिणाम त्यांना भोगावे लागले.

ANGER च्या पुढे D लावला की तो DANGER होतो. ह्यातच त्याचा धोका लक्षात येतो. हर्ट, फीअर आणि फ्रस्ट्रेशनचं ते एक्सप्रेसन आहे. फीअर मधून अँगर निर्माण होतो. अज्ञानातून निर्माण झालेला राग हा फक्त शत्रूच असतो. म्हणून

What is FEAR

Forget everything and run

Or

Face everything and rise

याचा विचार करायला हवा. स्वप्न उराशी बाळगून जगायचं की भीती बाळगून लाईफ जगायचं याबाबत डिसीजन घ्यायला पाहिजे. 'डर के आगे जीत है' हे सर्वश्रुत आहे. भूतकाळात घडलेल्या वाईट घटनांची भीती मनात ठेवली आणि येणाऱ्या फ्यूचर लाईफमध्येही इनसिक्युरिटीज जगत राहिलो तर प्रेझेंटमध्ये जे आहे तेही गमावून बसू म्हणूनच अँगर आणि फीअर यातून बाहेर यायला हवं.

'बालक जेव्हा पालक बनतात'

राधा आणि निलयला सोडायला दामिनी आणि सौरभ एअरपोर्टवर येणार होते पण सौरभला अचानक एका कॉन्फरन्सचं बोलावणं आलं. दामिनी एकटी कशी काय मॅनेज करेल याची नाही म्हटलं तरी राधाला थोडी काळजी वाटत होती. पण ऑनलाईन टॅक्सी बुक करून ती स्वतः आई -बाबांना एअरपोर्टवर सी-ऑफ करायला आली. चार-पाच वेळा फॉरेनला जाऊन आलेली, गेली अनेक वर्षे भारतात जॉब करत असली तरी माँ च्या चेहऱ्यावरची अँक्झाइटी तिच्या नजरेतून सुटली नाही. एअरपोर्टवर सगळं नीट होईल न. काही गडबड व्हायला नको म्हणून राधा ४-४ वेळा पासपोर्ट, बोर्डिंग पास चेक करत होती. तशी दामिनी म्हणाली “माँ भित्रा ससा झालाय तुझा अगदी. डोन्ट टेक टेन्शन. अगं ते आपल्या देशात आले आणि त्यांना आपल्याशी मराठीत बोलावं लागलं तर त्यांनाही तितकंच टेन्शन येईल. डोन्ट अंडरएस्टिमेट युवरसेल्फ. त्यांच्या इंग्रजी अँक्सेंटमुळे नाही कळलं आपल्याला तर दामटून परत विचारायचं. घाबरायचं नाही, लाजायचं नाही.

दामिनीचं ते बोलणं ऐकून राधाला आठवलं. दामिनी ४ वर्षांची होती आणि तिच्या टेस्टला येणाऱ्या क्वेश्चन मध्ये 'हिरण्यकश्यपू' स्पेलिंग होतं. घरून स्टॉपवर जाईपर्यंत ती सारखी ते लांबोडे स्पेलिंग लर्न करत होती. 'ममा आठवेल का गं हे स्पेलिंग मला? म्हणून घाबरलेली आणि तिला धीर देणाऱ्या आपण. ४ वर्षांची 'ती' आता तिशीची झाली आणि आज आपलीच आई झाली. काळ खूप निघून गेला. गोष्टी बदलल्या. परिस्थितीही बदलली. हीच दामिनी तीन वर्षांची होईपर्यंत बोलत नव्हती. शाळेत जाताना तिला निलयच लागायचा. बाबाशिवाय एक मिनिटही तिला जमायचं नाही.

तिच्याघरी पोचल्यावर जेवणं झाली. थोडा आराम करा पण झोपू नका नाहीतर जेटलॅंग येईल असं तिने अगदी मोठ्या माणसासारखं सांगितलं. उठल्यानंतर कॉफी घेताना ती म्हणाली, " माँ, दोन वर्षांपूर्वी तू आलीस त्यापेक्षा आता थोडी थकल्यासारखी वाटतेस. डोळ्याखाली काळं झालेय. डार्क सर्कल्स दिसायला लागली आहेत. कपाळावर, गळ्याजवळ रिकल्स दिसायला लागल्या आहेत. 'यू शुड टेक केअर ऑफ युवर सेल्फ'. स्पेशली युवर फेस. तुझ्या ह्या अंजमध्ये इथल्या बायका खूप काळजी घेतात ". आपल्या लेकीच्या बोलण्याने राधाचे डोळेच भरून आले. ५६ वर्षांच्या आयुष्यात इतक्या आस्थेने आणि मायेने तिला कोणी समजावून सांगितलं नव्हतं की कोणी तिची काळजीही केली नव्हती. दामिनी तिला उत्तम शॉपिंग मॉलमध्ये घेऊन गेली आणि सर्वोत्कृष्ट क्वालिटीचं कन्सीलर, अंडरआय क्रीम, अँन्टीअेजिंग मॉश्ररायझर विकत घेऊन दिलं. मेकअप कसा करावा, ड्रेसिंग कसं असावं, नेल फायलिंग, हेअरकेअर याचं जणू डेमॉन्स्ट्रेशन दिलं तिने. दामिनीच्या सतत हसतमुख चेहऱ्यामागे जे रहस्य दडलं होतं ते म्हणजे तिने आपल्या पॅरेन्टसच्या चेहऱ्यावर फुलवलेले हास्य असावंअसं राधाला वाटलं.

तिचं आणि सौरभचं लाईफ इतकं बिझी होतं की दोघांही वीकेण्डची वाट पाहत असायचे. पण आपण कितीही बिझी असलो तरी आपणही ग्रो होतोय आणि कधीतरी आपणही या स्टेजला पोचणार याची जाणीव त्यांना होती असं वाटत होतं. आम्हाला दोघांना आमच्या आवडीचा पण हेल्दी ब्रेकफास्ट, लंच, डिनर देणं हे ती आवर्जून बघत होती. राधाला आठवलं की तिची मैत्रीण अंजली जेव्हा मुलाकडे गेली आणि नीट माहिती नसल्याने बाथरूममध्ये पाणी झालं तेव्हा मुलगा नाराज झाला आणि सुनेने टाँट मारले होते म्हणून राधाच्या मनात ती पण काळजी होती. मात्र डिशवॉशर कसा लावायचा, इतर इलेक्ट्रॉनिक वस्तू वापरताना काय केअर घ्यायची ते दामिनी जेव्हा समजावून सांगायची तेव्हा लहान मुलाला मायेनं कोणी सांगावं तसंच वाटलं तिला. दामिनी लहानपणी फार एकलकोंडी, घुमी होती. वाटायचं कसं होणार हिचं आणि आज तीच दामिनी एकहाती घर, नवरा, मुलं स्मार्टली हँडल करत होती.

निलयला आरामखुर्चीत बसूनच पेपर वाचायची सवय. पंखा तर त्याला फास्टेस्ट स्पीडवर लागायचा. दामिनीकडे ह्या दोन्ही गोष्टींची कधी गरजच भासली नाही पण तिने

परफेक्ट सोय केली होती. बाबांची रिकामी खुर्ची नंतर त्यांची सतत आठवण देत राहिल असं तिचं थिंकिंग होतं. जसं राधाने तिच्या केसांना तेल लावून मसाज करून दिलं तसं दामिनीने सुद्धा राधाचे लांबसडक केस स्ट्रेटनरने सरळ केले. वेस्टर्न आऊटफिट घालायला लावला. तेव्हा राधाचा स्वतःच्या डोळ्यांवर विश्वासच बसेना. निलयने तर तिला ओळखलेच नाही. आपली लाइफ पार्टनर चक्क १०-१५ वर्षांनी यंग दिसतेय याची त्याला जाणीव झाली. दोघंही खूप खुश झाले. दामिनीच्या लव्हिंग केअरने त्यांना खूप पॅम्परड आणि सिक्युअर्ड वाटलं. रोल प्ले मधला हा रिव्हर्सल खरंच खूप सुखद होता.

दुपारी जेव्हा निलयची वामकुक्षी असायची तेव्हा माँची आवड लक्षात ठेवून दामिनी मुद्दाम तिच्याबरोबर अधूनमधून इंग्लिश मुन्ही लावायची. सबटायटल्समुळे दोघीही ते एन्जॉय करायच्या. संध्याकाळी लॉग वॉक. फ्रेंचकॅफेमध्ये कॉफी घेत डिस्कशन. माँला असा क्वालिटीटाईम कधी घेता आला नाही याची तिला जाणीव होती. चीज सँडविचची टेस्ट तिने डेव्हलप केली. राधाला वाटायचं आयुष्य किती अजब आहे. आपण वयाने मोठे होतो तसे आईवडील वृद्ध होतात ह्याचं सजगपण मुलांमध्ये कुठून येत असावं.

तिची मैत्रीण वर्षा गेल्या महिन्यात साठ वर्षांची झाली. तिच्या मुलाने आणि सुनेने, बंगलोरला राहणाऱ्या मुलीने आणि जावयाने तिला सहज जेवायला जाऊ तुझ्या बर्थ -डे निमित्त म्हणून हॉटेलमध्ये नेलं आणि इतकं सुंदर सरप्राइज दिलं की तिच्या सगळ्या जुन्या मैत्रिणींना बोलावून मेमोरेबल आणि देखणी पार्टी अरेंज केली. आपला नवरा अरसिकच असं वाटणाऱ्या वर्षाला वाटलं कुल असणारा 'अभिनय' आपल्या भावनांना किती जपतो. वर्षाने जेव्हा राधाला हे सारं सांगितलं तेव्हा तिला वाटलं की आपण म्हातारे व्हायला लागलो की मुलं आपली आईबाबा बनून काळजी घेतात. काही वर्षांपूर्वी आपलं बोट धरून पावलं टाकणारी मुलं आता अपला हात धरून चालवतात.

निलयच्या मित्राचा मुलगा साकेतने त्याच्या बाबांना जे पत्र लिहिलं ते वाचल्यावर तर डोळेच भरून आले.

तो लिहितो,

बाबा, मी मोठा होत असताना तुम्ही मला आयुष्यात जे देऊ शकला नाहीत त्याबद्दल दुःखी होऊ नका. तुम्हाला जे शक्य होतं ते सारं तुम्ही केलंत असं मला मनोमन वाटतं.

बाहेरच्या जगाशी टक्कर देण्यासाठी तुम्ही मला समर्थ बनवलंत की नाही अशी भीती मनात अजिबात बाळगू नका. तुम्ही जे माझ्यासाठी केलंय ते सर्वोत्कृष्टच केलंय. मला जे तुमच्याकडून मिळालं त्यात मी खरोखर आनंदी आहे. तुमच्याकडून मला काही देणं बाकी राहिलं असं समजून स्वतःला रिग्रेट करू नका.

काहीवेळेला तुम्ही माझ्या आयुष्याचे डिसीजन्स घेतले तेव्हा मी अननेसेसरिली रिअॅक्ट झालो. मला तेव्हा हे कळलं नाही की त्यामागे तुमच्या मनात फक्त माझाच विचार होता.

कधीकधी मी फार वेड्यासारखाही वागलो पण माझं तुमच्यावर प्रेम नव्हतं, नाही अशी कधी शंकाही आणू नका. म्हणूनच आज सांगावंसं वाटतंय “डॅड, आयअॅमरिअली प्राऊड ऑफ यू अँड लव्ह यू”.

तुमचाच

साकेत

आजची जनरेशन इमोशनल नाही, त्यांना रिसपेक्ट नाही. सेन्सिटिव्हिटी नाही. रिस्पॉन्सिविलिटीज नाहीत असं सारखं लेबलिंग होत असताना राधा, वर्षा, साकेत यांचे अनुभव खूप दिलासा देणारे वाटतात. मुलांना आपण जितकं बेजबाबदार समजतो तशी ती नसतात फक्त त्यांच्या जेटस्पीड लाईफमध्ये कधीकधी त्यांच्याकडून भान विसरलं जातं. राधाच्या दामिनीने त्यांना संपूर्ण यू. एस. दाखवलं. त्यांची तिकिटं बुक करणं. जमेल तिथे त्यांना स्वतः घेऊन जाणं. हॉटेलिंग, शॉपिंग, लिव्हिंगच्या टिप्स देणं म्हणजे जणू मुले लहान असताना जसे आई बाबा त्यांना वाढवत होते, सांभाळत होते, नव्या गोष्टी शिकवत होते तेच सारं आज दामिनी करत होती.

परदेशात राहणाऱ्या मुलांच्या एका फोनकॉलने आई -बाबा खूप आनंदी होतात. आज ते वृद्ध झाले आहेत म्हणून त्यांची योग्य काळजी घेणारी मुलं नक्कीच त्यांच्या एका स्माईलसाठी हे करतील कारण त्यांना जाण आहे की त्यांचं रडणं थांबवण्याकरता आपल्या आईवडिलांनी जर रात्र रात्र जागरणं केली आहेत तर आपण त्यांच्या हास्याकरिता दिवसातील काही क्षण आनंदाने देऊ शकतो.

पेरेंटिंगचा हा बदलता प्रवाह पाहताना जे. के. रोलिंग म्हणतात

“There is an expiry Date of blaming your parents for steering you in the wrong direction;

The moment you are old enough to take the wheel, Responsibility lies with you. ”

जपा नात्यातलं पॅशन

मृगयाने नुकतीच खरेदी केलेली रॉयल ब्लू कलरची सिल्कची साडी नेसली. त्याच्यावर गुलाबी रंगाचे एम्ब्रॉयडरी केलेलं ब्लाउज, सुरेख ज्वेलरी. तिने आपलं प्रतिबिंब आरशात पाहिलं आणि ती स्वतःवरच खुश झाली. तिला खात्री वाटली की आजच्या भिशीच्या पार्टीत नक्की मजा येणार. तिचं ड्रेसिंग पाहून सगळ्यांना हेवा वाटणार. घरातून बाहेर पडताना समोरून नीलम आली तसा तिचा मूडच गेला. नीलम तिची धाकटी जाऊ. १॥ वर्षापूर्वीच लग्न होऊन आली. पण तिच्याशी मृगयाचं अजिबात पटत नव्हतं. बाहेर पडतानाच ही समोर आली आता दिवस चांगला जाणं शक्यच नाही. मृगया आपण छान दिसावं म्हणून किती प्रयत्न करायची. लोकांनी तारीफ करावी म्हणून त्यांच्याशी मधाळ बोलायची. पण आपल्या नात्याला सुंदर करण्यासाठी, नात्यात आनंद निर्माण होण्यासाठी काही करायला हवं याचा विचारही तिने केला नाही.

अनुरागची धुसफूस इतकी वाढली होती की रसिकाला कळेचना की रोज रोज नवीन काय खायला करावं. घरी जर चांगलं, टेस्टी खायला नसलं तर अनुराग बाहेरून हॉटेलमधून काही स्पायसी आणायला लावायचा. एकुलता एक मुलगा आणि विजयला म्हणजे नवऱ्याला दोघांनाही खाण्याची इतकी आवड होती की रसिकाचा पूर्ण दिवस त्या दोघांची सरबराई करण्यातच निघून जायचा. सकाळपासून स्वयंपाकघरात टेस्टी आणि नवनवीन रेसिपीज कारणाऱ्या रसिकाला आज जेव्हा अनुराग म्हणाला 'काय ममा किती बोअर लंच करतेस तू' 'ट्राय समथिंग न्यू'. हे ऐकून ती इतकी दुखावली की ती संतापून म्हणाली, "वरण, भात, भाजी, पोळी हे जेवण तुला बोअर वाटतंय. रोज काय नवीन करणार मी?" त्या रोजच्या जेवणात मजा नाही ममा. आणि तुला काम तरी काय असतं दिवसभर? अनुरागच्या ह्या बोलण्याने तिला वाटलं अनुराग काय किंवा विजय काय दोघांनाही जेवणात मजा हवीय, प्लेझर हवंय पण आपल्या तिघांच्या रिलेशनशिपमध्ये प्लेझरसाठी आपण काही करू शकतो असा प्रयत्न त्या दोघांकडून कधी झाला नाही.

राजेशला तन्वीचं गाड्यांचं वेड लग्नापूर्वीच माहीत होतं. दर दोन वर्षांनी तिला नवीन गाडी हवी असायची. मारुती, स्विफ्ट, सॅट्रो, एसएक्सफोर, होंडा, बी. एम. डब्लू इथपर्यंत तिची मजल गेली होती.

गेल्या दोन महिन्यापासून ती मर्सिडीजचं नवीन मॉडेल घेण्यासाठी भूणभूण करत होती. राजेश फायन्शियली खूपच साऊंड होता त्यामुळे त्याला पैशाची काहीच अडचण नव्हती. मात्र त्याला नवल वाटायचं की तन्वीला गाडीचं वेड आहे की, वेगाचं की रस्त्यावरून जाण्याऱ्या लोकांनी गाडीकडे पाहिल्यावर, वाँव म्हटल्याचं. तन्वीला विचारलं तर ती म्हणाली, 'राजेश हे माझं पॅशन आहे ' तुला कळत कसं नाही? अरे न्यू ब्रँड गाडीत बसून भन्नाट ड्रायव्हिंग करण्यात जी मजा आहे न ते प्लेझर जबरदस्त असतं. राजेशला वाटलं पैसा आहे, एवढं मोठं घर, नोकरचाकर सगळी सुबत्ता आहे. पण तन्वीचं घरात अजिबात लक्ष नाही. आई-बाबांशी मुलीचं नातं जोडून ते नातं जपावं यामध्ये तिला प्लेझर वाटत नाही. गाडी चालवताना येणारी वेगळीच मजा रिलेशनशिपमधल्या हळूवारपणात का जाणवत नाही तिला?

आपल्याला जेवणात मजा यायला हवी असते. कोरी करकरीत न्यू ब्रँड गाडी हवी असते कारण ती चालवण्यात मजा येते. सुंदर, फॅशनेबल कपडे घालून मटकण्यात एक वेगळीच मजा येत असते. पैशाने येणारी प्रत्येक गोष्ट आपल्याला मजा देते. खाणे, पिणे, कपडे, गाडी या गोष्टीत मजा यावी म्हणून आपली सगळ्यांची धडपड असते. खरं म्हणजे वरण, भात, भाजी, पोळी खाऊन पोट भरतं, पोषणही होतं पण तेलकट, गोड खाल्ल्याने काही लोकांना समाधान वाटतं. मजा वाटते. साडी, ब्लाऊज, पंजाबी ड्रेस, वेणी, फॉर्मल शर्ट पॅट, पारंपरिक हेअर कट एवढं पुरेसं असतं. पण मेकअप, ज्वेलरी, हेअरस्टाईल, चप्पल, बूट, पर्स हे का हवं असतं तर सुंदर दिसावंम्हणून. सुंदर दिसण्यात खूप आनंद होतो. शब्दातीत मजा असते.

कुठेही बाहेर फिरायला जायचं असेल. व्हेकेशनला जायचं असेल तर असा विचार असतो की मजा येईल असं डेस्टिनेशन हवं. मुव्ही एन्टरटेनिंग हवा. क्या धमाल है, मस्त मजा है असं म्हणताना आनंद होतो. अगदी मोबाईलची रिंगटोन सुद्धा हवी असते मजेदार, डिफरन्ट, प्लेझर वाटावी अशी. रोजच्या जगण्यापासून ते आयुष्यात सगळ्या गोष्टीत आपल्याला आनंद

हवा, मजा हवी पण ज्यांच्याबरोबर आपण राहतो, जगतो, नाते जोडतो त्या नात्यांना जपण्यासाठी, फुलवण्यासाठी, टिकवण्यासाठी त्यात वेगळीच सुंदरता राहावी म्हणून कळत, नकळत का होईना आपल्याला काही करायला हवंय की नाही?

आपले पॅरेन्ट्स, आपलेलुकस् आपण बदलू शकत नाही. जन्म आणि मृत्यूवर आपला कंट्रोल नाहीपण त्या दरम्यान ज्या गोष्टी घडतात त्याबाबत आपल्याला कोणत्या गोष्टी स्वीकाराव्या आणि कोणत्या टाळाव्या ह्याचा चॉईस आपल्याकडे असतो. नात्यांमध्ये अढी निर्माण झाली की तो गुंता सोडवायचा म्हटलं तर आणखीच वाढत जातो. त्यातून निर्माण होतं टेन्शन, चिंता. आणि ती चिंता राँकिंग चेअरसारखी असते. ती झुलत राहते मागेपुढे. पण आपल्याला कुठेही घेऊन जात नाही. बोलताना आपले शब्द स्पष्टपणे सांगावे, म्हणणे जरूर मांडावे. त्यासाठी आवाज चढवून बोलायची गरज नसते कारण फुले उमलतात ती पावसाच्या सरींनी, विजेच्या कडकडाटाने नाही.

नात्यांमध्ये आनंद असायला हवा. जगताना मजा यायला हवी हे खरंच पण कधीकधी असं होतं की सिच्युएशन आयडियल नसते. रिलेशनशिप्स मध्ये प्रॉब्लेम्स नसतात असं नाही तर ते दोघेही आपलं नातं जपण्यासाठी त्या प्रॉब्लेमचं सोल्युशन शोधतात आणि हे करताना एकमेकांबद्दल इतरांकडे तक्रार करण्यापेक्षा आपापसात बोलणं केव्हाही चांगलं. जगाला तुमच्या प्रॉब्लेममध्ये इंटरेस्ट असतो तो फक्त गॉसिपिंगपुरता. नात्यांच्या भक्कम पायावरच आयुष्य उभं राहतं आणि नात्यात सौंदर्य येतं, सहजता येते. तुमच्याजवळ किती संपत्ती आहे, तुमचा खिसा किती गरम आहे यावर तुमची श्रीमंती अवलंबून असत नाही तर तुम्ही हाक मारल्यावर किती जण तुमच्या हाकेला धावून येतात यावर ती ठरते. तुमच्या भोवताली असणाऱ्या लोकांपैकी किती जणांच्या हृदयात तुम्हाला स्थान आहे यावर तुमच्या नात्याचं मोल ठरतं. जसं आयुष्यात बाकी सर्व गोष्टीं करताना मजा यावी असं वाटतं तसंच नात्यातही मजा आलीतर जीवन सुखद बनतं. कुटुंबाचं प्रेम आणि मित्रांचं अँडमिरेशन हे पैशापेक्षाही जास्त मोलाचं असतं. कारण नाती ही आपल्या भूतकाळाशी जोडलेली असतात आणि आपल्या भविष्यकाळाचा ती सेतू असतात.

कोणत्याही नात्यात नेहमीच आनंदाचा सूर्यप्रकाश असेलच असं नाही पण दोन व्यक्ती एकत्र आल्या तर जीवनातील वादळातही तग धरू शकतात. नुसतं घर मोठं आहे, भरपूर पैसा आहे पण मनं मात्र कलुषित आहेत तर नात्यात आनंद निर्माण होऊ शकत नाही. तन्वी, अनुराग,

राजेश, मृगया यांच्यासारखी अनेक माणसं इतर भौतिक गोष्टीत आनंद शोधत असतात मात्र जिवंत माणसाशी मनं जुळली तर जो निखळ आनंद मिळतो तो त्यांच्या लक्षातच येत नाही.

नाती जुळणं, त्यात जेल होणं, एकमेकांचे विचार पटणं, त्यांचा रिसपेक्ट करणं यासाठी सगळ्यात महत्वाचं आहे ते म्हणजे ऐकून घेणं. तुम्ही जर गुड लिसनर असाल तर आपुलकी सहज निर्माण होते. समोरच्याचं मत सुद्धा हळूहळू डायल्यूट होतं म्हणूनच मित्र असो किंवा आपल्या कुटुंबातील व्यक्ती असो सकाळी एका छानसं स्माईलने तुमच्या दोघांच्या दिवसाची सुरुवात मस्त होते. आपण जर समोरच्याचं एखादं काम स्वतःहून केलं तर ते काम हलकं होतंच पण त्या व्यक्तीचं मन सुद्धा आनंदित होतं. वेळप्रसंगी व्यक्त केलेली अॅपॉलॉजी, अॅप्रिसिएशनचं स्माईल, एकत्र घालवलेला क्वालिटी टाईम यातून नात्याची बांधणी मजबूत होते. स्वतःसाठी तर सारेचजण काही ना काही मागणे मागतात पण दुसऱ्यासाठी केलेली प्रार्थना किती सुख देते. “ एकदा करून तर पहा असे काही”.

या जगात परफेक्ट असं कोणीच नसतं. दुसऱ्याला आपल्यासारखं बनवण्याच्या नादात एकतर आपण दुःखी होतो नाहीतर तसं करता येत नाही म्हणून स्वार्थी तरी बनतो. प्रत्येकजण आपापल्या जागी बरोबरच असतो पण मनात ब्लॅक अँड व्हाईट असं लेबलिंग केल्यानं नाती विस्कटतात. स्वार्थी बनून स्वतःपुरती मजा करणं आणि पैशानेच सारं सुख विकत घेता येतं असं समजणं म्हणजे स्वतःचीच फसवणूक असते.

एकमेकांना पाहणं टाळून आणि वास्तवपासूनपळून जाऊन नात्यांची वीण उसवत जाते, भौतिक सुखसाधनात आनंद, प्लेझर, फन शोधण्याच्या स्पीडमध्ये जगण्याचा पेस मात्र निसटून जातोय. खरं प्लेझर बाजारात विकत मिळत नसतं. ते आपल्या वागण्यातून, विचारातून आणि त्याला जोड दिलेल्या कृतीतून निर्माण होतं, रुजतं, वाढतं. एन्टरटेन्मेंट म्हणजेच सारं काही नाही त्याला प्रेम, आनंद, समाधानही सोबतीला हवं. अखेरीस नातं म्हणजे संगीतच नाही का? कधी तार सप्तकातील स्वरांचा आरोह तर कधी मंद्र सप्तकातील अवरोह पण त्यातील ब्लॅक अँड व्हाईट नोटस् तालासुरात वाजल्या तर एक सुरेख गाणंच तयार होतं. हळूहळू ब्लॅक नोटस् कमी करूनव्हाईट नोटस् वाढवत नेणं आपल्या बोट्यांवरच अवलंबून असतं कारण त्यातूनच हार्मनी निर्माण होते आणि जगणं सुंदर होऊन जातं.

'सखीची रुपं'

अनेकदा हा प्रश्न मनात येतो स्त्री ही स्त्रीची शत्रू आहे हे खरं आहे का? सासू-सून, नणंद - भावजय, जावा-जावा, यांच्यातील संबंध बहुतेक वेळा कडवटपणाकडे जाताना दिसतात. मात्र असं वाटतं की जेव्हा २०-२२वर्ष एका घरात राहिल्यानंतर स्त्री एका नव्या नात्याशी जोडली जाते ती व्यक्ती जो कोणाचा तरी मुलगा, दीर, भाऊ असतो. घरातल्या साऱ्या स्त्रिया त्या पुरुषाशी वेगळ्या वेगळ्या नात्याने जोडलेल्या असतात. आपला मुलगा, पती आपल्यापासून दूर जाईल या भीतीच्या, असुरक्षिततेच्या भावनेतून द्वेष, दुस्वास हे सारं निर्माण होत असतं. आपलं अस्तित्व, मोठेपण कुटुंबात टिकून राहावं यासाठी स्त्रियांचीही धडपड असते. पण कधीकधी स्त्रीचं एक वेगळं, अगदीच निराळं रूप दृष्टीला येतं. एक स्त्री दुसऱ्या स्त्रीचा इतका वेगळ्या पद्धतीनं विचार करू शकते आणि नुसता विचारच नव्हे तर तसा निर्णय घेऊन तो प्रत्यक्षात आणते हे मनाला सुखावणारं, शांतवणारं आणि समाधान देणारं आहे.

माझी मैत्रीण सुनयना, १७वर्षाची होती तेव्हापासून तिची आई पॅरालिसिसने आजारी होती. तब्बल १०वर्षे ती बेडरिडन होती. ४वर्षांपूर्वी आई गेली. शेवटची तीन-चार वर्षे कोमात असलेल्या सुनयनाच्या आईला आपल्या मुलीचं लग्न, पहिलं व पहिलं नातवंडं हे सारे पाहून सार्थक वाटलं असतं पण ते सारं समजण्याच्या पलिकडे त्या निघून गेल्या होत्या. ज्या वयात आईचं गाईडन्स, मैत्री हवी त्या वयात सुनयनाने शिक्षण, घर सांभाळलं. आईच्या मृत्यूनंतर आपल्या बाबाला पुढचं आयुष्य एकट्याने काढावं लागू नये म्हणून तिने बाबाला यू. एस ला येण्याचा आग्रह केला. मात्र त्याचवेळी सुनयनाच्या सासूबाईनी तिला सुचवलं की ते तुझ्याकडे आले तरी त्यांचं एकटेपण संपणार नाही. तू त्याचं दुसरं लग्न करून दे. आपल्या सासूचं हे बोलणं एकूण सुनयनाला धक्काच बसला. त्या म्हणाल्या, "तुला इथे चार महिने डिलिव्हरीसाठी राहावं लागलं तर तू शशांकला किती मिस केलंस. अग तू चार महिने शशांकशिवाय राहू शकत नाहीस तर बाबा पुढच्या आयुष्यात एकटा अगदी एकटा कसा राहिल याचा तू शांतपणे विचार कर". आई

नसल्याने आपल्याला मुलीसारखी माया देणाऱ्या, निगुतीनी बाळंतपणात सारं काही करणाऱ्या आई, चुकीचं कधीच सांगू शकत नाही पण त्यांनी एवढा धाडसी विचार आपल्यापुढे मांडावा याचं सुनयनाला आश्चर्य वाटलं आणि कौतुकही.

आईला विसरणं, तिच्या जागी दुसरी अनोळखी स्त्री येणं, तिला आई म्हणणं, मानणं सारं कठीण होतं, मनात खूप अस्वस्थता पण बाबांचा विचार आला आणि तिने स्वतः बाबांसाठी नवी पत्नी निवडली. सारी तयारी केली. प्रत्यक्ष लग्नातही तिने अॅक्टिव्ह पार्ट निभावला. ह्या सगळ्यात शशांक आणि त्याच्या घरच्यांनी दिलेला सपोर्ट वाखाणण्यासारखा होता. स्वातंत्र्यपूर्व काळातही समाजसुधारकांनी पुनर्विवाह व्हावे म्हणून समाजाचा विरोध, रोष ओढवून घेतला होता. स्वातंत्र्य मिळून सात दशके होत आली तरी अजूनही असा विचार मांडणारे आणि मान्य करणारे खूपच दुर्मिळ.

गंमत म्हणजे अशा विचारांवर चर्चा सुरु झाली की स्त्रिया त्यावर तावातावाने आपले मॉडर्न विचार मांडतात पण स्वतःच्या घरात असं काही करायची वेळ आली की मग त्यांचा सात्विक संताप होतो. अशा स्थितीत सुनयना निश्चितच उजवी ठरते. ही सेकंड इनिंग सुरु करताना दुसऱ्या बाजूचा अनुभव थक्क करणारा होता. सुनयनाच म्हणाली, माझ्या विचारांना होकार देणारी मैत्रेयी आणि समिधा सुद्धा मला खूप जवळच्या वाटतात.

'तृप्ती' माझ्या नव्या मैत्रिणीचं म्हणजे माझ्या आईचं नाव. मैत्रेयीने म्हणजे तिच्या सुनेने ह्या लग्नात पुढाकार घेतला. आई तुम्ही निनादची काळजी करू नका. मला ठाऊक आहे त्याच्यासाठी आपल्या डॅडीची जागा कुणी घेणं त्याला झेपणार नाही. आपल्याला त्याला थोडा वेळ द्यायला हवा. समिधाने आपल्या आईला ऑस्ट्रेलियाला बोलावून तिचं चक्क ब्रेन वॉश केलं. आई, तुझा भूतकाळ तुझ्या मनात सतत राहिलच. 'बट यू शुड मुव्ह ऑन'. तू त्यांच्या आठवणीत एकाकी जगत राहिलीस, सॅक्रिफाईस केलंस म्हणजेच तू ग्रेट होणार नाहीस. तुलाही आनंदाने जगण्याचा अधिकार आहे. डॅडीच्या कॅन्सरच्या दुखण्यात तू तुझं जीवन जगलीच नाहीस. इथे अॅब्रॉडला तुझ्या वयातली कपल्स कशी जगतात ते बघ. अशी झुरत राहू नकोस. आई म्हणून, पत्नी म्हणून तू तुझी सगळी कर्तव्य खूप छान पूर्ण केलीस. दुःखात स्वतःला बुडवून घेण्यापेक्षा या वयात तुला चांगली सोबत, योग्य पार्टनर मिळत असेल तर 'लोग क्या कहेंगे' याचा विचार

करू नकोस. डॅडी गेल्यानंतर तुझी काळजी घ्यायला किती लोक आले? मला ठाऊक आहे तू म्हणशील तुम्ही तिकडे राहता. इथल्या लोकांना, त्यांच्या प्रश्नांना उत्तर देणं म्हणजे अग्नीपरीक्षा आहे. रिमॅरेज म्हणजे मोठा गुन्हाच त्यांच्या लेखी. पण आई तू आमच्यासाठी नेहमीच रोलमॉडेल राहशील आणि तुला नावं ठेवणारे लोकच उद्या तुझं एकझाम्पल देतील. मैत्रेयीने समजावल्यावर निनाद म्हणाला 'आई मी रोज सकाळी तुला फोन करून तुझी चौकशी करतो. मी तुझी काळजी करू शकतो. पण इतक्या लांब राहून तुझी काळजी घेऊ शकत नाही.

सुनयना, मैत्रेयी, समिधा आणि निनाद यांनी एकमेकांशी संवाद साधला आणि आपल्या आईबाबांना सेकंड इनिंगसाठी तयार केलं. सुनयना म्हणाली मी तिला तृप्तीमावशी म्हणते कारण मावशी जास्त जवळची वाटते, मैत्रीण होते. मला या मुली एकमेकांच्या जिवलग मैत्रिणी वाटतात. स्त्रीचं स्त्रीशी असणारं नातं कसं सुगंधित, नाजूक नि हळूवार असू शकत नाही का? तिची रूपं जरी वेगळी असली तरी एक समानता असते. वेदना तीच असते आणि मायेची, ममतेची भावना तीही सारखीच असते. स्त्री संवेदनशील तर असतेच पण दुसऱ्याच्या वेदनेकडे त्या व्यक्तीच्या डोळ्यांनी पाहू शकते सिम्पथीबरोबर ती एम्पथॅटिक असते हे तिचं वेगळेपण.

नात्यांमध्ये न गुंतता एकटी राहून मूल दत्तक घेऊन वाढवणारी सिंगल पॅरेन्ट म्हणून जगणारी, लोकांचे प्रश्न सोडवण्यासाठी लग्न न करता एका मोठ्या कुटुंबाची जबाबदारी घेणारी, मागासलेल्या लोकांना त्यांचं भलं कशात आहे हे पटवून देऊन संपूर्ण गावाला शहाणं करणारी, ट्रेन, प्लेनची पायलट बनणारी सर्व प्रकारच्या जबाबदाऱ्या लीलया सांभाळणारी स्त्री खरोखरीच नवदुर्गेचं देदीप्यमान रूप आहे. निर्मात्यानेस्त्री आणि पुरुषांची निर्मिती करतानाही बायालॉजिकल फरक सोडला तर समानता ठेवली आहे. स्त्री ही हळूवार, कोमल तर पुरुष हा कणखर आणि मजबूत म्हणून ते एकमेकांना पूरकच आहेत तशाच स्त्रियाही एकमेकांची मनं समजून घेऊन सपोर्टिव्ह राहू शकतात कारण द्वेषापेक्षा प्रेमात खूप मोठी ताकद असते.

शैलपुत्री, ब्रह्मचारिणी, चंद्रकांता, कुसुमांदा, स्कंदमाता, कात्यायनी, कालरात्री, महागौरी, सिद्धीदात्री, अशी ही नवदुर्गेची नऊ रूपं. कधी प्रेरणादायी, पवित्र ज्ञानदात्री, आनंदात्री, कठोर नियमन करणारी, देवत्वाचे साक्षात रूप असणारी, तर कधी पवित्र मूर्ती,

अहंकाराच्या अज्ञानातून उद्धार करणारी, तेजस्वी दिप्तीमान, अचूक कार्य करणारी. खरंच आजची आधुनिक स्त्री सुद्धा आयुष्यात अशीच नवदुर्गा बनून वेळप्रसंगानुरूप किती रूपे धारण करते आणि तिचं वेगळेपण सगळ्यात उठून दिसतं.

पण हे होण्यासाठी स्त्रीची मानसिकता बदलायला हवी. एक स्त्री म्हणून स्त्रियांच्या सन्मानाचं रक्षण करणं ही तिची पहिली जबाबदारी आहे. स्त्रीच स्त्रीची शत्रू असते असं विधान करणं स्त्रियांनी स्वतःच आपला अपमान करण्यासारखं आहे. आपल्या पायावर कुऱ्हाड मारून घेण्यासारखं आहे. आज सुशिक्षित स्त्रिया आपला नवा दृष्टिकोन आपल्या मुलींना, सुनांना देत आहेत. घर, शेजार, हॉस्पिटल सगळ्या ठिकाणी स्त्रीचं मूर्तिमंत दयेचं रूप दिसून येतं. सुनयना आपल्या बाबांचं लग्न करून देताना त्यांची मैत्रीणही झाली आणि आईही. समिधाने मुलगी असून तृप्तीला आईसारखा उपदेश केला. योग्य मार्ग दाखवला. मैत्रेयीने लोक काय म्हणतील याचा विचार न करत बसता हिंमतीने आपल्या सासूला पुन्हा विवाह करण्यासाठी पुढाकार घेतला. सुनयनाच्या सासूबाई तर त्याच्याही आधीच्या पिढीतल्या पण हे विचार मांडण्याचं त्यांनी धाडस दाखवलं.

प्रेम, माया, आनंद, समाधानाचं हे बीज या सगळ्यांनी रुजवलं आणि त्यांच्याही नकळत एका आनंददायी नात्याचं रोपटं बहरलं फुललं. आधुनिक काळात निरुपमा राव, चंदा कोचर, मेधा पाटकर, अरुंधती भट्टाचार्य, किरण मुजुमदार, चित्रा रामकृष्ण, सुमित्रा महाजन यांच्यासारख्या स्त्रियांनी आपल्या तेजस्वी बुद्धिमत्तेने, प्रशासकीय कौशल्याने, नेतृत्वगुणांनी स्त्रियांचा विश्वास वाढवलाय. त्यांची सेल्फ एस्टीम बूस्ट केलीये. पूर्वी कमलादेवी चट्टोपाध्याय, सरोजिनी नायडू, सुचेता कृपलानी, लक्ष्मी सहगल यांनी केलेले काम तर शब्दातीत आहे. साऱ्याच जणी आकाशात उंच झेप घेऊन 'आयडॉल वुमन ' बनू शकत नाहीत पण रोजच्या लाईफमध्ये असे धाडसी निर्णय विचारपूर्वक घेणाऱ्या सुनयना, मैत्रेयी आणि समिधादेखील खूप काही शिकवून जातात. आयुष्यातल्या छोट्या छोट्या गोष्टीत दडलेला आनंद मिळवण्यासाठी स्त्रीने आपल्यातील माया, हिंमत, कणखरपण, वात्सल्य, प्रेरणा, आनंद यांचं सुरेख मिश्रण करून त्याचा बॅलन्स ठेवला तर त्या सुरेख काम करू शकतात. तिचं प्रेम अनकन्डिशनल असतं म्हणूनच ती एक ब्यूटिफूल आणि युनिक स्त्री असते.

'मन शुद्ध तुझ'

दार्जीलिंगला जायचं तर सगळ्यांनी मिळून असं सहा महिन्यांपूर्वीपासून प्रियांकाच्या घरी ठरलं होतं. पूर्ण फॅमिली गेली तर छान एन्जॉय करू असंही बोलणं झालं होतं. प्रियांका आपल्या आई-वडिलांबरोबर राहत होती. लग्न झाल्यानंतर तिचा नवरा राजीव आणि मुलगी अबोली ह्यांना घेऊन ते सगळ्यांबरोबर एकत्रच राहायचे कारण प्रियांकाच्या आईचं घर मोठं होतं त्यामुळे एकमेकांना सोबतही व्हायची. प्रियांकाचा भाऊ अनिकेत आणि त्याची बायको मेघनाही त्यांच्याच घरात राहत होती. जॉईंट फॅमिली म्हणजे वेगवेगळे स्वभाव, वेगवेगळी मतं असणार हे तर उघडच होतं. जाण्यापूर्वी रिझर्व्हेशन करायचं म्हणून राजीवने सगळ्यांसमोर तारखा डिक्लेअर केल्या, पण ३-४ दिवसांपूर्वी राजीव आणि प्रियांकाच्या बाबांमध्ये झालेल्या वादामुळे नाराज झालेल्या प्रियांकाच्या आईने आपण येऊ शकत नसल्याचं सांगितलं तसं सारं प्रकरण राजीवच्या लक्षात आलं. त्या येणार नसतील तर आपणही येणार नाही असा त्याने स्टॅन्ड घेतला. मग वाद सुरु झाला. सुरवातीला डिसक्शन पण नंतर जसजसा वाद सुरु झाला तशी चार वर्षांची 'अबोली' बावरली. 'बाबा आपण जाणार की नाही? तिनं भाबडेपणानं विचारलं. तिचा तो प्रश्न ऐकून सगळ्यांचा तणाव कुठल्याकुठे पळून गेला. प्रियांकाची आई आणि राजीव दोघांनी मनापासून हसायला लागले. मनातलं 'पोल्युशन' जादूसारखं नष्ट झालं.

अमिताने आणि अनयने दीपाआत्याच्या 'शुभंकरच्या' लग्नाचे केळवण म्हणून शनिवारी रात्री ७. ३० वाजता त्यांच्या पूर्ण फॅमिलीला जेवायला बोलावलं होतं. जेवायच्या वेळेला ताटाभोवती फुलाची रांगोळी, शेजारी चांदीच्या समया, चांदीच्या ताटातील स्वादिष्ट पदार्थांची आकर्षक मांडणी केली होती. त्या दोघांनी टेबल अतिशय सुंदर डेकोरेट केलं होतं. उदबत्तीच्या सुवासानं मनंही पवित्र झाली होती. जेवणाला सुरुवात करण्यापूर्वी अमिताने, शुभंकर,

दीपाआत्या, सुरेशकाका, शुभंकरची बहीण नीरजा सगळ्यांचं औक्षण केलं आणि त्यांना भेटवस्तू दिल्या. "काय दिलंस ग प्रेझेंट " दीपाआत्याने नेहमीच्या भोचक स्वभावाप्रमाणे अमिताला विचारलंच. " आत्या अग 'डिनरसेट' दिलाय. " अलिकडे डिनरसेट कोण वापरतंय गं अमिता? " आणि मी कालच 'नीलेश अप्लायन्सेस ' च्या दुकानात 'एका सेटवर एक फ्री' ऑफर वाचली होती. तिथूनच आणलास की काय? काय बोलावं ते अमिताला कळेना तसं अनय म्हणाला, अग आत्या पुढे नीरजाला सुद्धा प्रेझेंट देता येईल ना म्हणून मग ही ऑफरच घेतली.

अनयचं बोलणं एकूण शुभंकरला हसू आवरेना. नीरजाला, सुरेशकाकांना दीपाआत्याचा स्वभाव चांगलाच ठाऊक होता. अनयने सांभाळून घेतलं म्हणून ठीक झालं नाहीतर पक्कानांचा घमघमाट, उदबत्यांचा सुवास, फुलांची आकर्षक रांगोळी असा सारा जामानिमा असताना साऱ्या पंगतीचा मूडच पोल्यूट झाला असता दीपाआत्याच्या खडूस बोलण्यानं.

खरंच पेपरमध्ये जेव्हा बातमी वाचली की धुकं आणि धुराने हवेतील प्रदूषणाची पातळी इतकी वाढलीये की दिल्लीचं रोजचं कामकाज तीन दिवसांसाठी बंद ठेवण्यात आलंय. हवेतलं प्रदूषण इतकं डेन्जरस झालंय की लोकांच्या जीवावर उठलंय. लागोपाठ मुंबई, पुणे, नाशिक ही महानगरंही प्रदूषणाच्या विळख्यात सापडली आहेत अशा बातम्या झळकू लागल्या चॅनेलवर, मग मनात प्रश्न निर्माण झाला की शहरं फक्त धुकं आणि धुरानेच 'पोल्यूट' झालीयेत का? की माणसांच्या वागण्याने 'मनाचं पोल्युशन' ही वाढलंय? हवा, पाणी, आवाज, इ गोष्टींचं पोल्युशन झाल्याने आपण अडचणीत आलोय हे खरंच आहे. या साऱ्या सेल्फ इन्ड्यूसड कॅलमिटीज आहेत. ज्यामुळे आपली हेल्थ आणि हॅपीनेस पोल्युटेड होतंय. फिजिकल एनव्हायरनमेंट खराब होतंय. अगदी तसंच दीपाआत्या, प्रियांकाची आई, राजीव यांच्या स्वभावाने आणि बोलण्याने कुटुंबातील लोकांचे माइंड पोल्युशन झालं आणि वातावरण गढूळ होत गेलं. जर मन पोल्यूट झालं तर शरीरही प्रदूषित होतं. पाव इंच जिभेचा तुकडा ह्यात प्रमुख रोल करत असतो.

'मनाचं पोल्युशन ' काय करतं? असा प्रश्न विचारला तर काहींना वाटतं 'फार काही नाही '. पण खरं म्हणजे ते आपलं मन प्रदूषित करतं. बहुतेक वेळा एकमेकांबरोबर राहणारी, एकाच ठिकाणी काम करणारी, नात्यांनी परस्परांशी बांधली जाणारी अशी सारी माणसं, एकमेकांबाबत चुकीचं बोलून, पाहून, ऐकून इतरांकडे आपल्या मनातील गरळ ओकूनदु सऱ्यांची मने प्रदूषित करत असतात. यासाठीच आपण आपलं मन रोजचे रोज स्वच्छ करायला हवं. मनातील किल्मिष दूर करून त्याला 'नरिश' करायला हवं नाही तर आपलं मन म्हणजे 'गार्बेज बिन ' होऊन जाईल. 'व्हिज्युअल पोल्युशन ' हे तर इतकं विषारी असतं की ते इतर पोल्युशनपेक्षा अधिक धोकादायक ठरतं असतं कारण ते तुमचा आत्माच नष्ट करतं म्हणूनच डोळ्याने पाहिलं पण त्यातलं तथ्य तपासून पाहिलं नाही तर फार मोठ्या प्रमाणात 'मनाचं पोल्युशन' होत असतं हा विचार करायला हवा. आपल्याला काय दिसतं, काय ऐकू येतं यावर आपलं जगणं ठरत नाही तर जे आपण पाहतो, ऐकतो त्यातून विवेकाने आपण जे निश्चित करतो, सत्यासत्यता पडताळून दुसऱ्याला जे देत असतो त्यावर आपलं आयुष्य अवलंबून असतं. जसं आपण एअर, नॉईज, आणि वॉटर पोल्युशन बाबत ठरवतो तसाच स्टॅन्ड आपण " मनाच्या पोल्युशन" बाबतही घेऊ शकतो. REDUCE-REUSE-RECYCLE याप्रमाणे मनाचा कोतेपणा कमी करून, चांगल्या गोष्टींना सोबत घेऊन, दुसऱ्यांची मने जिंकून आणि वाईट गोष्टी असल्या तरी त्यातून चांगल्या गोष्टी कशा शोधून काढता येतील हा विचार केला तर 'मनातलं प्रदूषण ' कमी करता येईल.

'माइंड पोल्युशन' म्हणजे काय असतं तर आपण जी निगेटिव्ह इन्फर्मेशन अँबसॉर्ब करतो ती आपल्याही नकळत आपल्या सबकॉन्शस माईंडवर, भावनांवर परिणाम करत असते. त्यामुळे आपली ऊर्जाही कमी होत जाते. त्यातून चिंता, संशय, निगेटिव्ह बिहेवियर निर्माण होतं. दिवसातून कितीवेळा आपण असा नकारात्मक विचार करतो, वागतो हे तपासून पाहिलं पाहिजे. जे आपण वाचतो, ऐकतो, बोलतो किंवा मोबाईल आणि टी. व्ही आपल्याला जे पाहायला, ऐकायला शिकवतात त्याचा परिणाम अर्थातच आपल्या वागण्यावर होतो. "माईंड

पोल्युशन' हे सुद्धा त्यातूनच होतं. पूर्वी सगळ्यांचे पगार बेताचेच होते. एकाच्या कमाईत घर नीट चालायचं. गावात किंवा ओळखीत एखादंच घर श्रीमंत असायचं बाकी सारे खाऊन पिऊन सुखी असायचे. त्यामुळे हेवेदावे-मत्सर, द्वेष, त्यामानाने खूपच कमी होतं.

आता जगात साऱ्या गोष्टींना एक अभूतपूर्व वेग प्राप्त झाला आहे. त्यात प्रत्येकजण पैसा, अधिक पैसा मिळवण्यात बिझी आहे मग दुसऱ्याचं घर, गाडी, लग्न, कपडे, पोलिशन यांच्याकडे पाहून, जेलस होऊन, वाईट बोलून मनाच्या पोल्युशनमध्ये वाढ होते आहे. जेलस शब्दांनी विषारी झालेलं वातावरण हे ऐअर पोल्युशनपेक्षा अधिक धोकादायक होतंय. लहानपणी आई नेहमी सांगायची 'दुसऱ्याच्या ताटात काय वाढलंय ते पाहू नकोस' आपल्या वाट्याला जे येतंय त्यात समाधानी रहावं'. नाहीतर नेहमीच दुःखी राहशील. जसे विषारी वायुमुळे घुसमटून लोक मरतात अगदी तसंच जहरी शब्द मनात साठत गेले की मनही गुदमरतं.

माणसाचं मन सर्जनशील असतं. त्यातून निर्माण व्हायला हव्यात कलात्मक, नाविन्यपूर्ण, विधायक अशा गोष्टी कारण त्यातूनच लाईफमध्ये सकारात्मकता येत असते. मोनालिसाचं चित्रही लिओनार्डो-दी-व्हिन्सीच्या मनात प्रथम निर्माण झालं नंतर कॅनव्हासवर चितारलं आणि कलेच्या इतिहासात अजरामर झालं तर दुसरीकडे अगदी तशाच प्रकारे 'नागासकी' आणि 'हिरोशिमा' वर झालेले अणु बॉम्बहल्ल्याचे विचार पहिल्यांदा माणसाच्या मनात निर्माण झाले आणि नंतर मानवजातीचा संहार झाला. आपणच हा विचार करायचा आहे की चांगल्या विचारांचा दरवळ लोकांच्या मनात पसरवायचा की डिस्ट्रिक्टव्ह विचारांनी लोकांची मने पोल्युटेड करून टाकायची.

आपल्या मनात सारखा विचार आणि भावनांचा फ्लो सुरु असतो. अनेक प्रकारच्या अनुभवांनी आपण समृद्ध होत असतो. आपण आपल्या एका अनुभवाने क्षणात लोकांना आनंदित करू शकतो, हसवू शकतो किंवा हिंसेची भावना देऊन भडकवू शकतो, दुःख देऊ शकतो. माणसाच्या मनातील निर्मळ, प्रांजळ, शुद्ध विचारही माणसांच्या मनातलं पोल्युशन दूर करू शकतात. स्वार्थी विचारांपेक्षा हार्मोनियस विचार हे मनाचं प्रदूषण निश्चितच कमी करू शकतात. व्हायोलन्स, डिसऑनेस्टी, ग्रीड ह्या गोष्टी आपल्या शत्रू आहेत म्हणून त्यांना

मनापासून लांब ठेवायला हवं. मनात जर युद्ध सुरु झाली तर मग ती कम्युनिटी, नेशन, इंटरनॅशनल लेव्हलवर सुरु होतात. अगदी आपल्या घरातील युद्धही घरातील शांतता भंग करतात कारण 'मनाचं पोल्युशन' घरातल्या लोकांचं मनःस्वास्थ्य नष्ट करतं. हिंसेचा ॲन्टिडोट आहे प्रेम, शांतता आणि क्षमा. म्हणूनच घरातच नव्हे तर आपल्या भोवतालीही ह्या मार्गाचा अवलंब केला तर 'मनाचं प्रदूषण' थांबवता येईल.

निसर्गात तीन ऋतू असतात. त्यानुसार वातावरण बदलत जातं. कधी ओलावा, कधी थंडगारवातावरण तर कधी कडाक्याची गर्मी. हे सहन होत नाही म्हणून आपण स्वतःच्या संरक्षणासाठी उपाय करतो. खबरदारीही घेतो. आपल्या वागण्याने दुसऱ्याच्या मनाचं क्लायमेट चांगल्या अर्थाने बदललं तर छानच पण जर लोकांचं मन दूषित होत असेल तर सावध व्हायलाच हवं. मनाचं पोल्युशनकमी करायचे असेल तर त्याच्या अगेन्स्ट रिव्होल्युशन करायला हवं. माणसाच्या मनात एक आनंदाचं झाड असतं. त्याला बुंधा असतो विश्वासाचा नि फांद्या असतात आनंद, समाधान आणि शांततेच्या. झाडं ऑक्सिजन देऊन जसं पोल्युशन कमी करतात अगदी तसंच आपण माणसंही मनातली प्रदूषणाची तीव्रता कमी करू शकतो. झाडं जशी सॉईल इरोजन थांबवतात तशीच आपणही नात्यांची मुळं घट्ट धरून ठेवू शकतो. त्यांच्यासारखंच इतरांना चांगल्या विचारांचं खाद्य आणि मानसिक सुरक्षितता देऊ शकतो. भावनिक आधार देऊ शकतो. मायेची सावली देऊ शकतो. मात्र ह्या सगळ्यासाठी मनही तसंच ट्रान्सपरन्ट आणि क्रिस्टलक्लिअर ठेवायला हवं आणि आपण मनाशी एक असा विचार करायला हवा की

Be the part of the solution

Not part of pollution

शेवटी हेच खरं की 'मन सुद्ध तुझं गोस्त हाये पृथिविमोलाची, तू चाल पुढं, तुला रे गड्या, भीती कशाची? , पर्वा बी कुणाची.

'इगो 'ला दूर ठेवा

दिवाळीच्या सणाकरिता घरातल्या सगळ्यांसाठी सोनालीने सुंदर साड्या आणल्या. गिफ्टरॅप करून त्या प्रत्येकजणीला रीतसर दिल्याही. मात्र गिफ्ट उघडल्यानंतर मीनाक्षीने तोंड वाकडं केलं. मी सावळी आहे म्हणून मुद्दामच ही केशरी रंगाची साडी दिली असं ती सर्वासमोर सोनालीला म्हणाली तेव्हा सोनालीला खूप वाईट वाटलं. तिने मीनाक्षीला खूप समजावून सांगितलं पण तिचा राग काही कमी होईना. तिने ती साडी तिथेच ठेवली आणि निघून गेली. स्वाभाविकच बाकीच्या बायकांमध्ये कुजबूज सुरु झाली "मीनाक्षीने असं करायला नको होतं. निदान साडी घेऊन टाकायची. मग नसेल वापरायची तर ठेवून द्यायची. पण असं वागायला नको. " कोणी म्हणायला लागलं की " सोनालीनेही मीनाक्षीला कोणता रंग खुलून दिसेल याचा विचार करायला हवा होता. "प्रत्येकीचं वेगळं मत वेगळा विचार. झाल्या प्रकाराचा सोनालीला खूप मनस्ताप झाला. तिने मीनाक्षीशी बोलणं बंद केलं.

इकडे मीनाक्षीसुद्धा संतापून घरी आली. दोन दिवसांनी तिचं मन, डोकं थोडं शांत झालं. ठरवलं तरी ती हा प्रसंग विसरू शकेना. सोनाली आणि ती एकाच सोसायटीत राहायच्या. रोज एकमेकांच्या समोर यायच्या. असं झालं की क्षणभर थबकायच्या, पण बोलत नसल्याने त्यांच्या रिलेशनशिपमधला तणाव वाढायला लागला. मीनाक्षीला वाटायला लागलं आपण उगाच इतके रिअॅक्ट झालो. सर्वासमोर बोलण्यापेक्षा नंतर दोघीच असताना सोनालीला आपल्याला हे सांगता आलं असतं. साडी बदलूनही घेता आली असती पण आपण 'इगो इश्यू', केला आणि इतक्या वर्षांची सोनालीशी असलेली आपली मैत्री खरं म्हणजे जावा जावा हे रिलेशन डिस्ट्रॉय झालं. सोनालीला तर रोज दुःख व्हायचं. कुणाची दृष्ट लागली. कधी अशी न वागणाऱ्या मीनाक्षीने असं का वागावं? रोज तिच्याशी गप्पा मारायची इतकी सवय झालीये आणि आता. " पण मी का बोलू? चूक तिची आहे. मला ती आवडते पण माझा सेल्फ रिस्पेक्टही

काही चीज आहे की नाही? दोघींनीही 'इगो' ठेवल्यानं नातं संपण्याच्या वळणावर येऊन पोचलं होतं.

'सुमित' आणि 'अनन्या' दोघांचं 'लव्ह मॅरेज' पहिली दोन-तीन वर्षं चांगली गेली. नंतर दोघांनाही लक्षात यायला लागलं की आपल्या आवडीनिवडी, विचार जुळत नाहीत. अनन्याला जिममध्ये जाऊन फिटनेस टिकवणं आवडायचं. तिचा भर सॅलॅडवर होता. सुमित मात्र 'फूडी' होता. त्याला स्वतःला टेस्टी रेसिपीज करायला नि खायला आवडायच्या. अनन्याचं 'तुला खाण्यावर बंधन नको आहेत ना मग तुझ्या आवडीचं खा बट यू शुड बर्न कॅलरिज'.

ते काही सुमितला जमायचं नाही. तिने केलेल्या कोणत्याही पदार्थाला तो अप्रिशिएट करायचा नाही. तिने कितीही चांगले ड्रेसेस घातले तरी तो कधी चांगल्या कमेंट्स द्यायचा नाही. त्याला व्हिडिओ गेम खेळायला आवडायचे. तिला थिएटरमध्ये ऑपेराज. हळूहळू दुरावा वाढतच गेला. तिला वाटायचं सुमित आणि मी दोघांनी मिळून ह्या बदल बोललं पाहिजे. डिसकस केलं पाहिजे. ह्यातून काही मार्ग काढायला हवा पण सुमितला कधी गरजच वाटली नाही. शेवटी अनन्या त्याला सोडून गेली. वर्षभर तिला वाटायचं की सुमितला काही वाटेल. सुमितला मात्र वाटत होतं की अनन्याने त्याच्या 'इगोलाच हर्ट केलंय. मी का फोन करू? मी का भेटू? मीच का पडती बाजू घेऊ? मी माझ्या मित्राला मिडिएटर पर्सन म्हणून आमच्या रिलेशनशिपमध्ये पॅचअप करायला का सांगू? त्याने 'इगो' मुळे आपले लग्न वाचवण्यासाठी काही केलं नाही. वर्ष दोनवर्ष वाट पाहून अनन्याने त्याला डिव्होर्सची नोटीस पाठवली तेव्हा सुमितचे डोळे उघडले. पण खूप उशीर झाला होता. आपल्या इगोमुळे सुमित अनन्याला गमावून बसला होता.

नीतीनची पत्नी रोहिणी दोन वर्षांपूर्वी अपघातात गेली. त्याचा 12 वर्षांचा मुलगा 'रणवीर' अगदी पोरका झाला. पंचेचाळीस वर्षांच्या नितीनने स्वरूपाशी रिमॅरेज केलं. तिला वीस वर्षांची मुलगी 'काव्या' आणि 16 वर्षांचा मुलगा 'आर्य' अशी दोन मुलं होती. रणवीरच

आणि स्वरूपाच नातं छान जुळलं. काव्याचं मागच्या वर्षीच स्वरूपाने लग्न करून दिलं होतं. आपल्या लघवी स्वभावाने नितीनने रणवीरलाही आपलंसं करून घेतलं होतं. मात्र स्वरूपाला आपल्या आईचं लग्न करणं फारसं पसंत नव्हतं. वरवर तिने काही विरोध केला नाही पण नितीनशी बोलायचंच नाही असा स्टॅण्ड तिने घेतला. नितीन-स्वरूपा तिला फार मोठ्या मनाने सांभाळत होते. लहान आहे. इमॅच्युअर्ड आहे. बाबाचं जाणं आणि त्यानंतर त्याच्या जागी दुसऱ्या माणसानं येणं हे काव्याला पटत नव्हतं 'आपली आई आता बदलली ' असं त्यांच्या तोंडावर बोलायलाही तिनं कमी केलं नाही. नितीन वयानं मोठा असूनही नेहमी तिच्यासमोर कमीपणा घ्यायचा. स्वतःहून फोन करायचा, मेसेज करायचा. ती राहायला आली की तिच्या आवडीच्या वस्तू आणायचा. स्वतःची गैरसोय करेल पण शॉपिंग, मूव्हीसाठी तिला गाडी, ड्रायव्हर अॅव्हलेबल करून द्यायचा. मात्र अबोला वाढतच गेला. स्वरूपाने नितीनला सांगितलं ' पुरे झालं आता तू तिच्यासमोर या पेक्षा जास्त झुकलेलं मला आवडणार नाही. ती इतकी लहान नाही की तिला नाती कळू नयेत. ' नितीनचं बोलणं बंद झालं तसं काव्याला हा स्ट्रेस सहन होईना. ती कांगावा करायची. तिला भीती वाटायला लागली की रणवीर आता घरात एक नवीन हिस्सेदार झाला. मी का म्हणून ' स्टेपफादरशी 'बोलू? त्याला मी का बटरिंग करू? माझ्यात काय कमी आहे? मी का झुकती बाजू घेऊ? काव्या स्वतःच्या 'इगो' ला इतकं कुरवाळत बसली की तिने स्वतःचंच नव्हे तर दोन्ही फॅमिलींचं मनस्वास्थ्य पूर्णपणे खराब करून टाकलं.

'सेल्फ एस्टीम ' प्रत्येक व्यक्तीला असणं नेसेसरी आहे पण 'इगो' मात्र रिलेशनशिपला पूर्ण उध्वस्त करतो. 'इगो' प्रमाणात असला तर ठीक पण तो प्रमाणाबाहेर असला तर रिलेशनशिपमध्ये स्ट्रेस येतो. हळूहळू दुरावा इतका वाढत जातो की नाती उसवायला लागतात. कोणी सुरुवात करायची, कोणी झुकायचं ह्या प्रश्नातच सारेजण गुंतून पडतात. नाती मात्र गमावून बसतात. मोठ्या मनाने माफ करता येणंही जमायला हवं. 'Ego ' बाबत असं म्हणतात की skip the 'E ' and let it "Go ". नितीनने काव्यावर प्रेम केलं पोटच्या मुलीसारखं, अगदी 'इगो ' बाजूला ठेवून पण काव्याने त्याच्या सेल्फ रिस्पेक्टचा अंत पाहिला. माणसाच्या नात्याचा अंत हा नैसर्गिक नसतो तर 'इगो' मुळे त्याची हत्या होत असते.

मनातून तर मीनाक्षीला वाटत होतं की सोनालीबद्दल आपण फारच रिअॅक्ट झालो पण 'ego' या तीन अक्षरांनी तिला आपल्या मनातलं सांगण्यापासून परावृत्त केलं. मैत्रीत जर 'इगो' आडवा आला तर ती संपू शकते. आपण इनिशिष्टिव्ह घ्यायला हरकत नाही. 'फ्रेंडशिप' संपवण्यापेक्षा 'इगो' संपवणं जास्त श्रेयस्कर आहे काही जण समजतात की मी असा वागलो कारण हा माझ्या पर्सनलिटीचा 'अॅटिट्युड' आहे and I want to show it पण त्यांनी हे समजून घ्यायला हवं की 'अॅटिट्युड' तुमचं इतरांपासून असलेलं वेगळेपण जगाला दाखवतं पण 'इगो' तुम्हाला इतरांपासून एकटं पडतो. 'इगो' सोडून द्यावा कारण आपण ज्याच्यांवर प्रेम करतो

त्यांना सोडून देण्याची वेळ कधीही येऊ नये. खरंच माणूस किती 'स्ट्रेन्ज' असतो नाही त्याला आपल्या ज्ञानाबद्दल अहंकार असतो. इगो असतो पण त्याला आपल्या इगो बद्दल मात्र नॉलेज नसतं.

सगळ्यांची गल्लत होते ती 'सेल्फ रिस्पेक्ट' आणि 'इगो' मध्ये 'मीनाक्षी' साड्यांच्या प्रसंगात अॅग्रेसिव्हली रिअॅक्ट झाली आणि तिने सोनालीला हर्ट केलं त्यावेळी ती 'इगो' सांभाळत होती पण त्या वेळीच जर ती स्टेबल राहिली असती आणि सोनालीबद्दल तिने विश्वास बाळगला असता तर तेव्हा तिने स्वतःचा 'रिसपेक्ट' सांभाळला असं म्हणता आलं असतं. 'इगो' पेटायला लागला की त्याला सांगावं की 'बाबा रे मी बिझी आहे. मला तुझ्यासाठी वेळ नाही'. 'इगो' ही तुमची रिअल इमेज नसेल तर ती 'सेल्फ इमेज' असते. तो तुमचा 'सोशल मास्क' असतो. तुम्ही हा रोल करत असता म्हणूनच तुम्ही तुमच्या 'इगो' ला तुम्ही कंट्रोल करायला हवं. इगोमुळे तुमचं टॅलेंट नष्ट होतं. 'इगो' हा डोळ्यात गेलेल्या 'डस्ट' सारखा असतो. जोपर्यंत आपण डोळ्यातले धुळीचे कण क्लीअर करत नाही तोपर्यंत आपल्याला स्पष्ट दिसत नाही अगदी तसंच सुमितच्या बाबतीत झालं. त्याने 'इगो' ची धूळ मनावरून झटकली असती तर त्याला स्वतःच आणि अनन्याचं जग स्पष्ट दिसलं असतं आणि तो आपल्या नात्याला न्याय देऊ शकला असता.

'इगो' हा स्वतःला सांभाळतो. पण नातं मात्र इतरांसाठी जपलं जात. 'इगो' हे माणसाचं आऊटवर्ड रेकगनिशन असतं. तर नात्यात आंतरिक सत्य असतं. 'इगो' चं जीवनाकडे 'कॉम्पीटिशन' म्हणून पाहतो तर नात्यांमधील प्रेम, नात्यांमधील आत्मा लाईफकडे 'गिफ्ट' या नजरेने पाहतो. 'इगो' बाहेरच्या जगाकडे पाहत वाढत जातो तर नातं आपल्याला स्वतःत डोकावून पाहायला शिकवतं. 'इगो' मुळे इतरांच्या मनाला आपण वेदना देतो. जखम करत असतो मात्र 'नातं' त्या वेदना दूर करतं. त्या जखमांना भरून काढतं. 'इगो' ला जर आपण सोडू शकलो नाही तर इतर लोक आपल्याला सोडून जातील हे लक्षात ठेवा. दोन पावलं आपण पुढे आलो आणि नात्याला सन्मान द्यायचा असं ठरवलं तर 'इगो' हा तुमचं स्वतःच सव्हियव्हल, प्लेझर आणि दुसऱ्याच्या प्रगतीला रोखणारा असतो. तो तुम्हाला स्वार्थी बनवतो. फक्त स्वतःच्या आकांक्षांना खतपाणी घालतो. मराठीत म्हटल्याप्रमाणे व्यक्तीने 'विनयशील' असलं पाहिजे. 'इगो' पेक्षा नाती जास्त अनमोल असतात. अल्बर्ट आइनस्टाईन म्हणतात की 'ज्ञान अधिक असेल तर अहंकार कमी असतो आणि ज्ञान कमी असलं की अहंकार व्यक्तीला नष्ट करतो.

'इगो' हे माणसाच्या जीवनातील एक पान आहे. त्यामुळे चुका होत असतात. नाती तुटण्यापेक्षा ते पान फाडावं. पान जे आपल्या आयुष्याचं पुस्तक आहे. ते म्हणजे आपलं नातं ते जपायला हवं. एका पानासाठी पूर्ण पुस्तक कधी गमवायचं नसतं. आपलं 'इगो' बाजूला ठेवून मीनाक्षी, काव्या आणि सुमितने नाती जपण्यात 'इनिशिएटिव्ह' घेतला असता तर ते तिघं आपली नाती फुलवू शकली असती. नातं टिकवायचं असले तर दोघांनी 'इगो' सोडायला हवा. नाहीतर त्यात इनव्हॉल्व्ह सच्ची आणि इमॅजनरी दोन्ही व्यक्ती होरपळून निघतात. लिंबाचा रसाचा एक थेंब दूध नासवून टाकतो अगदी तसाच माणसाचा इगोही असतो म्हणून नातं जपण्यासाठी सिमिलरिटीजना अॅप्रिशिएट करावं आणि डिफरन्सेसचा आदर करावा. लक्षात ठेवा "Ego is just a small three letter word which can destroy a big twelve letter word called relationship" म्हणून इगोला दूर ठेवा.

'नो हरी नो वरी'

आज मध्यरात्रीपासून पाचशे आणि हजारच्या जुन्या नोटा बंद होणार ही बातमी ज्या दिवशी चॅनेलवरून कळली तेव्हापासून बँकांच्या बाहेर नोटा डिपॉझिट करण्यासाठी आणि एक्सचेंज करण्यासाठी एकच गर्दी उसळली होती. घाई न करता पाच सहा दिवसांनी बँकेत जाणारे लोक जसे होते तसेच रात्रीपासून पेट्रोल भरणारे, दुसऱ्या दिवसापासून म्युनिसिपल टॅक्स भरणारे, सोन्याचे दागिने विकत घेणारे आणि अर्थातच बँकेतून ताबडतोप पैसे एक्सचेंज करण्याची घाई करणारे लोकही होतेच. एका बँकेत दर्शनी भागात सुरेख हॅन्डराइटिंगमध्ये एक छोटासा सुविचार लिहिला होता "patience is bitter, but its fruit is sweet". लहानपणी ससा कासवाची गोष्ट ऐकली होती. घाई करणारा ससा जिंकू शकत नाही कारण तो ओव्हर कॉन्फिडन्ट होतो आणि कासवला मात्र माहीत असते की आपण वेगाने पळू शकत नाहीम्हणून ते नियोजनपूर्वक रेस जिंकू शकतं. "Slow and steady wins the race" हे मनात लहानपणापासून पक्कं बिंबवलेलं असतं. पण प्रत्यक्ष डेली लाईफमध्ये मात्र रांग कसलीही असो सिनेमाच्या तिकिटांची असो किंवा नोटा एक्सचेंज करण्यासाठीची असो, रांगेत उभी असलेली माणसं अत्यंत अस्वस्थ असतात. त्यांची अस्वस्थता त्यांच्या हातातल्या की-चेन फिरवण्यावरून नाहीतर सरळ उभे न राहता रांगेतच वाकडं तिकडं उभं राहण्यातून कळते. रांगेत उभं राहिल्यावर दर ३-४ मिनिटांनी रांग पुढे का सरकत नाही यासाठी डोकावून पाहण्यातून समजते. थोडा वेळ पेशन्स असतो पण हळूहळू तो कमी होतो. मग रांगेतल्यांशी बोलणं ई. गोष्टी सुरु होतात. प्रत्येकाला घाई असते.

शाळेत टीचर्स मुलांना शिकवतात, बाहेर गेल्यानंतर पॅरेन्ट्स मुलांना सांगतात की 'तुझी टर्न येई पर्यंत थांबायचं' पण असे अनेक प्रसंग पहायला मिळतात जिथे आपली टर्न येईपर्यंत वाट पाहण्याचा पेशन्स मोठ्या माणसांमध्ये दिसून येत नाही. 'नो हरी नो वरी' ह्या सूत्राचा विसर पडलेला दिसतो.

मुंबईच्या लोकल ट्रेनमध्ये हमखास दिसणारं दृश्य म्हणजे तीन सीटच्या जागी चार जणांनी बसणं आणि दोन सीटच्या मध्ये उभं राहतानाच बसलेले लोक कोणत्या स्टेशनला उतरणार हे विचारून त्यांच्या उठण्याची वाट पाहणं. हे तरी ठीक आहे कारण प्रवास रोजचा आणि बराच वेळखाऊ असतो, त्यामुळे दमणूक होते मात्र परदेशातल्या 'क्यूबज' अर्थात अंडरग्राऊंड ट्रेनमध्ये प्रवास करताना ट्रेन आल्यावरही जोपर्यंत अँटॉमॅटिक दरवाजा उघडत नाही तोपर्यंत नेमून दिलेली यलो लाईन कोणीही क्रॉस करत नाही. सीट मिळावी म्हणून कोणी दुसऱ्याला ढकलत नाही, चेंगराचेंगरी करत नाही. प्रेग्रंट स्त्रिया, लहान बाळ असल्याने बाबागाडी घेऊन जाणाऱ्या आया किंवा सिनियर सिटिझन्स हसतमुखाने उभे असतात. तुम्ही त्यांना सीट ऑफर केली तरी अदबीने आणि हसऱ्या चेहऱ्याने नकार देतात कारण उगाच घाई नसते आणि पेशन्स खूप असतो. असे वाटते की त्यांना हे रहस्य कळलेले असते की "patience is not the ability to wait, but the ability to keep good attitude while waiting".

काही हॉटेल्समध्ये, सार्वजनिक ठिकाणी, आणि काही लग्नाच्या पंक्तीत लोकलच्या गर्दीपेक्षासुद्धा वॉईट दृश्य दिसतं. जेवणाऱ्या लोकांसाठी मांडलेल्या खुर्च्यांवर जागा पटकावणं हे पहिलं टास्क असतं. ज्यांना जागा मिळत नाही ते तुमच्या मागे उभे राहतात. तुमचं जेवण कधी आटोपतं याची वाट बघतात. जेवणाऱ्या माणसाचा घास मग घशातच अडकून जातो. कोणाला ऑफिसात जायची घाई असते, कोणाला घरी जायची, तर कोणाला बरीच कामं असल्याने वेळ नसतो. अशावेळी सर्वांना जेवायला घालून सगळ्यात शेवटी जेवणाऱ्या आईने भूक लागली म्हणून कधी पहिल्यांदा जेवायची घाई केल्याचं आठवत नाही.

आजकाल कौन्सिलिंगला आणणाऱ्या पॅरेन्ट्सचं आपल्या मुलांच्या बाबत पाहिलं वाक्य असतं, 'ही फार हायपर आहे'. मात्र असे म्हणणारे आई-बाबा स्वतः किती घाईत असतात हे त्यांनी क्वचितच पाहिलेलं असतं. घाई न करता संयमाने वागण्याचे धडे घरातून बालपणापासूनच दिलेले असतात, पण मोठं झाल्यावर मात्र सहजपणे संयमाचा विसर पडलेला दिसतो. 'अति घाई संकटात नेई ' हेही तितकंच खरं आहे. हायवेवर धावणाऱ्या ब्रँडेड गाड्यांमध्ये हे हमखास दिसतं. दुसऱ्या गाडीने आपल्यागाडीला ओव्हरटेक करण्याचा प्रयत्न केला तर आपल्या गाडीपेक्षा मोठ्या गाडीला जाण्यासाठी जागा देणं ही 'संस्कृती ' असते. माझी

गाडी तुमच्यागाडीपेक्षा उत्तम पळते म्हणून वेगाने, घाईने गाडी पळवणे म्हणजे 'प्रकृती' असते आणि गाडीला साईड न देता अडवणूक करणे म्हणजे 'विकृती' असते हे माहित करून घ्यायला हवं. जशी घाई नको तशीच संयमी प्रवृत्ती खूप महत्वाची म्हणूनच असं म्हणतात की "The hardest test in life is having the patience to wait for the right moment "

घाईमध्ये कधीकधी 'स्वार्थही ' दडलेला असतो. मला पहिल्यांदा मिळाले पाहिजे. माझे काम पहिल्यांदा झाले पाहिजे, मी आणि माझे ह्या संकुचित विचारांचा प्रारंभ या घाईतूनच होतो. लहानपणी सणावाराला जेव्हा देवाला नैवेद्य दाखवायचा असायचा तेव्हा वाटायचं देव किती भाग्यवान, सगळ्यात पहिले तो खाणार. भाबडेपणाने मी आईला विचारलं सुद्धा होतं 'देवाच्या भाग्याविषयी' तर आई म्हणाली " अग देव तुझ्यावर खूप माया करतो म्हणून देव आधी खाऊन बघतो की स्वयंपाक कसा झालाय? म्हणजे तुला छान चव लागायला हवी न? . " तेव्हा ते किती समजलं ठाऊक नाही, पण देव एकाजागी इतका शांत कसा बसू शकतो? . एवढा पेशन्स त्याच्यात कुठून आलाय? हे मात्र नक्कीच कोडं वाटायचं.

आयुष्यात प्रत्येक गोष्ट आपल्याला हवी तशी आणि हवी तेव्हाच मिळत नसते. काही वेळेला गोष्टी कधी घडून येतील हे आपल्यालाही सांगता येत नाही आणि हे समजणं आणि वस्तुस्थिती मान्य करणं या गोष्टी घाईमुळे नाहीतर पेशन्समुळेच येत असतात. पेशन्स ठेवला तर मात्र ग्रेट घडून येत असतं कारण 'पेशन्स ' हे शहाणपणाचे लक्षण आहे.

अगदी आपल्या हृदयाचे ठोके, त्याची स्पंदनं सुद्धा आपल्याला घाई नको पेशन्स हवा हेच शिकवतात. आशा-आकांक्षांचा वारू फार वेगाने दौडवू नये कारण, त्या घाईने बरेचवेळेला आपण जे ठरवलेले असते त्याला पुरेसा वेळ देत नाही आणि मग हवे तसे रिझल्ट मिळत नाहीत. ' पेशन्स' ही एक अशी अँबिलिटी आहे की ज्यामुळे आपण आपल्या इच्छा थोड्या काळासाठी थांबवू शकतो, पण असा संयम फार क्वचित्त दिसतो. असं असलं तरी तो प्रेशियस असतो हे सर्वमान्य आहे.

आपण विविधरंगी फुलपाखरू पकडण्याच्या नादात कितीतरी लांबवर निघून जातो ते आपल्याला कळतही नाही. इतकं करून ते फुलपाखरू आपल्या ओंजळीत येईल असं काही होत नाही. मग हताश होऊन, थकून भागून आपण शांतपणे हिरव्यागार गवतावर बसतो आणि काहीच मिनिटात अगदी अलगद ते फुलपाखरू आपल्या खांद्यावर येऊन बसतं असंच असतं लार्डफ, या फुलपाखरासारखं. जगात यशस्वी होणाऱ्या माणसांमध्ये 'पेशन्स', 'परसिस्टन्स' आणि 'परस्पिरेशनचा' सुरेख मिलाप असतो. फुलपाखरू आपल्याला तेच शिकवतं.

काळ्याभोर मातीत 'बी' पेरलं की त्याला कोंब फुटायलाही वेळ द्यावा लागतो. कितीही घाई केली तरी त्याचं रुजणं फार आवश्यक असतं, महत्वाचं असतं कारण त्यातून त्या बीजाचं मातीशी नातं तयार होत असतं. आपल्या आयुष्यातही अपवादात्मक स्थिती वगळता, नको इतकी घाई करून गोंधळ करण्यापेक्षा पेशन्सने काम केलं तर निश्चितच चांगलं होऊ शकतं. तरुण मुलांना सिनियर्सबरोबर काम करताना ह्या क्वालिटीचा खूप छान उपयोग होऊ शकतो.

रस्त्यावरचा 'रेड सिग्नल' आपल्याला थांबायला शिकवतो कारण नाहीतर अपघात होऊ शकतो तसाच संयमही बरेच अपघात टाळू शकतो. पेशन्स म्हणजे बसून राहणे, वाट पाहणे नव्हे तर ते पुढच्या परिस्थितीचा अंदाज घेणे असते. म्हणजे काट्याकडे पाहणे पण ते पाहताना त्याआडचा लालचुटुक गुलाब दिसणे. रात्रीकडे पाहणे आणि दिवसाचा सोनेरी प्रकाश दिसणे. निगेटिव्ह गोष्टी होत असतानाही पॉझिटिव्ह अँटिड्यूड ठेवायला शिकवतो तो असतो 'पेशन्स'. म्हणूनच हा विश्वास मनाशी नक्कीच ठेवायला हवा की

Every bad thing turns into a good thing, in the end it's a matter of patience. Just wait for the right moment.

'दिवाळी आकाशाच्या नक्षत्रांची'

'दिवाळी आकाशाच्या नक्षत्रांची
पणत्या निरांजनाच्या प्रकाशाची
लक्ष दिव्यांनी उजळणाऱ्या आशेची
मनातील साऱ्या इच्छांच्या पूर्ततेची '

ह्या कवितेच्या ओळी ग्रीटिंगवर वाचल्या आणि जिची इतकी आतुरतेने आपण सारेजण वाट पाहतो ती दिवाळी हसत, नाचत चक्क दाराच्या उंबरठ्याला ओलांडून घरात प्रवेश करती झाली. घरांसमोर गेरूचा लाल चौकोन, त्यात सजलेली रंगीत रांगोळी, त्यावर कलात्मकतेने ठेवलेल्या निरामय तेजाने सारं वातावरण उजळून टाकणाऱ्या पणत्या, घराच्या बाल्कनीला चमचमणाऱ्या, उघडझाप करणाऱ्या इलेक्ट्रिक माळांची केलेली सजावट तर कधी पारंपरिक आकाशकंदिल, चांदणी आणि चिमुकल्या आकाशकंदिलांची सजावट अशी खूप सारी रूपं खुलून दिसताहेत. घराघरातून चकल्या, लाडू, शेव, शंकरपाळ्यांसारख्या मिष्टान्नाचा सुवासही दरवळतोय. लहानांपासून थोरांपर्यंत साऱ्यांच्या मुद्रा अभ्यंगस्नानाने नि उटण्याच्या स्पर्शाने सुखावल्या नि प्रसन्न दिसताहेत. वातावरणात आहे उत्साह, खुशी, आनंद, चैतन्य. सगळेजण कसे हसरे आणि उत्सुक वाटताहेत.

दिवाळीचे पाच दिवस आपण सगळे जण त्यांच्या वैशिष्ट्यपूर्ण पद्धतीने साजरे करणार. दुष्ट प्रवृत्तींवर सुष्ट वृत्तीचा विजय होईल. वसुवारसला गाय -वासरू ह्यांची पूजा होईल. गोधनाप्रती केलेली ही कृतज्ञता पूजाच असेल. धनत्रयोदशीला 'धन्वंतरीचे' पूजन होईल. नरकचतुर्दशीला दीपावलीच्या मंगल पर्वाची सुरुवात होईल. अश्विन वद्य अमावस्येला लहानथोर, साऱ्यांच्या घरात, दुकानात, ऑफिसात, पेढ्यांवर घरातलं सोनं, नाणं, रोकड, आरोग्यलक्ष्मीची पूजा होईल. फटाक्यांची अतिशबाजी होईल. साडेतीन मुहुर्तातल्या एका सुयोगाला अर्थात पाडव्याला नवीन गोष्टींचा शुभारंभ होईल. यमद्वितीयेला भाऊबीजेतून भावाबहिणीच्या उत्कट प्रेमाची साक्ष पटेल. अशा ह्या आनंदोत्सवात सारेजण हिरीरीने सहभागी होतात कारण उत्सवांची महाराणी असणाऱ्या दिवाळीचं हे वर्षानुवर्षांपासून चालत येणारं मोहक रूप आहे.

सहज मनात विचार आला की दिवाळी थोडी वेगळ्या प्रकारेही साजरी करता येईल नाही का? नकारात्मक विचारांच्या अंधारावर सकारात्मक विचारांचा विजय प्राप्त करता येतो हे शिकवणारी दिवाळी फक्त गोडधोड मिष्टान्नावर ताव मारून आणि कानठळ्या बसवणारे फटाके फोडून साजरी करायला हवी असे नाही. सगळ्या वातावरणाला धूर आणि वासाने प्रदूषित करण्यापेक्षा काहीजण साजरी करताहेत 'ग्रीन दिवाळी'. पर्यावरणाला पूरक अशी ही दिवाळी सेलिब्रेट करताना इलेक्ट्रिक दिव्यांपेक्षा 'पणत्या' वापरण्यावर त्यांचा भर आहे. त्यातून वीज तर वाचेलच शिवाय पणत्यांच्या प्रकाशाचं विलक्षण सौंदर्य अनुभवता येईल आणि हे नक्कीच पटण्यासारखं आहे. आनंद घेणं याचा अर्थ भरमसाट फटाके उडवून अक्षरशः पैशांचा धूर उडवणं हे शहाणपणाचं कसं ठरू शकेल कारण फटाक्यांच्या आवाजाने आणि धुराने लहान मुलं, वयोवृद्ध आणि प्राण्यांना त्रास होतोय. 'इकोफ्रेंडली दिवाळी' साजरी करताना जबाबदार नागरिकाचं कर्तव्य करणं हे त्यांना जास्त महत्वाचं वाटतं. या विचारप्रवाहाचाही आदर व्हायला हवा.

दिवाळी सेलिब्रेशन थोडं वेगळ्या पद्धतीने करण्यासाठी पाच महत्वाच्या गोष्टी आम्ही करणार आहोत असं एका यंगस्टरनच्या ग्रुपने सांगितलं तेव्हा त्या विचारात जाणवत होती वैचारिक बदलाची नांदी. कारण त्यांची पहिली स्टेप होती स्वयंपाकघरातला प्रवेश. जिथे घरातली स्त्री स्वादिष्ट स्वयंपाक करते तिथे तिला छोट्या छोट्या कामात मदत करणं. त्यातून

त्या स्त्रीच्या चेहऱ्यावर फुलणार आहे एक प्रसन्न स्मित हास्य. दुसरी पायरी होती बाजारात जाऊन ताजी फुलं आणून फ्लॉवरपॉटमध्ये सजवायची. घराला नववधूसारखं सजवायचं. कारण ते आमचंही घर आहे. तिसरा विचार होता या सुट्टीत कॉफी करून वडिलांना द्यायची आणि काम नसतानाही सहज म्हणून त्यांच्याशी गप्पा मारायच्या. आम्ही बहुतेक वेळेला आमच्या फ्रेंड्सबरोबर नाहीतर पैसे कमवण्यात बिझी असतो. फार क्वचित पॅरेनट्सशी मोकळेपणाने बोलायला वेळ मिळतो. मुद्दाम फॅमिलीमेंबर्स आणि नातेवाईकांना बोलवायचंय कारण रोजच्या फास्ट पेसच्या आयुष्यात त्यांच्याशी बोलायलाही वेळ मिळत नाही. आम्ही त्यांना 'मिस' करतोय हे सांगायचं असंही ठरवलंय हा विचारही सुखावह वाटला.

आम्हाला वाटतंय दिवाळीचा आनंद लुटताना तो द्विगुणितही करावा. आपण फटाके विकत आणतो त्यात कितीतरी पैसे खर्च करतो पण ज्यांना साधा एक फटाकाही विकत घेता येत नाही त्यांच्यासाठी नवे कपडे विकत घेऊन दिले तर त्यांनाही आनंद मिळेल. आम्हाला किमान एका व्यक्तीच्या चेहऱ्यावर हसू निर्माण करता येईल. 'नुसतं एकाने करून काय होणार' असं वाटणाऱ्या लोकांना हे समजून घेता येईल की जसा एका दिव्याने दुसरा दिवा लागतो आणि आसमंत उजळू शकतो तसाच दृष्टिकोन माणसाला आनंद देण्याच्या बाबतीत ह्या गुपचा आहे.

लास्ट बट नॉट लीस्ट अतिशय महत्वाचा विचार आणि कृती म्हणजे 'फटाक्यांपासून मुक्त दिवाळी' हा विचार प्रस्तुत करणं. किमान 5 व्यक्तींनीतरी ह्या विचारांची कास धरावी असा आग्रह धरणे. ह्या तरुण मुलांच्या गुपचा दिवाळी साजरा करण्याचा हा साधासाच पण क्रांतिकारक विचार नक्कीच कौतुकास्पद आहे.

काही घरात दिवाळीच्या निमित्ताने असणाऱ्या सुट्टीत संपूर्ण कुटुंब पारंपारिक पद्धतीने दिवाळी साजरी करण्याच्या वर्षानुवर्षांच्या रितीला पूर्णपणे बाजूला सारून निसर्गाच्या सहवासात राहावं असा विचार करताहेत. ट्रीपला देशात किंवा परदेशात जाण्याचीही पद्धत आता दिसतेय. आवाज, प्रदूषण, पैशाचा अपव्यय यापेक्षा प्रसन्न, शांत ठिकाणी जाऊन कुटुंबातील आपल्या लोकांबरोबर चांगला वेळ व्यतीत करावा असाही कल सध्या जाणवतोय. काही जणांना या मोकळ्या वेळात नात्याला दृढ करण्याची खूप छान संधी आपल्याला मिळते असंही वाटतं.

सणांकडे पाहण्याचा एक दृष्टिकोन आहे तो म्हणजे सामाजिक बांधिलकीचा. ज्या घराने घरातल्या सदस्यांना जीवन जगण्यासाठी काही मूल्ये दिली आहेत आणि ती मूल्ये आपल्या वागण्यातून, विचारातून पुढच्या पिढीत रुजत जावी यासाठी अशा व्यक्ती, अशी माणसं, कुटुंब ह्या दिवाळीचा आनंद वेगळ्या पद्धतीने इतरांपर्यंत पोहोचवताहेत. जिथे अनाथालयात पोरकी मुलं आहेत, वृद्धाश्रमात मुलांशिवायचे पोरके असलेले आई वडील आहेत, कॅन्सर, एड्स सारख्या दुर्धर आजाराने ग्रस्त असणारे दुर्दैवी लोक आहेत, गरीब, अंध, अपंग, बेरोजगार आहेत अशा संस्थेमध्ये जाऊन ही माणसे नवे कपडे, मिठाई नेऊन देतात.

काही जागरूक पालक मुलांना कुंभारवाड्यात बनवल्या जाणाऱ्या पणत्या कशा तयार होतात ते पाहायला घेऊन जाताहेत. काही ठिकाणी खास मुलांसाठी किल्ले बनवणं, उटणं तयार करणं, रांगोळ्या काढणं, आकाशकंदिल तयार करणं ह्या गोष्टी शिकवणाऱ्या कार्यशाळा भरवल्या जातात. तर काही ठिकाणी 'एक करंजी मोलाची' ह्या सारखे गरीबांना फराळ मिळावा म्हणून अनोखे उपक्रम राबवले जाताहेत. घरच्या स्त्रीला या वर्षी चेंज मिळावा, थोडा आराम मिळावा म्हणून काही कुटुंबात बाजारातून फराळ विकत आणला जातोय.

दिवाळीचा सण भारतात सर्वत्र आनंदाने साजरा होतो पण त्यातही प्रत्येक राज्याचं काही वेगळेपण असतच. राम अयोध्येलापुन्हा परतलेते ह्याच काळातया मुळे उत्तर प्रदेशातही दिवाळीला विशेष महत्व प्राप्त झाले आहे. पंजाब, हिमाचलप्रदेश, बिहारमध्ये दिवाळीची सुरुवात दसऱ्याच्या रामलीलेपासूनच होते. तिथे लक्ष्मीपूजनाच्या वेळी दुधाने भरलेल्या ग्लासमध्ये चांदीचं नाणं टाकून त्या दुधाचं शिंपण घराला केलं जातं. पूर्व भारतात घर प्रकाशाने उजळून दरवाजे मुद्दाम उघडे ठेवतात जेणेकरून लक्ष्मीने घरात प्रवेश करावा. पश्चिम बंगाल, ओरिसात पूर्वजांप्रती आदर व्यक्त करण्यासाठी दीपावली साजरी केली जाते. गुजरातेत रात्रभर तुपाचा दिवा लावून ठेवण्याची पद्धत आहे आणि त्यातून तयार झालेलं काजळ डोळ्यात घालतात. दक्षिणेकडे तांदळाच्या ओल्या पिठाने अप्रतिम रांगोळी घालतात. आंध्रात हरिकथेचा नृत्य पदन्यास तसंच सत्यभामासाठी विशेष प्रार्थना म्हटल्या जातात. संपूर्ण भारतात वेगवेगळ्या राज्यात वैशिष्ट्यपूर्ण पद्धतींनी दिवाळी साजरी होते पण त्यामागचा हेतू असतो फक्त आनंदाचा.

दिवाळीसारखे मंगल सण साजरे करण्याची पद्धत हळूहळू बदलतेय. विचारात, मानसिकतेत, आणि कृतीत बदल होतोय. तरीही हे नक्कीच की या सण उत्सव साजरं करण्यात मनात एकच विचार असतो. घरातलं, मनातलं, नात्यातलं अज्ञान, गैरसमज, राग, तिरस्कार, ईर्ष्या दूर व्हावी आणि एक हर्षोउल्हासाचं, सुखाचं, चैतन्याचं वातावरण निर्माण व्हावं. प्रेमाने नाती दृढ व्हावीत. ज्या दिवाळीला विष्णूने लक्ष्मीच्या केलेल्या मुक्ततेची, कृष्णाने नरकासुराच्या केलेल्या वधाची, पांडवांच्या पुनरागमनाची, रामाच्या तेजस्वी विजयाची, विक्रमादित्याच्या राज्याभिषेकाची लखलखती परंपरा आहे ती दिवाळी जर असे बदल घेऊन येत असेल तर हे शुभसूचक ठरणारं आहे.

ज्या भारतात वेगवेगळ्या जातीधर्माचे, वंश वर्गाचे, भाषा-संस्कृतीचे लक्षावधी लोक राहतात अशा बहुपेडी व्यक्तिमत्त्वाच्या लोकांच्या जीवनात ही दिवाळी भविष्याची आश्वासकता देते. पुढे नक्कीच काही चांगले घडेल अशा विश्वास देते. छोटीशी पणती असली तरी तिचा हळूवार प्रकाश वाट दाखवतो आणि पुढे चालत राहण्यासाठी आयुष्यात तेवढाही प्रकाश पुरेसा असतो हे सांगते दिवाळी. एका दिव्याच्या ज्योतीने दुसरी ज्योत पेटवता येते. जशी दिव्यांची आवली तयार करते दीपावली तसंच विविध पद्धतीने दिवाळी साजरी करतानाही त्यात सकारात्मक विचारांची एक देदीप्यमान प्रकाश रेषा सर्वांना एकत्र घेऊन जात असते म्हणून तिचे स्वागत करायलाच हवे.

'गॉसिपला म्हणा बाय बाय'

रायन आपल्या आई बरोबर नुकताच 'सी बर्ड ' कॉम्प्लेक्समध्ये राहायला आला होता. तो त्या बदललेल्या घरात आणि कॉलेजमध्ये तो अजिबात खुश नव्हता. डॅडना सोडून त्याची आई आणि तो वेगळे राहत होते. कॉलेजचा ग्रुप नवीन. अजून कोणाशी फार ओळखही झाली नव्हती. जेव्हाही घराचा विषय निघायचा तेव्हा तो बोलणं अॅव्हॉईड करायचा नाहीतर तिथून निघून जायचा. आपले मॉम-डॅड सेप्रेट राहतात हे सांगताना त्याला ऑकवर्ड फील व्हायचं. मात्र मागच्या आठवड्यात त्याने आपल्या ग्रुपमधल्या मुलांच्या कमेंट्स ऐकल्या आणि तो पार कोसळला. हेतल म्हणत होती, 'अरे उसके पॅरेन्ट्स सेप्रेट हो गये हैं। पता नही वो बेचारा क्या फील कर रहा होगा? आणि सौरभ तिला म्हणाला तू क्यों इतनी सेंटी हो रही है उसके लिये? कहीं उसके प्यार में तो नही? दोघांचे हे बोलणे तर त्याने ऐकलंच पण सायराला जेव्हा निकी म्हणाला त्याचा आईचं काही अफेअर असेल म्हणून डिव्होर्स झाला असणार. संतापून रायन त्याच्या अंगावर धावून गेला आणि त्याने नीकीला जोरजोराने मारहाण सुरु केली.

गरिमा आणि रिधिमा दोघी जुळ्या बहिणी नुकत्याच मेडिकलसाठी अॅडमिशन घेतल्यावर हॉस्टेलला शिफ्ट झाल्या. त्यांची माँ एकदम एकटी पडली. चाळीशीच्या आसपास असलेली रेवती तिच्या मैत्रिणी बरोबर एका कार्यक्रमाला गेली होती. तेव्हा घरगुती गेटटूगेदरमध्ये सारंगने तिला पाहिलं. रेवतीसारखाच तोही चार वर्षांपूर्वी आपली लाइफ पार्टनर मीराला गमावून बसला होता. दोघेही सारख्याच एकाकीपणात सापडले होते. पतीच्या मृत्यूनंतर गेल्या आठ वर्षांपासून रेवतीने मिहीरच्या छोट्याशा बिझिनेसला सांभाळून मुलींना वाढवले. सारंगही त्याच्या मुलाला म्हणजे नचिकेतला मीराच्या मृत्यूनंतर जीवापाड जपत होता. त्याने रेवतीसमोर लग्नाचं प्रपोजल मांडलं. आपली मुलं या बदलला, निर्णयाला समजून

घेतील का याची दोघांनाही खूप धाकधूक होती. यंग जनरेशनची मतं अशा बाबतीत खूपच मॉडर्न असतात पण आपल्या आई वडिलांच्या बाबतीत वेळ आली की मात्र बिथरतात मुलं.

दुसऱ्याच्या बाबतीत अँग्रेसिव्हली वाद घालणं सोपं वाटतं पण गरिमा आणि रिधिमा दोघींनी ही गोष्ट समजून घेतली. त्यांच्या आजीने त्यांना बोलावून सांगितलं की तुम्हाला आज एज्युकेशनच्या निमित्ताने माँ पासून दूर जावं लागलं. कधीतरी लग्न होऊन आणखी दूर जाल. तुझे पप्पा तुम्ही लहान असतानाच वारले. त्यानंतर तिने एकटीने आयुष्य काढलंय आता तिने एकटीने का जगायचं. तिलाही आनंदी राहण्याचा, भरभरून जगण्याचा अधिकार आहे. आपल्या माँ ला आनंदी ठेवण्यासाठी तुम्हालाच पुढाकार घ्यावा लागेल. आठवडाभर रेवती आणि दोन्ही मुली बोलत होत्या. सारंग बरोबर पुढचे आयुष्य रेवतीने जगावं हे त्यांना पटलं. सारंगच्या नचिकेतला हे पचवणं खूप जाड गेलं पण तो गप्प राहिला. लग्न झाल्यावर ह्या दोघींना बहीण मानणं, नवं नातं मान्य करणं त्यांच्यासाठी सोपं नव्हतं. त्यांच्या सोसायटीतल्या फॅमिलीमध्ये, रिलेटिव्हजमध्ये या दुसऱ्या लग्नाबद्दल गॉसिप सुरु झालं. ते ऐकून 13 वर्षांचा नचिकेत गोंधळून गेला. ही रेवती नावाची स्टेपमदर आल्यापासून आपला बाबा आपला राहिला नाही. त्याच्या मावशीने जेव्हा त्याला सांगितलं की ह्या घरावर आता तुझा एकट्याचा नाहीतर त्या दोन मुलींचा आणि ह्या स्टेपमदरचापण अधिकार असणार ह्या गॉसिपने तर त्याच्या मनात अढी बसली. रेवती आणि सारंगच्या रिमॅरेजबद्दल रिधिमाच्या मैत्रिणी मित्रांच्या गुपमध्ये आणि सारंगच्या सोसायटीतल्या कट्ट्यावर बसणाऱ्या उपद्रवी लोकांच्या गॉसिपिंगमुळे त्यांना दोघांना तर त्रास झालाच पण मुलांशी पण त्यांचे संबंध टेन्शनचे झाले.

नुकतंच बालपण सुरून तरुणाईत एन्ट्री केलेल्या रायन, रिधिमा, गरिमा, नचिकेत यांच्यासारख्या मुलांना कधी मित्रांच्या तर कधी इतर लोकांच्या गॉसिपिंगमुळे किती गोष्टी सहन कराव्या लागल्या. गॉसिपिंग ही इतरांसाठी मजा असली तरी ऐकणाऱ्यासाठी जीवघेणी सजाच. एकप्रकारचं सोशल रॅगिंगच. दुसऱ्याला नावं ठेवताना, त्याच्यामागे इरिस्पॉन्सिबल कमेन्ट्स करून त्या माणसाला आपण किती हर्टकरतो याचा अंदाजही त्या गॉसिपिंग करणाऱ्याला नसेल. मुलं लहान असली काय किंवा टीनएजर्स असली काय घरातलं बोलणं, त्यांचे पॅरेन्ट्स गॉसिपिंग करत असतील तर तेही फ्यूचर त्यांचं अनुकरण करतात.

'गॉसिप ' करणाऱ्या दोन बायका तासभर तिसरीविषयी गॉसिपिंग करत होत्या मग एक दुसरीला म्हणाली कोणाला सांगू नको तुलाच म्हणून सांगते आपल्याला काय करायचंय. गॉसिप करणं आणि ते ऐकणं दोन्ही वाईटच. कित्येकदा आपल्याबद्दल दुसऱ्याने केलेलं गॉसिप आपल्याला तिसरा माणूस येऊन सांगतो आणि लिटरली डोकं खराब होऊन जातं. आपण लगेच अॅक्शनमध्ये येतो. गॉसिप करणाऱ्याशी पंगा घ्यायला डायरेक्ट तयार होतो. मग तो आपला अगदी बेस्ट फ्रेंड असला तरीसुद्धा. कोणी येऊन आपल्याला काही सांगितलं तरी त्या माणसाला आपण ओळखत असतो. चेक तर करू शकतो न. आणि गॉसिपिंग करणाऱ्याने अनोळखी माणसाबद्दलही काही सांगितलं तरी आपण त्याच्या बोलण्यावरून आपलं त्या व्यक्तीविषयी इम्प्रेसन ठरवून मोकळा होतो.

Gossip हा शब्द खरोखरच स्लो पॉयझनसारखाच आहे. त्याच्या शब्दांनी जो इफेक्ट होतो त्या जखमा दिसत नाहीत पण मनावर कायम घाव करून जातात म्हणून कोणी गॉसिपिंग केलं तर तीन गोष्टी जरूर करता येतील. एकतर जे कोणी काही सांगत असेल गुड ऑर बॅड, मला ते ऐकायचं नाही. नो रूम फॉर गॉसिपिंग. नाहीतर गॉसिपिंग ऐकावंच लागलं तर ते खरं आहे की खोटं हे क्रॉसचेक करा. डायरेक्ट रिअॅक्ट होऊ नये. मुळात हे गॉसिपिंग बेनिफिशियल आहे का कुठल्यातरी अँगलनी ह्याचा रिस्पॉन्सिबल, एज्युकेटेड माणूस म्हणून विचार व्हायला हवा.

गॉसिपिंग ऐकायची वेळ आली तर डिस्टर्ब न होता हे लक्षात ठेवा लोक जे बोलतात ते त्या व्यक्तींचं रिफ्लेक्शन असतं. चांगल्या व्यक्तीविषयी वाईट गोष्टी बोलल्या, त्याचं गॉसिपिंग झालं तर लोक लगेच विश्वास ठेवतात. म्हणूनच असं म्हणतात, Rumors are carried by haters, spread by fools and accepted by idiots. कोणी सांगितलेलं गॉसिप जर तुम्ही तुमच्या कानांनी ऐकलं नसेल तुमच्या डोळ्यांनी पाहिलं नसेल तर तुमच्या संकुचित मनाच्या मदतीने उगाच काहीतरी शोध लावून आपल्या निरर्थक बडबडीने दुसऱ्या बरोबर शेअर करण्यात काय अर्थ आहे.

आज सगळ्याजणी गप्प का आहात असं जेव्हा कीटी पार्टीच्या त्या लेडीजना विचारलं तर उत्तर मिळालं आज सगळ्याजणी आल्यात ना. जोक्स अपार्ट. गॉसिप करणारं कोणीही असू शकतं म्हणून तुम्ही कोणाकडे आपल्या मनातील भावना शेअर करताना ही नक्कीच काळजी घ्यायला हवी की ती व्यक्ती आपली अॅक्च्युअली मित्र आहे ना? रिअली केअर वाटतेय न तिला

आपल्याबद्दल? गंमत अशी आहे की जर तुमचे मित्र-मैत्रीणी इतरांविषयी तुमच्याशी गॉसिपिंग करत असतील तर कशावरून ते तुमच्याबद्दल इतरांकडे गॉसिप करत नसतील? दुसऱ्यांबद्दलचं गॉसिप फार चवीनं ऐकताना हे आपल्या बाबतीतही होऊ शकतं याबद्दल अॅलर्ट राहून जाणीव ठेवायला हवी.

रुझवेल्टने म्हटलंय की, Great mind discuss ideas, average minds discuss events, small minds discuss people. आपण यापैकी कोणत्या क्लासमध्ये बसतो, हे आपलं आपणच ठरवायचंय. काहीवेळा माणसं तुम्हाला एक्सपोज करतात. तुमच्याबाबतीत काही व्हाईट झालं की लोकांना ते जगासमोर आणायला मजा वाटते. खरं कारण तर हे असतं तुमचा उत्कर्ष, तुमच्याबाबतीत चांगलं घडलं तर अशा व्यक्ती हॅन्डल करू शकत नाहीत. गॉसिपपेक्षा गॉसिपर जास्त डेंजरस असतात. तुम्ही तुमच्या तोंडाने जे बोलता त्यावर तुमची किंमत ठरते म्हणून गॉसिपिंगसाठी तोंड उघडताना शंभरवेळा विचार करायला हवा.

असं असलं तरी गॉसिपचा सामना कधी ना कधी करावाच लागतो. आयुष्य लहान आहे. गॉसिपिंगमुळे येणारी निगेटिव्हिटी दूर सारून गॉसिप विसरण्याचा प्रयत्न करता येईल. जे लोक बोलून, गॉसिप करून तुम्हाला हर्ट करतात त्यांना गुडबाय म्हणा. जे खरोखरच तुमच्या सोबत राहणार असतात त्यांची मैत्रीच तुम्हाला उपयोगी असते. कारण गॉसिप करणाऱ्या व्यक्ती तुमच्या इमोशनल होण्याचा फायदा घेतात आणि तुम्हाला बुली करतात.

तसंच गॉसिपिंग करून दुसऱ्यांच्या डोळ्यात अश्रू आणल्याने तुम्ही मोठं होता असं वाटणं हे ही चुकीचं. गॉसिप हे चोरीपेक्षाही व्हाईट कारण तुमच्या गॉसिपिंगमुळे दुसऱ्यांची डिग्रिटी तुम्ही चक्क चोरी करता. त्याची ऑनेस्टी, रेप्युटेशन, आणि क्रेडिबिलिटी मातीमोल करता जी पुन्हा प्राप्त करणं त्या व्यक्तीसाठी जवळजवळ अशक्य होऊन बसतं. रायन, रिधिमा, गरिमा, नचिकेत यांच्या घरातील पर्सनल गोष्टींबद्दल बेजबाबदारपणे गॉसिपिंग करताना त्यांच्या भोवतालच्या लोकांनी आणि सगळ्यांनीच हे लक्षात ठेवू या की जेव्हा तुमचा पाय घसरतो तेव्हा तुमचा तोल ढासळतो पण जर तुमची जीभ घसरली तर तुम्ही तुमचे शब्द पुन्हा परत घेऊ शकत नाही म्हणून Gossip च्या ऐवजी Go Go Gossip.

'चेहऱ्याची गोष्ट'

कविसंमेलनात ँकापेक्षा ँक सरस कविता सादर केल्या जात होत्या. प्रेक्षकांची वाहवा आणि दाद कविजनांना सुखावत होती. शब्दांचं सामर्थ्य आणि त्याचा मनावर होणारा परिणाम विलोभनीय होता. कार्यक्रम रंगत चालला होता. त्याचा आलेख उंचावत होता. आधीच्या कवीचे कवितावाचन संपले आणि नंतर ँका कवयित्रीने कविता वाचायला सुरुवात केली. तिच्या पहिल्या दोन कवितांपेक्षा तिसऱ्या कवितेला प्रचंड टाळ्या पडल्या. लोकांच्या कौतुकाचा ती प्रेमाने स्वीकार करत होती. मात्र त्याच वेळी ँक तरुण मुलगा स्टेजवर चढून आला आणि तिच्या हातून माईक घेत म्हणाला, " रसिकहो, आपल्यासमोर सादर झालेली कविता ही ह्या मॅडमनी लिहिलेली नाही. ही मी लिहिलेली कविता आहे. माझ्या कवितेच्या डायरीत ही कविता आहे. तुम्ही पाहू शकता. ही कविता मी मागच्या महिन्यात केलेल्या कार्यक्रमात म्हटली होती. ती लोकांनी इतकी उचलून धरली होती की त्याचं रेकॉर्डिंगही करून घेतलं. " तो प्रसंग इतका केविलवाणा झाला की त्या कवयित्रीला प्रयत्न करूनही काही तिच्या चेहऱ्यावरचे लाजिरवाणे आणि फजितीचे भाव तिला लपवता आले नाहीत.

गेल्या तीन वर्षांपासून ँल. ओ. सी च्या युद्धभूमीवर, सीमारेषेवर देशासाठी ड्यूटीवर असणाऱ्या विक्रमला जेव्हा सुट्टी जाहीर झाली तेव्हा तो इतका खुश झाला की विचारू नका. आपल्या कुटुंबाला भेटण्याची ओढ, पत्नी, मुलं आईबाबांना भेटण्याची मनाला लागलेली हूरहूर असा त्याच्या मनात भावनांचा कल्लोळ सुरु होता. आईचे डोळे भरून येणार, बाबांच्या चेहऱ्यावर अभिमानाचे भाव असणार, नीलाच्या डोळ्यातली व्याकुळता आपलं हृदय हेलावून जाणार, निसर्ग आणि ऋचा आपल्यावर अक्षरशः आक्रमण करणार. स्वतःच्या विचारांचं त्याचं त्यालाच हसू आलं. सरप्राईज द्यायचं असं ठरवूनच तो घरी पोचला. त्या दिवशी रविवार असल्याने सगळे घरीच होते. घराची बेल वाजवली तसा ' निसर्ग ' धावत आला. 'बाबा'

म्हणताना त्याचे विस्फारलेले डोळे, युनिफॉर्ममध्ये असलेल्या बाबांना, त्याने दिलेला 'सॅल्यूट. पाठोपाठ येणाऱ्या ऋचाच्या चेहऱ्यावरचं आश्चर्य आणि विक्रमला असं अचानक पाहून नीला, आई-बाबा यांच्या तोंडातले शब्द तसेच राहिले. आनंद, धक्का, अश्रू, आश्चर्य कितीतरी भावछटा त्यांच्या चेहऱ्यावरून भरभर बदलत गेल्या. आश्चर्यमिश्रित विविध भावनांचे ते चित्र पाहून चेहऱ्याचं मोल जाणवलं. मनातल्या भावना चेहऱ्यावर स्पष्ट उमटल्या होत्या.

शेजारच्या लिमयेंच्या दादांनी जेव्हा होडेकरांच्या सुनेला 'विशाखाला 'दिवाळी अंक वाचून झाला असेल तर मी घेऊन जाऊ का थोडा वेळ वाचायला 'असं विचारलं, तेव्हा तिला इतका राग आला की दिवाळी अंकघ्या यचीही तुमच्या घरच्यांची ऐपत नाहीये का? तुम्हाला आमच्याच घरचा दिवाळी अंक कशाला हवा असतो वाचायला? ती तोडून बोलली. 'अग मला त्या दिवाळी अंकामधला 'संपादकीय लेख ' वाचायचा होता, विशाखाला दादा कळवळून बोलले पण क्षणात त्यांना विशाखाने त्यांचा केलेला अपमान जाणवला. चेहऱ्यावर दाटून आलेला संताप, व्यथा आणि ही तरुण मुलगी वयानं, अनुभवानं मोठ्या असणाऱ्या लोकांशी अशी कशी वागू शकते या प्रश्नांनी निर्माण झालेली अस्वस्थताही डोळ्यात दिसत होती.

प्रसंग कुठलाही असो, घटना कोणतीही असो. माणसाचा 'चेहरा' हे त्याच्या अंतःकरणात, मनात चाललेल्या भावभावनांचं प्रतिबिंब पाहता येईल असा आरसाच असतो. ठरवलं तरी जे मनात वाटतं ते चेहऱ्यावर उमटून येतच येत. लहान मुलाच्या चेहऱ्यावरचं निरागस, निष्पाप हसू मनाला इतकं हलकंफुलकं करून टाकतं की कितीही सिरीयस इश्यू असला तरी थोड्या वेळासाठी का होईना आपण टेन्शन विसरूनच जातो. त्याच्या डोळ्यात विस्फारलेलं आश्चर्य, रुसवा, भीती सारं काही मनोरम असतं. आपल्या मनाविरुद्ध जरा काही झालं की त्या गोबऱ्या, गोलमटोल चेहऱ्यावरच्या रेषा झरझर बदलत जातात. चेहऱ्यातले डोळे, भुवया, गाल, कपाळ, ओठ, नाक, हनुवटी यांच्यातल्या छोट्याछोट्या बदलांनी चेहऱ्यावरच्या भावनांचं इंटरप्रिटेशन अचूक होत असतं. आईबाबांनी, टीचर्सनी केलेल्या कौतुकानंतर फुललेला चेहरा, आणि त्यांनीच कम्प्लेन्ट केल्यावर उतरलेला चेहरा म्हणजे पहाटेचा उगवणारा प्रसन्न सूर्य आणि मावळतीचा सूर्यच असतो जणू. शाळेचं रिपोर्टकार्ड दाखवल्यावर आईबाबांची काय

प्रतिक्रिया होईल याची भीती सुद्धा ह्याच चेहऱ्यावर दिसते. अंधाराची, भूताची, क्रूर प्राण्यांची भीतीही डोळे विस्फारून, तर आवाजाची भीती कानावर हात ठेवून दिसते. लहान मुलांचा चेहरा म्हणजे क्रिस्टलक्लिअर पाण्यासारखा, सगळ्या भावभावना सहज आणि स्पष्ट दाखवणारा असतो.

हाच चेहरा तारुण्यात एन्ट्री केल्यावर 'ब्लश' करायला लागतो. बऱ्याच वेळेला तर मस्तीखोर, लबाड, फसवणाराही बनतो. कधी ध्येयाचं वेडं वादळवारं घेऊन तर कधी राष्ट्रप्रेमासाठीच्या अभिमानाने भारलेला असतो. कधी प्रचंड राग, विध्वंसाने संतापलेला तर कधी काही जगावेगळं करण्याची आस लागलेला आणि कधी प्रेमात तळमळणाऱ्या हृदयाची तडफड दिसणारा असतो. अशी खूप विविधरंगी एक्सप्रेसन्स ह्याच चेहऱ्यावर दिसतात. रिलेशनमधली गुंतागुंत, सिस्टीमधलं करप्शन, पब्लिकमधील वाढत चाललेली इनसिक्युरिटी आणि आपण यात सोसण्यापलिकडे फार काही करू शकत नाही याचं डिप्रेसनही मुडपलेल्या ओठांतून, कपाळावरच्या आठ्यातून व्यक्त होत राहते. कधी स्पोर्ट्सच्या मैदानावरचा विजयाचा जल्लोष तर कधी मॅच हरल्याची निराशादेखील अशीच लाखो चेहऱ्यांवर पसरत जाताना दिसते. म्युझिक कॉन्सर्टच्या ऑडिअन्समध्ये हा चेहरा फसफसणाऱ्या सोड्यासारखा धुंद होतो. मोर्चाच्या गर्दीत त्वेषाने पेटून उठतो. कधीकधी मात्र रस्त्यावरच्या अपघातात, दुर्दैवी हिंसेत नुसताच 'बध्या' बनतो आणि मग वाटतं एखाद्या दिवशी सकाळी उठून आरशात पाहिलं आणि आपला चेहराच पुसलेला असला तर..... या कल्पनेनेही घाम फुटतो.

'चेहरा' म्हणजे ओळख. माझ्या अस्तित्वाचं प्रूफ आहेत. त्या चेहऱ्यालाच तर 'नाव' दिलंय. चेहऱ्याने तर व्यक्त होतोय मी. कधी नाटकातल्या शिव तर कधी अशिवाचा साक्षात्कार होतोय या चेहऱ्यातून, हास्य-अश्रूंची परस्पर रूपेही यातूनच दिसताहेत. आयुष्यात दुःख असली तरी डोळ्यातल्या अश्रूंना लपवत लपवत ओठांवर स्माईल आणायला शिकवणारा 'विदूषक' हा चेहऱ्याचा सर्वोच्च सन्मान. "खरं सांगा, चेहऱ्याला न्याय द्यायला जमतंय का?" मोठं झालं की हा चेहरा घेऊन ऑफिसात, सार्वजनिक ठिकाणी भावभावनांचा उद्रेक लपवत जगतो आपण. खरं म्हणजे आपला असली चेहरा कुठला आणि मुखवटा कोणता हे ओळखणं

आता आपलं आपल्याला कठीण होत चाललय आणि मनातल्या खऱ्या, सद्ध्या विचार आणि भावनांना घुसमटून जायला होतय. अगदी असह्य झालं की चेहरासुद्धा अस्वस्थ होतो. केविलवाणा होतो.

किती सारी वर्षे चेहरा झेलत असतो सुख-दुःखाचे, दया-दुष्टाव्याचे, भीती-आनंदाचे, आश्चर्य -तिरस्काराचे, घृणा -इर्ष्येचे, सुंदर -कुरुपतेचेहे उन्हाळे -पावसाळे. बालपणी गोबरा-गुटगुटीत असणारा चेहरा तरुणाईत देखणा, सुंदर होतो. पन्नाशीतच रापायला लागतो. चेहऱ्यावरचं सौंदर्य लपंडाव खेळायला लागतं. लपवू म्हणू तरी आठ्या लपत नाहीत. चेहरा उग्र व्हायला लागतो. स्वतःच्याच चेहऱ्याला आरशात पाहताना मनाला समजवायला लागतं मग उगाच तरुण चेहऱ्याचं फोटोतलं जुनं देखणं रूप पाहण्यात आपण मन रमवत बसतो.

म्हातारपणातला चेहरा आयुष्यभराच्या कष्टाने थकलेला, तरीही सारी कर्तव्यं पूर्ण झाली या विचाराने सुरकुत्यातही हसण्याचं चांदणं ल्यालेला, सातासमुद्रापलिकडे असणाऱ्या मुला-नातवंडाची वाट पाहणारा त्यांच्यासाठी आसुसलेला, पैसे नको पण प्रेमाने दोन शब्द कुणी बोलावं म्हणून आसावलेला, जुन्या मित्रांच्या, मैत्रिणींच्या आठवणींनी आनंदणारा असा असतो.

नृत्य, नाट्य यासारख्या कलांसाठी खूप सशक्त माध्यमम्हणजे 'चेहरा'. शृंगारातलं प्रेम आणि सौंदर्य, हसण्यातला आनंद आणि हलकंफुलकंपण, खोडकरपण, कधी बीभत्सपणातलं नकोसेपण, हताशा, तर कधी शांततेतलं पावित्र्य, धीरोदात्तपणा, तसंच मन, शरीर, आणि या विश्वातील हार्मोनी ही देखील चेहऱ्यातूनच दिसून येते, वीरतेमधील शौर्य, धाडस, विश्वास, मृत्यूला झुंज देण्याची हिंमत, कधी दाटून येणारी भीती तर कधी माणुसकी, माया, उत्सुकता, करुणा, सहानुभूती, सहनुभूती या साऱ्या व्यक्त होतात त्या आपल्या चेहऱ्यातूनच.

असं असलं तरी 'चेहरा ' हे आपलं बाह्यरूपच. चेहऱ्याचं सौंदर्य तात्कालिकच असतं. खरी ' ब्यूटी' असते ती आपल्या हृदयात. चेहऱ्याची सुंदरता वाढवायची असेल तर हवं 'स्माईल '. दोन चेहरे घेऊन जगण्यापेक्षा आपल्या खऱ्या चेहऱ्याशीच मैत्री असायला हवी. चेहरा हवा

आईचा आपल्या बाळासाठी मायेनं ओथंबलेला, बहिणीच्यासाठी वाटेल तो त्याग करणाऱ्या भावाचा, आईवडिलांना सोडून सासरी जाताना रडून रडून कोमेजलेल्या माहेरवाशिणीचा, विनोदाला खळखळून हसताना फुललेल्या रसिक प्रेक्षकाचा, अन्यायाविरुद्ध पेटून उठलेल्या युवकाचा, उतारवयातल्या आईबाबांची काळजी घेताना त्यांना प्राणापलिकडे जपणाऱ्या मुलाचा, मित्रांसाठी सारं काही देणाऱ्यामैत्रीचा, आपल्या देशासाठी प्राणांचं बलिदान करणाऱ्या सैनिकाचा.

मात्र 'पेज श्री 'वर झळकणारे चेहरे म्हणजे 'आर्टिफिशियल मास्कच' असतात. पैशाचा सोस, शो बिझिनेस त्यामुळे चेहऱ्यावरचं हास्य, बोलणं, पाहणं, एक्सप्रेसन्स सारंच 'प्लास्टिक मटेरियल'. सध्याच्या युगात तर लोक या 'चेहरा ' अर्थात 'फेस' ला खूप इम्पोर्टन्स देतात पण गंमत अशी आहे की 'They don't face their problems, they post them on Facebook. ' घरातल्यांचे चेहरे वाचायला जमत नाही आणि बिन चेहऱ्याच्या माणसांच्या गर्दीत मात्र स्वतःचा चेहरा शोधतात. जपानी म्हणतात की माणसाचे तीन चेहरे असतात.

The first face, you show to the world.

The second face, you show to your close friends

And your family.

The third face you never show anyone.

It is the truest reflection of who you are.

जगण्यातल्या धावपळीत रोज सकाळी उठून आरशात पाहिल्यावर आपला चेहरा, ओळखता आला, त्याच्याशी संवाद करता आला तर त्याला नक्की म्हणा "Hi dear..... How are you? "

'पन्नाशीत विशीचे चैतन्य'

कनुप्रियाला जाग आली तसं तिने घड्याळाकडे पाहिलं. चक्क पावणेआठ वाजले होते. सवयीने ती झटकन उठणार होती. पण तिला लगेच आठवलं आशुतोष आणि रुचिका दोघंही काल बंगलोरला गेले होते. रुचिका हायर एज्युकेशनसाठी तिथल्या नामवंत कॉलेजला परवापासून जाईन होणार होती. आशुतोष तिच्याबरोबर तिला सोडायला गेला होता. " बाबा मी आता बिग गर्ल झाली आहे. आय कॅन मॅनेज ऑन माय ओन" असं रुचिकाने आशुतोषला सांगितलं तरी त्याने काही लक्ष दिले नाही. ऑफिसच काम स्टाफवर सोपवून तो तीन दिवसांसाठी रुचिकाला घेऊन फ्लाइटने बंगलोरला गेला. 'तेजस ' तर दोन वर्षापूर्वीच जॉबच्या निमित्ताने ऑस्ट्रेलियाला फ्लाय झाला होता. तिला वाटलं आज कितीतरी वर्षांनंतर ती एकटीच होती. ती उगाचच सगळ्या घरात फिरली. जागोजागी रुचिकाच्या खुणा पसरल्या होत्या. आवरणं वगैरे प्रकार रुचिकाला पटायचाच नाही. दोन कॉटपैकी एकावर तिच्या सगळ्या वस्तू, कपडे, मेकअपकिट, बॅग पडलेलं असायचं. आज त्या ठिकाणी तिच्या आठवणी होत्या.

कनुप्रियाला वाटलं आज काहीच करू नये. आशु तिला म्हणायचा सुद्धा "दिवसभर" काय काम असतं ग "तुम्हाला? "काहीच नसलेलं काम तसंच पडू द्यावं. तिने अगदी बेडवरची रजईही तशीच राहू दिली. आलं घालून प्युअर दुधाचा चहा आणि महाराष्ट्र टाईम्सचा पेपर घेऊन ती गॅलरीतल्या झोपाळ्यावर बसली. रोज सकाळी तिथे बुलबुल पक्षांची जोडी यायची पण कधी कौतुकभरल्या नजरेने पाहताही आली नाही. तितका निवांतपणा नसायचाच कधी. या फेब्रुवारीत ४५ संपून ४६ वर्ष लागलं. मुलं, आशु, घर, स्वयंपाक यात गुंतलो होतो आपण. मनापासून आवडायचं सारं. मात्र आज जाणवलं. मुलं लांब गेली. आयुष्य बदलतंय. मधली १८-२० वर्ष आपण आपले स्वतःचे नव्हतोच. या साऱ्यात आपलं काही अस्तित्वच उरलं नव्हतं. ती आरशासमोर उभं राहून स्वतःकडे निरखून पाहायला लागली. आतापर्यंत फेशियल, हेअर कलर इतका फ्रीक्वेंटली करावा लागायचा नाही आणि वजनही जरा पुढे ऑन केलंय आपण. एवढ्यात खूपच दुर्लक्ष झालंय. मागच्या आठवड्यात पास्ट स्टुडंटचं गेट टूगेदर झालं तेव्हा 'आशु' म्हणाला

की 'सोनल' काय छान दिसत होती आणि झोपेतून जाग यावी तसे विचार मनात घोंघावायला लागले.

आशु म्हणतोय म्हणून की खरंच तसं आहे? तिचा मनाशी संवाद सुरु होता. पार्लरमध्ये जाऊन 'छान छान 'होऊन यावं. रिलॅक्स व्हावं. स्वतःला पॅम्पर करावं. आज आपल्या आवडीचं खायला करावं. लग्नाआधी किचनमध्ये काम करताना ती जोरात म्युझिक लावून चक्क झारा, उलथनं हातात घेऊन नाचत नाचत स्वयंपाक करायची. तसंच मुक्त वागावं, मुक्त जगावं असं तिला वाटलं.

निमिषने एअरपोर्टवर एका अँडच्या डिसप्लेबोर्डवर वाचलं, Turning 50-Looking 30- feeling 20.

त्याला हसूच आलं. नुकतंच त्यानं ४९ पूर्ण करून पन्नाशीत पाउल टाकलं होतं. त्याला वाटलं मित्रांना सांगावं ' आय डिमांड अ रिकाऊंट '. खरंच आपण पन्नाशीत प्रवेश केला? . आपलं तरुण वय जरा जास्तच पळत पुढे गेलं. आता वयाचं हे घड्याळ मागे तर नेता येणार नाही पण त्याला 'वाईट अप ' करता येईल नक्की. आपण यंग दिसत नाही याचं थोडं वाईट वाटतं खरं पण अजून तसे फिट आहोत. चार्मिंग दिसतो असं सगळेच म्हणतात. 'टर्निंग फिफ्टी ' म्हणजे तीस वर्षांचा एक्सपिरियन्स आहे आणि आता आपण मेन्टॉर म्हणून दुसऱ्यांची स्वप्नं पूर्ण करण्यासाठी काम करू शकतो. पैसे भरपूर कमावले. नीलाक्षीबरोबर घरासाठी सारं काही केलं. जुईली आणि सायलीला उत्तम शिक्षण दिलं. वाईट याचंच वाटतं कधी कधी की त्या तिघी मला 'एटीएम मशीनच' समजायला लागल्या. पूर्वीसारखं लाईफ उरलं नाही आता. सगळं असून मनातलं शेअर करायला कोणी नाही. आपली बायको आपली पार्टनर असते. बेस्ट फ्रेंड असते पण नीलाक्षी फार ग्रान्टेड धरते आपल्याला. तिचा आणि आपला संबंध पैसे आणि कर्तव्य पूर्ण करण्याइतपतच राहिला. काही बोललं तर वाद वाढत जातात. मनाचा एक कॉर्नर हळवा झालाय. मुली शिकायला बाहेर गेल्या. घरात आपण दोघंच. कधीकधी त्या येतात तर घरात किलबिलाट असतो. वाटलं मुली लांब गेल्या. आता नीलाक्षी आणि मी इमोशनली जवळ येऊ पण तिचा स्वभाव पार बदलूनच गेलाय.

कधीकधी विचार येतो की लग्नापूर्वी हीच 'नीलाक्षी ' जिला मी लाडाने 'निलू' म्हणायचो ती किती छान 'ड्रेसअप' असायची. विलक्षण सुंदर नि फ्रेश वाटायची. मला भेटायला ती आणि तिला बघण्यासाठी मी आसुसलेला असायचो. आता फक्त एकमेकांचे दोष शोधणं हेच काम करत असतो. तिच्या मेनापॉजमुळे ती कायम उदास, खिन्न असते. सिम्पथी मिळवते. मला तिची मानसिकता कळते, पण पन्नाशीतल्या पुरुषाला

देखील काही मानसिक अस्वस्थता असते याचा विचार ती कधी करत नाही याची खंत वाटते. मग असंही वाटतं कुणी आपलं मन समजून घेणारी 'बेस्ट फ्रेंड ' असण्याची आवश्यकता आहे. या एजच्या टप्प्यावर जे लाईफ चाललय त्याच्याबद्दल मित्रांबरोबर डिस्कशन होतं तेव्हा इतर मित्रही कधीकधी याच माईन्डसेट मध्ये असतात असं जाणवतं.

कनुप्रिया, निमिष यांच्यासारखे पंचेचाळीस-पन्नाशीच्या वयात असणाऱ्यांसाठी लाईफचा हा एक खूप वेगळा अनुभव असू शकतो. तुम्ही आयुष्याकडे कसं पाहता हा दृष्टिकोन महत्वाचा आहेच तरीही या वयापर्यंत येताना आणि आल्यावर खूप सारे बदल कळत-नकळत होत असतात. केसांमधला पहिला पांढरा केस खूपच हर्ट करतो. एनर्जी कमी व्हायला लागते. डायबेटिस, कोलेस्टेरॉल, गुढघे दुखणे यांच्यासारखी अॅनॉटॉमी अॅवार्डस मिळायला लागतात. स्किनचा तजेला जराजरा कमी व्हायला लागतो. थोड्याफार व्हिटॅमिन्स टॅबलेट सोबत करायला लागतात. सुरवातीला झटका बसलेले आपण हळूहळू सरावतो, पण आपल्यापेक्षादहापंधरा वर्षांनी तरुण पहिले की उगाच थोडंसं काहीतरी हरवल्यासारखं वाटत राहतं.

स्त्री नोकरी, बिझिनेस करत असली तरी मनाने घर, मुलं, नवरा नातेवाईक, सण- वार यात गुंतलेली असते पण या टप्प्यावर ती स्वतःला एकटी समजते. खूप हळवी, इमोशनल, संवेदनशील होते. कोणीच आपल्याला समजून घेत नाही. कोणाला आपल्यासाठी वेळ नाही. काहीवेळेला आपलं कुणी कौतुक करत नाही, अॅप्रिशिएट करत नाही याचा सल मनाला लागून राहतो. कुणाला आपली गरज उरलेली नाही. अगदी नवरासुद्धा आपल्यावर अवलंबून नाही. उलट आपण नसलो की त्याला बरं वाटतं. आजादी मिळते. हं एवढं म्हणतो की एक-दोन दिवस मजा वाटते. पण नंतर करमत नाही हं तुझ्याशिवाय. हे ऐकलं की सुखद वाटतं मनाला तिच्या.

कधीकधी राग येतो या 'टवेन्टीफोर बाय सेव्हन' शेड्यूलचा आणि मग मुद्दामच फ्रेंडस्, भिशी, किटी पार्टी नाहीतर काहीनाकाही निमित्ताने बाहेर जायचं, शॉपिंगला जायचं आणि घरातून दूर जायचं एवढीच मजेची कल्पना असते स्त्रीची. तिच्या आयुष्यातले रोलस् बदलण्याची वेळही जवळ आलेली असते. मुली लग्न होऊन दूर जातात आणिआईवर अवलंबून असणारा मुलगा लग्न झाल्यावर बायकोचाच होईल या भीतीने ती खूप विचार करत राहते. भविष्याची काळजी करताना स्वतःचा वर्तमान ती नीट जगत नाही. खरं म्हणजे आयुष्याचा नवा चॅप्टर ओपन होत असतो. एक नवी सुरुवात होत असते.

पुरुष मात्र फिफ्टीजकडे पाहताना म्हणतात 'एज इज जस्ट अ नंबर' ' वुई आर फिफ्टी अँड फिट' आपण वयाने वाढलो असंन समजता ते स्वतःला जास्त 'बेटर अँड वाइजर' समजतात. 'मी पन्नाशीचा नाही उलट मी अठरा वर्षांचा आहे पण बत्तीस वर्षांच्या एक्सपिरियन्ससह ' असं त्यांना वाटतं. या वयात ते बऱ्यापैकी सेटल झाले असल्याने तुलनेने ते 'कुल' राहतात. अर्थात जॉब सॅटिसफॅक्शन, स्टेटस, फायनान्शियल सिक्युरिटी असेल तर हे सहज होतं. पुरुष आपल्या इमोशनस, अँक्झायटी, स्ट्रेस क्वचित दाखवतात, बोलून व्यक्त करतात पण आपल्या पार्टनरने ते न सांगताही ओळखलं तर लहान मूल होतात. पॅम्परिंग करून घ्यायला त्यांना फार बरे वाटते. मूळ स्वभाव बिनधास्त आणि पॉझिटिव्ह असला तर Fifty the ultimate forward असं आयुष्य ते जगतात. स्पेक्ट्रस डोळ्यावर आले की त्यातून आयुष्याचे विविध रंग बारकाईने न्याहाळतात. काही जण मात्र मुलांचे फ्यूचर, एज्युकेशन, जॉब, लग्न या चिंतेत स्वतःचं आयुष्य, स्वतःचे आनंद, आवडीनिवडी अगदी बेसिक नीड्ससुद्धा विसरून सारं काही सॅक्रिफाईस करतात.

स्त्री असो किंवा पुरुष दोघांमध्येही खरं म्हणजे एका अल्लड, उत्फुल्ल मुलीचं आणि आनंदी, प्रसन्न मुलाचं मन असतंच असतं. लग्नानंतर ते विवाहाच्या नात्यात परस्परांशी बांधले जातात. एकत्र जगताना कुटुंबाची काळजी घेतात, कर्तव्य पूर्ण करतात. वयाच्या या दुसऱ्या टप्प्यावर जेव्हा पंचविशी दुसऱ्यांदा येते तेव्हा त्यांचं ' इमोशनल बॉन्डिंग' अधिक गहिरं व्हावं. त्या नात्यात नावीन्य, चैतन्य, सुगंधितपण राहावं यासाठी काही वेगळं मुद्दाम, जाणीवपूर्वक

करायला हवं. आपल्याच पार्टनरच्या प्रेमात दुसऱ्यांदा पडण्याची ही स्टेज आहे. लग्नापूर्वी जी हूरहूर, जी लगबग, जो कन्सर्न, जे तयार होणं, एक दुसऱ्याची आवड जपणं होतं ते पुन्हा व्हायला हवं. नातं जसं विश्वासावर फुलतं, बहरतं तसं ते एकदुसऱ्याच्या आनंदाने पुढे जातं. ही वर्षे आयुष्यातल्या कमिटमेंटची, आकर्षणाची, ओढीची, काळजी घेण्याची, रोमान्स, टूगेदरनेसची, प्रेमाची असतात. प्रेमाचे शब्द, हलकासा स्पर्श, चेहऱ्यावरचे हास्य, आपण एकमेकांना हवे आहोत ही डोळ्यातली भावना लग्नानंतरच्या या टप्प्यातही खूप सुखकारक असते. प्रत्येकाने दुसऱ्यासाठी असणं आणि साऱ्या जगाचा सामना करण्यासाठी दोघांनी असणं म्हणजेच 'विवाहाचं पक्कं नातं ' आहे. नवरा -बायको म्हणजे 'टॉम अँड जेरीच' ज्यांचं पटतही नाही आणि त्यांना एकमेकांशिवाय करमतही नाही. म्हणूनच हे रिलेशनशिप चार्मिंग ठेवायला हवं कारण

Marriage is not a noun,

It is a verb.

It is not something you get, it is something you do.

It is the way you love your partner everyday.

डॉ. सौ. स्वाती विनय गानू

ई साहित्य प्रतिष्ठानचे वाचक डॉ. स्वाती गानू यांना “मुलांच्या मनात डोकावताना” या ई ऑडिओ पुस्तकामुळे ओळखतातच. सध्याच्या वाढत्या मनोप्रदूषणाच्या काळात व्यक्ती व्यक्तींमधले संबंध, तणाव, लहान मुलांच्या वागणुकीचे प्रश्न वाढत चालले आहेत. अशा काळात डॉ. स्वाती समुपदेशनाचे काम गेली १५ वर्षे करत आहेत. त्यांनी 'विद्यार्थी वर्तनसमस्येत शिक्षकाची भूमिका' ह्या विषयावर संशोधन करून लेखनही केले आहे. गावकरी, सकाळ, लोकमत, महाराष्ट्र टाईम्स वर्तमानपत्रात सदर लेखन, लोकसत्ता वर्तमानपत्रात शैक्षणिक विषयावर लेखन व प्रश्न उमलत्या वयाचे, तोल सांभाळताना पुस्तकांचे लेखन त्यांनी केले आहे.

लेखनाबरोबरच त्या उत्तम वक्ताही आहेत. नाशिक, पुणे आकाशवाणीवर समुपदेशनात्मक कार्यक्रम, युवा स्पंदन, मुलांच्या मनात डोकावताना, मैत्री परीक्षेशी इ. विषयांवर सातत्याने व्याख्याने तसेच कथाकथनाचे कार्यक्रम त्या करतात.

डॉ. स्वाती गानू या निवृत्त मुख्याध्यापिका असून सावित्रीबाई फुले विद्यापीठ, पुणे यांचे तर्फे बहिःशाल व्याख्याता म्हणून सिनियर कॉलेजियन्सशी संवाद त्या साधत असतात. त्यांना महाराष्ट्र शासनाचा राज्यस्तरीय आदर्श शिक्षिका पुरस्कार मा. मुख्यमंत्री ह्यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आला आहे.

ई साहित्यच्या वाचकांसाठी त्या आपली व्याख्याने व लेखन विनामूल्य उपलब्ध करून देतात. या मागे त्यांचा उद्देश केवळ मनोरंजन नसून, वेगवेगळ्या स्तरातील वाचकांपर्यंत पोचणे आणि त्यांचे मानसशास्त्रीय प्रश्न सुटण्यात मदत होणे हा आहे. आपले अभिप्राय जाणून घेण्यास

त्या उत्सुक असतात. प्रथितयश प्रकाशकांकडून मागणी असतानाही त्या आपले साहित्य ई साहित्यला देतात, याबद्दल आम्ही त्यांचे ऋणी आहोत.

टीम ई साहित्य

ई साहित्य प्रतिष्ठान

आता मराठी ई पुस्तकं तुम्ही www.esahity.com वरून डाऊनलोड करा.
किंवा esahity@gmail.com ला कळवून मेल ने मिळवा. किंवा 7710980841
हा नंबर सेव्ह करून या नंबर ला तुमचे नांव व गांव Whatsapp करून
पुस्तके whatsapp मार्गे मिळवा. किंवा ई साहित्यचे app. <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.esahity.www.esahitybooks> या लिंकवर उपलब्ध
आहे. ते download करा. हे सर्व मोफत आहे.

आता ठरवलंय. मराठी पुस्तकांनी अवघं विश्व व्यापून टाकू. प्रत्येक
मराठी सुशिक्षिताच्या मोबाईलमध्ये किमान पन्नास मराठी पुस्तकं
असलीच पाहिजेत. प्रत्येक मराठी माणसाच्या!

तुमची साथ असेल तर सहज शक्य आहे हे... कृपया जास्तीत जास्त
लोकांना यात सामिल करून घ्या.

आपले नम्र

टीम ई साहित्य